

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
ARHEOLOĢIJAS UN VĒSTURES PALĪGZINĀTŅU KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3. kursa students

Mārtiņš Ivbulis

Stud.apl.Nr. mi12005

ROMAS IMPĒRIJA UN GOTI (238 – 410)
BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. Hist., asociētais profesors

Harijs Tumans

Rīga 2015

SATURS

ANOTĀCIJA	3
ANNOTATION	3
APZĪMĒJUMU SARAKSTS	4
IEVADS	5
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	8
1. ROMAS IMPĒRIJAS ATTĪSTĪBA UN GALVENĀS IEZĪMES 2. GS. BEIGĀS LĪDZ 5. GS. SĀKUMĀ	15
1.1. Iekšpolitiskā situācija.....	15
1.2. Ekonomiskā situācija	23
1.3. Ārpolitiskā situācija	27
2. GOTU PARĀDĪŠANĀS PIE ROMAS IMPĒRIJAS ROBEŽĀM.....	31
2.1. Gotu izcelsme un pirmie kontakti ar romiešiem 3. gadsimtā	31
2.2. Pirmās problēmas kopš 238. gada	35
2.2.1. Romas impērija un goti pie Donavas	36
2.2.2. Melnās jūras goti un to darbība	41
3. ROMAS IMPĒRIJA UN GOTI NO DIOKLETIĀNA LĪDZ 376. GADAM.....	44
3.1. Sadarbība līdz 332. gadam	44
3.2. Sadarbība pēc 332. gada miera.....	47
3.3. Attiecības no 365. līdz 376. gadam	52
4. GOTI ROMAS IMPĒRIJĀ PĒC ADRIANOPOLES KAUVAS.....	56
4.1. Adrianopoles kauja 378. gadā un tās priekšvēsture	56
4.2. Jaunā kārtība pēc Adrianopoles kaujas	59
4.2.1. Gotu krīzes risināšana 378 – 382.....	59
4.2.1. Romiešu un gotu attiecības miera periodā 382 – 395.....	61
4.2.3. Sadarbība un konfrontācija pēc Teodosija nāves līdz 410. gadam	62
SECINĀJUMI.....	64
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	66

ANOTĀCIJA

Darbs “Romas impērija un goti (238-410)” veidots kā Romas impērijas un gotu attiecību apskats laika posmā no gotu ienākšanas pie impērijas robežām trešā gadsimta laikā līdz Romas ieņemšanai 410. gadā, kas iezīmēja impērijas varenības beigas un būtiski mainīja attiecību raksturu. Lai veikmīgāk pētītu gotu faktora ietekmi uz impērijas attīstību, darba gaitā raksturota gan Romas impērijas attīstība tās norieta posmā, gan gotu izcelsmes problēma. Attiecības Romas impērijas un gotu starpā strukturētas trīs periodos, katrā no tiem analizējot specifiskās problēmas un to risināšanas paņēmumus.

ANNOTATION

Bachelor work “Roman Empire and the Goths (238-410)” designed as review of relations between Roman Empire and the Goths since Gothic arrival within empire's borders in third century until the sack of Rome in 410th year which marked the end of empire's power and significantly changed the nature of relationships. To explore Gothic factor impact on the development of the empire more successfully, during the research has been analysed either development of the Roman Empire in its decline phase and Gothic origins problem. Relationships between the Roman Empire and Goths are structured in three periods, in each of them analysing specific problems and their solution methods.

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

Amm. – Ammianus Marcellinus

Zon. – Zonaras

Eus. – Eusebius

Eutr. – Eutropius

Herod. – Herodian

SHA – Scriptores Historiae Augustae

Jord. – Jordanes

Lib. – Libanius

Aur. Vict. – Aurelius Victor

Them. – Themistius

Greg. – Gregorius

CAH – The Cambridge Ancient History

IEVADS

Gadsimtu gaitā Roma, maza pilsētvalsts pie Tibras upes, kļuva par galveno varas centru Itālijā, iekaroja Vidusjūras baseina zemes un, apvienojot daudzas un dažādas tautas no Tuvajiem Austrumiem līdz pat Britānijai, izveidoja impēriju, kas jāuzskata par vienu no veiksmīgākajām lielvarām vēsturē.¹ Senās Romas civilizācijas vēsture arī mūsdienās ir fundamentāla un aktuāla tēma, jo, balstoties tieši uz romiešu atstāto mantojumu, veidojusies mūsdienu Rietumu civilizācija.

Interesi izraisa jautājums, kādēļ Romas civilizācija pēc vairāk nekā tūkstoš gadus ilgas pastāvēšanas gāja bojā. Kaut arī jāpiekrīt, ka antīkās civilizācijas sabrukums ir vēstures likumsakarība, kas izriet vispirms no antīkās civilizācijas morālā pagrimuma,² vispārējais sabiedrības pagrimums spilgti izpaudās militārajā sfērā – pēc ilgstošas labklājības pirmajā un otrajā gadsimtā romieši vairs nevēlējās karot, savukārt arvien lielāku lomu ieņēma vispirms ģermāņu izcelsmes karavīri gan no romantizētajām provincēm un vēlāk arī veselas ģermāņu ciltis aiz impērijas robežām, un piektā gadsimta laikā masveida ģermāņu cilšu migrāciju rezultātā Romas impērijas politiskā sistēma sabruka.

Jau kopš otrā gadsimta beigām Romas impērijas attīstībā bija vērojami lejupslīdes procesi, to spilgti raksturo Diona Kasija vārdi „zelta valsts [...] kļuva par dzelzs un rūsas valsti” (Dio, LXXII,35,4). Pēc Pertinaksa slepkavības 193. gadā būtiski pieauga armijas nozīme, tā kļuva par vienīgo imperatoru varas pamatu, bet, zaudējot armijas lojalitāti, imperators nereti tika noslepkavots un aizstāts ar citu. Iekšpolitiskās nestabilitātes un biežo barbaru iebrukumu rezultātā jau trešajā gadsimtā Romas impērija nebija tālu no sabrukuma. Diokletiāna un Konstantīna vadībā impērija atguva savu varenību, tomēr jau ceturtais gadsimta otrajā pusē uz Romas impērijas ziemeļu robežām atkal tika izdarīts spēcīgs ģermāņu cilšu spiediens, un īpaši nozīmīgas sekas atstāja 378. gada Adrianopoles kauja, kur tika sagrauta impērijas austrumu armija. Pēc šīs kaujas Teodosijs stabilizēja impērijas austrumu daļu, un piektā gadsimta sākumā tika īstenotas sekmīgas reformas³, tai palēnām transformējoties par viduslaiku valsti, bet rietumu daļā vērojams straujš noriets, ko simbolizē Romas krišana 410. gadā.

Romas impērijas sabrukšanas process ir ļoti cieši saistīts ar barbaru iebrukumiem, savukārt no vairākām ģermāņu ciltīm ieņem īpašu lomu ieņem goti, kas pie impērijas robežām

¹ *Ancient Rome: Introduction.* Encyclopaedia Britannica. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/507905/ancient-Rome> [skat. 13.04.2015.]

² Sīkāk skatīt: Tumans, H. Miesiskums vai garīgums? Kultūru konflikts Tertulliāna spogulī. *Kentauris* XXI, 2007, Nr. 43. 28 – 38. lpp.

³ Cameron, A. (ed.) *The Late Empire, A.D. 337-425.* // CAH, Vol. XIII. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 112.

parādījās trešā gadsimta sākumā. Darba gaitā nav veikta īpaša gotu sociālās, politiskās struktūras analīze, aprobežojoties ar gotu izcelsmi un ienākšanu teritorijās pie Romas impērijas robežām, kas raksturota 2.1. nodaļā.

Kopš 238. gada veiktie gotu iebrukumi sekmēja impērijas iekšpolitisko nestabilitāti vairāk nekā 30 gadu garumā, tāpat tieši goti veidoja lielāko daļu armijas, kas uzvarēja kaujā pie Adrianopoles, bet Romas impērijas un gotu militārie konflikti mijās ar ilgstošu sadarbību, kas neļauj gotus uzlūkot kā vienkārši romiešu ienaidniekus. Spilgts piemērs ir Alariks – gotu valdnieks, kurš, kā imperatora sabiedrotais vadījis lielu gotu vienību cīņā pret uzurpatoru, vēlāk sadumpojās un izvirzīja prasības gan pēc teritorijām, kurās apmesties un dzīvot, gan arī pēc augsta impērijas militārā titula, kas parāda sava veida vēlmi iekļauties impērijas sistēmā.

Kopumā goti ir pietiekami plaši pētīta tēma; gotu izcelšanos un vēsturi pētījuši vēsturnieki H. Volframs (*Wolfram*) un P. Hīters (*Heather*), un gotu ietekme uz Romas impērijas vēsturi pētīta galvenokārt kopš 376. gada, tātad Lielās tautu staigāšanas un Romas impērijas sabrukuma kontekstā, lielāko uzmanību pievēršot piektā gadsimta gotu cilšu apvienībām – vestgotiem un ostgotiem, turpretī gotu attiecības ar impēriju līdz 376. gadam ir salīdzinoši maz pētīta tēma.

Darba gaitā pētīts posms Romas impērijas un gotu attiecībās, kad impērija impērija varēja šīs attiecības veidot no spēka pozīcijām. Kopumā var teikt, ka šāds attiecību raksturs saglabājās līdz Adrianopoles kaujai, bet pēc tam izmainījās. Romas ieņemšana ir simbolisks brīdis, pēc kura goti veido savu karalisti un, kaut arī sadarbojoties ar Romas imperatoru un tā ģenerāļiem, realizē izteikti savām interesēm pakārtotu politiku.⁴ Līdz 410. gadam var izdalīt trīs lielas fāzes – vispirms goti bija tikai viena no vairākām agresīvām reģiona ciltīm, kas izmantoja impērijas vājumu; pēc Diokletiāna un Konstantīna veiktās impērijas varenības atjaunošanas goti bija cieši romiešu sabiedrotie un gadsimta gaitā kļuva arvien varenāki, līdz vēlējās ierobežot un atņemt romiešu politisko virskundzību un veidot attiecības uz vienlīdzīgiem principiem. Līdz šim īpaši liela uzmanība nav pievērsta tieši Romas impērijas un gotu attiecību sākumposmam, kas darba gaitā analizēts.

Bakalaura darba mērķis ir analizēt gotu faktora nozīmi Romas impērijas attīstībā līdz Romas ieņemšanai 410. gadā, kas ir būtisks pagrieziena punkts gan gotu, gan Romas impērijas vēsturē – kaut arī Romas impērija pastāvēja vēl aptuveni pusgadsimtu, šis notikums nepārprotami iezīmēja varenības beigas, savukārt goti pēc Romas ieņemšanas migrēja rietumu virzienā, kur izveidoja savu autonomu karalisti.⁵

⁴ Cameron A., *The Late Empire*. P. 130.-132.

⁵ Turpat. P. 132.

Saistībā ar mērķi izvirzītie uzdevumi:

1. raksturot gotu izcelsmi un ienākšanu pie Romas impērijas robežām;
2. fiksēt un analizēt Romas impērijas un gotu attiecību posmus;
3. analizēt Romas impērijas un gotu attiecību raksturu un izpausmes;
4. analizēt veidus, kā imperatori risināja gotu jautājumu.

Darbs iedalīts četrās nodaļās. Pirmajā nodaļā dots vispārējs pārskats par galvenajām impērijas attīstības tendencēm periodā no 2. gadsimta beigām līdz 5. gadsimta sākumam, izvēršot iekšpolitiskās, ekonomiskās un ārpolitiskās situācijas raksturojumu. Tas nepieciešams, lai saprastu vēsturisko kontekstu, kādā norisinājās Romas impērijas un gotu sadarbība vai konfrontācija. Savukārt otrajā līdz ceturtajā nodaļā, tās veidojot pēc hronoloģiskiem principiem, raksturotas Romas impērijas un gotu attiecības, kas atbilst iepriekš raksturotajiem posmiem. Otrajā nodaļā no raksturots laika posms no trešajā gadsimtā līdz 70. gadiem, trešajā nodaļā no 291. līdz 375. gadam, bet ceturtajā nodaļā – no 376. līdz 410. gadam, analizējot katra perioda specifiskās problēmas.

Bakalaura darba hronoloģiskās robežas veido laika posms no 193. gada, kad Romas impērijā veidojas tā iekšpolitiskā situācija, kuras ietekmē goti kopš 238. gada veiks iebrukumus, līdz 410. gadam, kas simbolizē Romas impērijas rietumu daļas varenības beigas.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avotu apskats

Darba gaitā izmantoti galvenokārt literārie darbi, nepievēršot īpašu uzmanību avotu pētniecībai, jo tā ir pavisam atsevišķa tēma. Ņemot vērā zinātniskajā literatūrā dominējošos uzskatus, veikts avotu vispārīgs raksturojums (ziņas par teksta autoru, kad un kādos apstākļos teksts ticis uzrakstīts, teksta žanrs un uzdevums, ja tādu iespējams noskaidrot) un īpašs raksturojums (ko minētais avots var dot konkrētās tēmas pētīšanā un kādēļ tas nepieciešams).

Trešā gadsimta sākums līdz 30. gadu vidum ir ļoti labi dokumentēts. Plašu informāciju par Romas impērijas attīstību sniedz laikabiedri Kassijs Dions (*Cassius Dio*) un Hērodians (*Herodian*). Dions, dzimis 150. gadā, bija grieķu izcelsmes politiķis un vēsturnieks. Septimija Sevēra laikā kļuvis par konsulu, Dions arī turpmāk ieņēma augstus valsts pārvaldes amatus dažādās provincēs, taču 229. gadā smagi saslima un atgriezās dzimtenē.⁶ Dions laika posmā no 223. līdz 234. gadam sarakstījis Romas vēsturi jeb *Historia Romana* jau no Romas dibināšanas mītiem līdz 229. gadam, un tas kopā aptver 80 grāmatas,⁷ no kurām par laika posmu kopš 193. gada runāts 74. līdz 80. grāmatā. Kaut arī Dions bija senatoru kārtas pārstāvis un līdz ar to varēja negatīvāk attiekties pret imperatoriem, kas nerēķinājās ar Senātu un centās palielināt armijas nozīmi, kopumā viņa darbs jāuzskata par uzticamu. Izmantots *Loeb Classical Library* tulkojums angļu valodā.

Laika posmā līdz 238. gadam literāru darbu par Romas vēsturi uzrakstījis arī Hērodians, kurš dzimis ap 170. gadu. Viņa darbs *History of the Roman Empire from the death of Marcus Aurelius to the accession of Gordian III* ir daudz zemāk vērtējams nekā Diona vēsture.⁸ Hērodians bijis grieķis, visticamāk no Sīrijas, un viņš pats raksta, ka ir fiksējis notikumus, kurus pēc Marka Aurēlija nāves redzējis un dzirdējis savas dzīves laikā (Herod. I,II,5). Par autora dzīvi maz kas ir zināms, savā darbā viņš nav izmantojis citus avotus, tā vietā vienkārši rakstot savu redzēto – galvenokārt aprakstot tieši Romas pilsētā notiekošo, un šo darbu var uzskatīt par interesantu tā laika liecību.⁹ Izmantots angļu valodā pieejamais tulkojums vietnē livius.org.¹⁰

Par laika posmu pēc 238. gada vairs nav pieejamas vispārējas liecības. Jāprobežojas ar vēlākos gadsimtos rakstītiem vēstures pārstāstiem un atsevišķiem avotiem, kas par laikmetu

⁶ Easterling, P. E. (ed.). *The Cambridge History of Classical Literature. The Hellenistic Period and the Empire*, Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. P. 257.

⁷ Hose, M. *Cassius Dio: A Senator and Historian in the Age of Anxiety*. // Marincola, J. A. (ed.). *A Companion to Greek and Roman Historiography*, Vol. I-II. Malden: Blackwell Publishing, 2007. P. 462.-463.

⁸ Easterling, P. E. (ed.) *The Cambridge History of Classical Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 734.

⁹ Lendering, J. *Herodian*. Pieejams: <http://www.livius.org/he-hg/herodian/herodian.html> (skatīts 12.04.2015)

¹⁰ *Herodian's Roman History*. Pieejams: <http://www.livius.org/he-hg/herodian/hre000.html> (skatīts 05.04.2015)

nesniedz tik plašu un vispusēju informāciju. Šāda veida avotu apkopojumu veicis O. Heksters¹¹, kurš apkopojis dažādus angļu valodā tulkotus trešā gadsimta avotus vai nelielus to fragmentus, arī vairākus uzrakstus. To starpā jāizceļ vienīgās politiska rakstura liecības laika posmā pēc 238. gada līdz pat Konstantīna valdīšanai 4. gadsimta sākumā¹²: Trīspadsmitais sibillīnu (*Sibylline*) pareģojums, kas sarakstīts jau labu laiku pēc tajā minētajiem notikumiem¹³ un nedod jaunu faktoloģisko informāciju, kā arī uzraksts Persijas valdnieku kapenēs par gotu Šapūram I, kur dotas nelielas, taču būtiskas ziņas par Romas impērijas armiju.

Cits trešā gadsimta avots, kurā runāts par problēmām saistībā ar gotu iebrukumiem Mazāzijas provincēs, ir Neocēzarejas kristīgās baznīcas bīskapa Gregorija kanoniskā vēstule kādam citam bīskapam, iespējams – no Trapezas.¹⁴ Šajā vēstulē Gregorijs izsaka savu redzējumu par vairākiem ar 50. gadu jūras invāzijām saistītiem ētikas jautājumiem no kristiešu skatupunkta, un, balstoties uz bīskapa fiksētajām problēmām, var izteikt secinājumus par bija Romas impērijas iedzīvotāju reakciju uz gotu veiktajiem iebrukumiem. Vēstules tulkojums angļu valodā pieejams P. Hītera un Dž. Metjūsa apkopotajā avotu krājumā¹⁵.

Vienīgais lielāka apmēra latīņu avots par trešo gadsimtu ir *Historia Augusta* jeb *Augustu vēsture*, kur literārā formā aprakstītas Romas imperatoru biogrāfijas no 117. līdz 284. gadam, sadalot tās 30 grāmatās. Nav īsti skaidrs, kad šīs biogrāfijas tika sarakstītas (ne ātrāk kā 3. gs. beigās), nav skaidrs to nolūks, bet darba autori ir sešas personas, kas citur nav pieminētas.¹⁶ Šis ir unikāls avots, jo kur sniegtas daudzas detaļas, kas nav minētas nekur citur, tomēr milzīgas problēmas sagādā *Augustu vēstures* izmantoto avotu noteikšana. Ir sarežģīti noteikt, cik daudz no avotos minētā var uzskatīt par taisnību, bet kuras teksta daļas jāuzskata par izdomājumiem. Ja dotajai informācijai varētu ticēt, tās vērtība būtu milzīga, tomēr šis avots jāizmanto ar īpaši lielu piesardzību.¹⁷ Darba gaitā izmantots *Augustu vēstures* tulkojums angļu valodā livius.org vietnē¹⁸.

Par trešo gadsimtu literārus darbus uzrakstījuši autori no vēlākiem gadsimtiem – būtisks ir grieķu vēsturnieka Zosima (*Zosimus*) darbs *Historia Nova*, pirmais darbs par Romas vēsturi, kas rakstīts ap 500. gadu, tātad jau pēc Romas krišanas. Zosims bijis augsta ranga ierēdnis Bizantijas impērijā, pēc reliģiskās piederības – pagāns. Savā darbā viņš mērķtiecīgi stāstījis par Romas krišanu kā procesu, kas sācies jau kopš republikas pastāvēšanas beigām, un pie tās sabrukuma

¹¹ Hekster, O. *Rome and its Empire, AD 193-284*. Debates and Documents in Ancient History. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008. 183 p.

¹² Turpat. P. 9.

¹³ Turpat. P. 9.

¹⁴ Heather, P., Matthews J. *The Goths in Fourth Century*. Translated Texts for Historians. Vol. 11. Liverpool: Liverpool University Press, 1991. P. 1.

¹⁵ Heather, P., Matthews J. *The Goths in Fourth Century*. Translated Texts for Historians. Vol. 11. Liverpool: Liverpool University Press, 1991. Ievads un komentāri P. 1.-5. un vēstules tulkojums P. 5.-10.

¹⁶ Mellor, R. *The Roman Historians*. London; New York: Routledge, 1999. P. 158.

¹⁷ Kulikowski, M. *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 20.

¹⁸ *Historia Augusta*. Pieejams: http://www.livius.org/hi-hn/ha/hist_aug.html (skatīts 19.04.2015.)

lielā mērā tiek vainoti kristieši un ciešā rietumu daļas saikne ar ģermāņiem.¹⁹ Zosims sniedz informāciju par laika periodu no trešā gadsimta līdz 410. gadam un ir ļoti stipri balstījies uz agrākiem autoriem, kuru darbi mūsdienās ir zuduši. Par būtisku trešā gadsimta avotu uzskatāms Publijs Herennijs Deksijs (*Dexippus*), grieķu ģenerālis un vēsturnieks, kurš sarakstījis bija hroniku par Romas vēsturi no tās dibināšanas leģendām līdz 270. gadam, bet par Romas impērijas kariem pret gotiem no 238. līdz 270. gadam stāstīts viņa darbā *Scythica*.²⁰ Pēc 270. gada Zosims balstījies uz Einapiju, kurš arī bijis pagāns un dzīvojis 345. līdz 420. gadā un turpinājis Deksipa annāles, rakstot par laika periodu no 270. līdz 404. gadam,²¹ savukārt pēc tam līdz 410. gadam Zosims izmantojis Olimpiodora, piektā gadsimta pirmās puses romiešu diplomātu un vēsturnieka, sarakstīto vēsturi.²² Kaut arī Zosima viedoklis jāanalizē uzmanīgi un vietām ir ļoti grūti saprotama notikumu hronoloģija, faktoloģiski Zosima vēsture ir ļoti svarīgs un nozīmīgs avots.

Informāciju par trešo un ceturto gadsimtu dod arī 12. gadsimta hronists Joanns Zonara (*Ioannes Zonaras*). Ieņēmis augstu amatu Konstantinopolē, Zonara kļuva par kristiešu mūku²³ un nodevās savā darba *Epitome of Histories* rakstīšanai, kur, balstoties uz citu autoru hronikām un literārajiem darbiem, apkopojis vēsturi vairāk nekā sešu gadu tūkstošu ilgā periodā līdz pat 1118. gadam.²⁴ Viņa sniegtais vēstures pārstāsts par periodu no 235. līdz 395. gadam, kas apkopots XII un XIII grāmatās, uzskatāms par īpaši svarīgu un diezgan pilnīgu,²⁵ un šīs grāmatas angļu valodā iztulkojuši T. Bančičs un E. Leina.²⁶ Šī darba nozīme, pētot trešo gadsimtu, pieaug tā iemesla dēļ, ka nav pietiekami citu avotu, kas par to stāsta.

Nelielu pārskatu par trešā gadsimta notikumiem apkopojošā veidā sniedz divi 4. gadsimta vēsturnieki – Eitropijs (*Flavius Eutropius*), Seksts Aurēlijs Viktors (*Sextus Aurelius Victor*). Par Eitropija (320. vai 330.- pēc 390. g.) dzīves apstākļiem nav daudz ziņu. 363. gadā viņš piedalījās karagājienā pret Persiju (Eutr. X.16.1.), bet pēc tam veiksmīgi virzījās augšup pa karjeras kāpnēm. Viņš kļuva par valsts arhīva sekretāru, pēc tam – par Āzijas prokonsulu, Illīrijas prefektu, bet 387. gadā viņš jau bija Austrumromas konsuls.²⁷ Eitropijs latīniski

¹⁹ Goffart, W. Zosimus, The First Historian of Rome's Fall. *The American Historical Review*, Vol. 76, No. 2 (Apr. 1971). P. 412.-441. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/1858706> (skatīts 20.04.2015.)

²⁰ *Publius Herennius Dexippus*. Encyclopædia Britannica. <http://academic.eb.com/EBchecked/topic/160506/Publius-Herennius-Dexippus> (skat. 10.04.2015.)

²¹ *Eunapius*. Encyclopædia Britannica. <http://academic.eb.com/EBchecked/topic/195316/Eunapius> (skat. 10.04.2015.)

²² Treadgold, W. The Diplomatic Career and Historical Work of Olympiodorus of Thebes. *The International History Review*. Vol. 26, No. 4 (Dec., 2004), P. 709.-733. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/40110580> (skatīts 20.04.2015.)

²³ *Joannes Zonaras*. Encyclopædia Britannica. Pieejams: <http://academic.eb.com/EBchecked/topic/657839/Joannes-Zonaras> (skat. 10.04.2015.)

²⁴ Bančich, T., Lane, E. *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*. London; New York; Routledge, 2009. P. 1.

²⁵ Turpat. P. i.

²⁶ Bančich, T., Lane, E. *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*. London; New York; Routledge, 2009. 317 p.

²⁷ Boer, W. *Some Minor Roman Historians*. Leiden: Brill, 1972. P. 114.-115.

sarakstījis *Romas vēstures īso pārstāstu* jeb *Breviarium Historiae Romanae*, kas tapis aptuveni 370. gadā.²⁸ Tas sastādīts pēc imperatora Valenta pavēles (Eutr. X.1.1.) un ir veltīts Romas vēsturei no tās dibināšanas līdz 364. gadam. Izmantots Dž. S. Valtsona tulkojums no 1886. gada²⁹.

Par Aurēliju Viktoru (330. – pēc 389.g.) zināms vēl mazāk nekā par Eitropiju. Arī viņš kopš 60. gadiem valsts pārvaldē ieņēmis augstus amatus – bijis Pannonijas pārvaldnieks, konsuls, un Romas prefekts.³⁰ Aurēlija Viktora darbs *De Caesaribus* jeb *Par Cēzariem*, kura mērķis nav zināms, publicēts latīņu valodā ap 360. gadu, ir veltīts Romas vēsturei no 31. g. p.m.ē. līdz Konstancija II valdīšanas laikam ap 350. gadu.³¹ Darba gaitā izmantots T. Bančiča tulkojums³². Aurēlija Viktora, tāpat kā Eitropija, darbi sniedz pavisam lakonisku un tamdēļ patiesu informāciju tieši par Romas imperatoriem, tomēr ārpolitiskie jautājumi tikpat kā nav pieminēti.

Ceturtajā gadsimtā kā nozīmīga avotu grupa izvirzās kristīgo autoru darbi, no kuriem īpašu uzmanību pelna ceturta gadsimta bīskaps Eisebijs (*Eusebius*). Par baznīcas vēsturi ceturtajā un piektajā gadsimtā raksta piektā gadsimta autori Sokrāts (*Socrates Scholasticus*) un Sozomens (*Sozomenos*), un šo darbu fragmentus angļu valodā apkopojis S. Lieu un D. Monserats³³, tomēr tie izmantoti galvenokārt, lai pētītu kristietības izplatību gotu zemēs, savukārt plašākai kristīgās ticības attīstības analīzei būtu nepieciešami atsevišķi pētījumi, kam nav nozīmīgas saistības ar Romas impērijas un gotu attiecībām.

Atgriežoties pie ceturta gadsimta politiskajām norisēm, būtiska ir pēc Konstantīna nāves sarakstīta³⁴ biogrāfija *Vita Constantini* jeb *Konstantīna dzīve*, kuras autors Eisebijs, Konstantīna laikabiedrs un favorīts bīskapu starpā, imperatoru pārmērīgi idealizējis un aprakstījis kā kristiešu Dieva mīlētāko personu.³⁵ Izmantots 1890. gada F. Šafa (*Schaff*) tulkojums, kura nosaukums angļu valodā *The Life of the Blessed Emperor Constantine* principā parāda Eisebija simpātijas pret Konstantīnu, un šis darbs, kaut arī ļoti vispārīgs, pārsātināts ar vienpusīgiem vērtējumiem un neobjektīvs, tomēr dod ieskatu gan plašu Konstantīna biogrāfijā, gan arī informāciju par viņa kariem pret gotiem.

²⁸ Von Albrecht, M. *A History of Roman Literature*, Vol. 1.-2. Leiden; New York; Koln: Brill, 1997. P. 1373.

²⁹ Eutropius. *Abridgment of Roman History*. / Watson, J. S. (transl.). London: George Bell and Sons, 1886. 61 p.

³⁰ Dihle, A. *Greek and Latin Literature of the Roman Empire*. London; New York: Routledge, 1994. P. 476.

³¹ Turpat.

³² Sextus Aurelius Victor. *Epitome De Caesaribus* / Banchich, T. (transl.), 2nd edition. Buffalo; New York; Canisius College Translated Texts, 2009. 30 p.

³³ Lieu, S., Monsterrat, D. *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views. A Source History*. London; New York; Routledge, 1996. 285 p.

³⁴ Eusebius of Caesarea. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/196614/Eusebius-of-Caesarea> (skatīts 11.04.2015.)

³⁵ The Problem of Eusebius. Christian History. Pieejams: <http://www.ctlibrary.com/ch/2001/issue72/1.8.html> (skatīts 11.04.2015.)

Par ceturrtā gadsimta uzticamāko vēsturnieku uzskatāms Ammiāns Marcellīns (*Ammianus Marcellinus*). Dzimis ap 330. gadu bagātā grieķu ģimenē, savu karjeru Ammiāns veidoja armijā, bet pēc kampaņas pret Persiju 60. gados ceļoja pa Romas impērijas austrumu zemēm, bet tad apmeties Romā, kur uzrakstījis literāru darbu *Rerum gestarum libri* – Romas vēsturi par laika posmu no 98. līdz 378. gadam trīsdesmit vienas grāmatas apjomā, tomēr no tām saglabājušās tikai pēdējās 18 jeb par laika posmu no 353. līdz 378. gadam. Kaut arī Ammiāna tekstā, līdzīgi kā citiem tā laika romiešu vēsturniekiem, saredzama augstprātība attiecībā uz barbariem, šis avots tomēr sniedz ļoti daudzveidīgu un patiesu informāciju par sava laika problēmām.³⁶

Informācija par ceturrtā gadsimta otro pusi atrodama arī Temistija (*Themistius*) runās. Viņš bija valdošajiem austrumu imperatoriem lojāls orators kopš aptuveni 350. gada. Viņš kalpoja Konstancijam II, Joviānam, Valentam un Teodosijam līdz 80. gadu vidum, kad aizgāja no sabiedriskās dzīves.³⁷ Kaut arī Temistijs dzīves laikā uzskatīts par filozofu, viņš nodarbojās ar propagandu, lai sagatavotu sabiedrību attiecīgajā laikā valdošā imperatora vēlmēm vai attaisnotu tā realizēto politiku.³⁸ Temistija XIII un X runā³⁹ atrodama informācija par Valenta realizēto politiku pret gotiem 60. gadu beigās, savukārt par notikumiem Gotu krīzes⁴⁰ laikā 70. gados attiecas XIII, XIV, XV, XVI runa⁴¹ sniedz ieskatu kara gaitā un imperatoru attieksmē pret gotiem, kas darba ietvaros ir ļoti būtiski.

Cits ļoti specifisks un nozīmīgs avots tieši gotu pētniecībā ir Jordāna *Getica*, pilnā nosaukumā *De origine actibusque Getarum* jeb *Par gotu izcelsmi un darbiem*. Jordāns, kaut arī sev piedēvē gotu izcelsmi, klaji simpatizēja kristietībai un Romas impērijai.⁴² Šo darbu Jordāns uzrakstījis 6. gadsimta vidū, lielā mērā balstoties uz nozīmīgā vēsturnieka Kasiodora (*Cassiodorus*) darbiem, kurš gotu vēsturi 5. gadsimta sākumā sarakstījis 12 grāmatās, kuras nav saglabājušās, tiesa, Jordāns minējis, ka varējis ar Kasiodora darbu iepazīties 3 dienas (Jord. 2), un nav skaidrs, kā tieši un cik lielā mērā Jordāns balstās viņa sarakstīto vēsturi.⁴³ Diezgan būtiska problēma šajos darbos ir mēģinājums izveidot stāstu par gotu izcelšanos, parādot to vēstures nepārtrauktību līdz pat piektajam gadsimtam un saistot to ar ostgotu valdnieku Teodorihu,⁴⁴ kā

³⁶ *Ammianus Marcellinus*. Encyclopedia Britannica. Pieejams: <http://academic.ub.com/EBchecked/topic/20916/Ammianus-Marcellinus> (skatīts 11.04.2015.)

³⁷ Heather P., Moncur D. *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century. Select Orations of Themistius*. Translated Texts for Historians. Vol. 36. Liverpool: Liverpool University Press, 2001. P. ix.

³⁸ Turpat. P. xiv.

³⁹ Komentāri un tulkojums pieejams Heather, P., Matthews J. *The Goths in Fourth Century*. P. 11.-46.

⁴⁰ Darba ietvaros *Gotu krīze* izmantots kā jēdziens, runājot par laika posmu no 376. gada, kad vairākas gotu grupas ienāca Romas impērijas teritorijās un sacēlās, līdz 382. gadam, kad Teodosijs ar tiem noslēdza miera līgumu. Jēdziens ņemts no Halsall, G. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 591 p.

⁴¹ Komentāri un tulkojums pieejams Hītera un Monkūra citētajā darbā. 361 p.

⁴² Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 49.-50.

⁴³ Goffart, W. *Barbarian Tides: the Migration Age and the Later Roman Empire*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006. P. 56.-57.

⁴⁴ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 50.

rezultātā neizbēgami tiek zaudēta objektivitāte. Kaut arī Jordāna darbs ir ļoti svarīga liecība un tuvākais tam, ko mēs varam uztvert kā gotu atstāto vēsturi, tur sniegtās ziņas jāizmanto uzmanīgi.

Literatūras apskats

Kopumā Romas impērijas un gotu attiecības historiogrāfijā skatītas galvenokārt Lielās tautu staigāšanas jeb ģermāņu cilšu migrāciju ietvaros kā nozīmīgs faktors, kas veicināja Romas impērijas sabrukumu, līdz ar to daudzi autori gotu vēsturi izvērstākā veidā pēta kopš Gotu krīzes, turpretī līdz 376. gadam gotiem nav pievērsta tik liela uzmanība. Neatsverama nozīme gotu vēstures pētīšanā ir diviem vēsturniekiem – H. Volframam un P. Hīteram.

Austriešu vēsturnieks, Vīnes universitātes emeritētais profesors Hērvigs Volframs vācu valodā grāmatu par gotu vēsturi sarakstījis 1979. gadā, tomēr gaitā izmantots šīs grāmatas otrā izdevuma tulkojums angļiski⁴⁵. Volframs pētījis gotu izcelšanos un skrupulozi analizējis gotu ģeneoloģiju un politiskās struktūras. Saprotais, šajā darbā tiek pētīta arī gotu saskarsme ar Romas impēriju, jo tā ir fundamentāla gotu vēstures sastāvdaļa, taču jau pēc darba nosaukuma noprotams, ka svarīgākais akcents nepārprotami likts tieši uz gotu vēsturi, padziļināti neskarot ar tiem saistītās Romas impērijas problēmas.

Par lielāko gotu vēstures autoritāti uzskatāms britu vēlā antīkā laikmeta vēsturnieks Pīters Hīters. Darba gaitā izmantoti trīs viņa darbi – par svarīgāko uzskatāms 1996. gadā izdotā grāmata *The Goths*⁴⁶, kur autors analizējis vestgotu konfederācijas veidošanos un vēsturi. Izsmelīgi komentāri par atsevišķiem jautājumiem atrodami arī viņa jau pieminētajos avotu krājumos *The Goths in Fourth Century* un *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century*.

Svarīgs autors ir arī Mihails Kuļikovskis (*Kulikowski*), jaunās paaudzes amerikāņu vēsturnieks, kurš specializējies vēlā antīkā laikmeta vēsturē. Viņa 2008. gadā izdotā grāmata *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*⁴⁷ darba izstrādē bija ļoti būtiska, jo sakrīt gan hronoloģiskie ietvari, gan svarīgākā tēma. Kuļikovskis veicis plašus pētījumus un savā pētījumā iekļāvis gan avotpētnieciskos jautājumus, gan raksturojis impērijas un gotu sadarbību. Zinot par unikālo Alarika karjeru un Romas ieņemšanu, viņš centies noskaidrot, kāpēc gotu vēsture attīstījusies tieši šādā veidā.⁴⁸

No pārējiem darbiem, kur analizētas Romas impērijas un gotu attiecības, vērts pieminēt G. Halsala 2007. gadā izdoto *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*⁴⁹, kur pārskatāmi raksturotas ģermāņu migrācijas, tāpat ļoti lielu ievērību pelna Kembridžas

⁴⁵ Wolfram, H. *History of the Goths*. Los Angeles; London: University of California Press, 1988. 613 p.

⁴⁶ Heather, P. *The Goths*. Malden: Blackwell Publishing, 2002. 358 p.

⁴⁷ Kulikowski, M. Citētais darbs. 240 p.

⁴⁸ Turpat. P. 11.

⁴⁹ Halsall, G. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 591 p.

seno laiku vēstures sērijas grāmatas. To 12. sējumā *The Crisis of Empire*⁵⁰ analizēts periods no 193. līdz 337. gadam, bet 13. sējumā *The Late Empire*⁵¹ – no 337. līdz 425. gadam, apkopojot un ļoti izvērstā veidā analizējot būtiskākos Romas impērijas aspektus – imperatoru un dinastiju maiņas, ekonomisko un kultūras attīstību, situāciju pie robežām un tā tālāk. Atsevišķiem, šaurākiem aspektiem Romas impērijas attīstībā no otrā gadsimta beigām līdz piektajam gadsimtam veltītas neskaitāmas grāmatas, kuras atsevišķi neminēšu.

Bakalaura darbā izmantoti arī vairāki uzziņu resursi, piemēram, enciklopēdija *Britannica*. Tie izmantoti galvenokārt ar mērķi iegūt informāciju par antīko autoru biogrāfijām vai avotu analīzi.

⁵⁰ Bowman, A. (ed.) *The Crisis of Empire, A.D. 193-337.* // CAH, Vol. XII. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 112. 899 p.

⁵¹ Cameron, A. (ed.) *The Late Empire, A.D. 337-425.* // CAH, Vol. XIII. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 112. 845 p.

1. ROMAS IMPĒRIJAS ATTĪSTĪBA UN GALVENĀS IEZĪMES 2. GS. BEIGĀS LĪDZ 5. GS. SĀKUMĀ

1.1. Iekšpolitiskā situācija

235. gadā līdz ar pēdējā Sevēru dinastijas imperatora Aleksandra slepkavību sākās piecdesmit gadus ilga posms, kas ilga līdz 284. gadam. Tas vēsturē iegājis ar trešā gadsimta krīzes jeb militārās anarhijas nosaukumu, un minētajā periodā par imperatoru (ar un bez Romas senāta atbalsta) tika izvirzīta vismaz 51 persona⁵², turklāt gandrīz visi imperatori gājuši bojā vardarbīgā nāvē. Kopš 235. gada Romas impērija regulāri saskārās ar problēmu kompleksu, ko veicināja iekšpolitiskā nestabilitāte un ārējo ienaidnieku iebrukumi, kā arī ekonomiska lejupslīde – tā rezultātā imperatori nebija spējīgi sekmīgi pārvaldīt valsti,⁵³ tomēr šo problēmu cēloņi meklējami iepriekšējā impērijas attīstības posmā.

Par robežšķirtni, kas ievadīja trešā gadsimta procesus, uzskatāma Komoda (*Commodus*) valdīšana. Izplatīts ir viedoklis par Romas impērijas uzplaukuma beigu datēšanu 180. gadā, kad “zelta valsts līdz ar Marka Aurēlija nāvi kļuva par dzelzs un rūsas valsti” (Dio, LXXII,35,4) un “Komods bija iznīcinājis visu, ko bija satvēris” (Dio LXXIII,24.3). Pirmās militārās anarhijas izpausmes vērojamas 193. gadā pēc Komoda slepkavības. Pusotra gadsimta laikā kopš Komoda līdz Konstantīnam Lielajam par imperatoriem tika pasludināti gandrīz 80 karavadoņi⁵⁴, un Rubenis nosauc arī vienu no svarīgākajiem impērijas vājuma cēloņiem: “Romiešu monarhijas nolemtību noteica apstākļi, ka netika izstrādāts apmierinošs varas nodošanas mehānisms mierīgā ceļā no viena imperatora citam. [...] Visiem imperatoriem savas varas saglabāšanas nodrošināšanai bija nepieciešams armijas atbalsts.”⁵⁵

Pēc Komoda par nākamo imperatoru tika iecelts Pertinakss, “krietns un godīgs vīrs” (Dio LXXIV,1), kurš bija taupīgs un centās ieviest armijā stingru disciplīnu, bet pavisam drīz karaspēka neapmierinātības dēļ tika noslepkavots.⁵⁶ Par sliktām tendencēm liecināja arī nākamā imperatora izraudzīšana, jo Didijs Jūliāns būtībā nopirka pretoriāņu sardzes atbalstu (Dio LXXIV,11,2-5), un tas bija bīstams precedents turpmākai atklātai karavīru

⁵² Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 28.

⁵³ De Blois, L. *The Crisis of the Third Century A.D. in the Roman Empire: a Modern Myth?* // de Blois, Rich (ed.), *The Transformation of Economic Life under the Roman Empire*. Amsterdam: Brill Academic Publishers, 2002. P. 205.

⁵⁴ Rubenis, A. *Varas politika Senajā Romā: pilsoņu kopienu, reliģija, tiesības, valsts*. Rīga: [Andris Rubenis], 2013. 179. lpp.

⁵⁵ Rubenis. *Izmantotais darbs*. 178. lpp.

⁵⁶ Campbell, C. *War and Society in Imperial Rome: 31 BC – AD 284*. New York; London: Routledge, 2002. P. 115.

kukuļošanai.⁵⁷ Tāpat mazinājās karavīru lojalitāte imperatoram un tika būtiski iedragāta Romas iekšpolitiskās sistēmas stabilitāte.⁵⁸ Šādos apstākļos pilsoņu karu ceļā⁵⁹ par Romas imperatoru kļuva Septimijs Sevērs (Herod. II,X-XII), kurš acīmredzot bija mācījies no Pertinaksa kļūdām. Hērodians raksta, ka līdz ar atalgojuma palielināšanu un lielāku tiesību piešķiršanu Sevērs veicināja tradicionālās karavīru disciplinētības pakāpenisku sabrukšanu un iemācīja ģenerāļus dzīties pēc naudas un bagātības (Herodian, 3.8.4-5). Sevēru dinastijas laikā patiešām tika veiktas svarīgas militārās reformas, jo imperatoram varas saglabāšanai bija nepieciešams armijas atbalsts; armijas loma būtiski pieauga un augstākās militārpersonas faktiski kļuva par jauno aristokrātiju.⁶⁰ To trāpīgi raksturo Septimija Sevēra pirms nāves saviem dēliem dotais padoms uzturēt armijas lojalitāti: „Esiet harmoniski, padariet karavīrus bagātus un visus pārējos niciniet.” (Dio, LXXVII, 15.2). Armija kļuva par vienīgo spēku, kas varēja kontrolēt imperatora iecelšanu. Sevēram izdevās saglabāt armijas disciplīnu un nostiprināt tās atbalstu, uz kādu laiku nodrošinot impērijā iekšpolitisku stabilitāti,⁶¹ un Sevēra politiku turpināja arī viņa dēls Karakalla, gan vēl vairāk palielinot armijas tiesības, gan novirzot armijai arvien lielākus finanšu līdzekļus.⁶²

212. gadā tika Karakalla pieņēma ediktu par pilsonības piešķiršanu ikvienam impērijas iedzīvotājam (Dio LXXVIII,9,5). Šim lēmumam bija tālejošas sekas, jo iepriekš cīņās par imperatora troni varēja sacensties tikai senatoru kārtas pārstāvji, savukārt pēc šī likuma pieņemšanas visi provinču iedzīvotāji tika uzskatīti par romiešiem, tādējādi ikvienam, kurš atradās izdevīgā situācijā imperatora troņa sagrābšanai, kopš 212. gada tas bija iespējams.⁶³ Par pirmo imperatoru, kurš nepiederēja senatoru kārtai (Dio LXXIX,11), 217. gadā kļuva Makriāns (Aur. Vict. 22.1), bet par imperatoru 235. gadā kļuvušā Maksimīna izcelsme bija pavisam necila – viņš uzskatīts par barbaru (SHA, Two Maximini. 8.9). Kaut gan Karakallas edikts tiek plaši kritizēts, tam bija arī panākumi – nākamās paaudzes pielāgojās pie jaunā pilsoņu statusa, un tā rezultātā impērijas iedzīvotāju vidū problemātiskā trešā gadsimta laikā bija izveidojusies sava veida ideoloģiska saliedētība.⁶⁴

⁵⁷ Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 2.

⁵⁸ Campbell, B. Citētais darbs. P. 115.

⁵⁹ Sevērs četrus gadus līdz 197. gadam iznīcināja savus sāncenšus un ieguva kontroli pār visu Romas impērijas teritoriju, sīkāk skatīt Potter, D. *The Roman Empire at Bay AD 180-395*. London; New York: Routledge, 2004. P. 101.-113.

⁶⁰ Southern, P. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. New York; London: Routledge, 2001. P. 38.-40.

⁶¹ Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 14.-17.

⁶² Rostovzeff, M. *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Vol. 1, 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1998. P. 415.-417.

⁶³ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 25.

⁶⁴ Mitchell, S. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. Malden: Blackwell Publishing, 2007. P. 178.-179.

Romas imperators tradicionāli bija atbildīgs gan par civilo, gan militāro sfēru, un trešā gadsimta laikā imperatora pozīcijas tika saistītas tieši ar militārām aktivitātēm.⁶⁵ Tas īpaši spilgti izpaudās militārās anarhijas periodā kopš 235. gada. Daudzo ārējo iebrukumu rezultātā bieži notika uzurpācijas un bija iekšpolitiskā nestabilitāte, bet pilsoņu karu rezultātā mazinājās karaspēka apjomi pie robežām, veicinot turpmākus ārējo ienaidnieku iebrukumus. Invāzijas nereti norisinājās vairākās impērijas daļās vienlaikus, un brīžos, kad imperators personiski neuzņēmās ģenerāļa lomu, vienmēr pastāvēja iespēja, ka uz vietas esošais ģenerālis pēc veiksmīgas kampaņas var tikt pasludināts par imperatoru.⁶⁶

Ārējās un iekšējās drošības problēmas bija cieši saistītas un grūti atrisināmas. Viens no risinājumiem bija centrālās varas klātbūtne vairākās teritorijās vienlaicīgi. Līdz pat Diokletiānam imperatori ļoti bieži centās valsts pārvaldi dalīt, veidojot dinastisku sistēmu un *Cēzara*, reizēm arī *Augusta* titulus piešķirot saviem dēliem.⁶⁷ Šis princips kopumā nedarbojās – vienīgie imperatori, kas titulu saglabāja mantošanas ceļā, bija jau minētais Karakalla un Galiēns (*Gallienus*), kurš 260. gadā turpināja impērijas pārvaldīšanu arī pēc sava tēva un līdzvaldnieka Valeriāna nokļūšanas persiešu gūstā (SHA, Two Gallieni. 1.1), pārējie troņmantinieki gāja bojā drīz pēc jauna, spēcīgāka imperatora izvirzīšanas.

Romas impērijas iekšpolitiski grūtākais posms trešajā gadsimtā bija sešdesmitie gadi, Galiēna valdīšanas laiks, kad impērija saskārās ar vairākām lielām problēmām vienlaikus un atradās uz sabrukuma robežas. Gadsimta vidū notika postošas ģermāņu invāzijas vairākās provincēs (Zon. XII,24,596) un daudzas uzurpācijas: no 258. līdz 260. gadam sevi par imperatoru pasludināja piecas personas (Aur. Vict. 32,3-4). Galiēnam izdevās veiksmīgi reaģēt uz barbaru iebrukumiem un vairākām uzurpācijām, tomēr viņš nespēja noturēt savā pārvaldē visu impērijas teritoriju – centrālajai varai zuda tieša kontrole pār plašām teritorijām rietumos un austrumos. Postums (*Postumus*) tika atzīts par tā saucamās *Gallu impērijas* (Britānijas, Gallijas un Spānijas provinču) faktisko valdnieku un darbojās pilnīgi neatkarīgi,⁶⁸ bet austrumos situāciju stabilizēja Galiēnam lojālais Palmīras līderis Odenats (*Odaenathus*) (Zon. XII,23,595), kurš varas vakuuma apstākļos ieguva ļoti plašu ietekmi un autonomiju impērijas austrumu provincēs (Zon. XII,24,600). Pēc Odenata nāves 267. gadā varu pārņēma Odenata atraitne Zenobija (*Zenobia*),⁶⁹ kas rīkojās arvien neatkarīgāk no centrālās varas Romā

⁶⁵ Millar, F. *Government, Society and Culture in the Roman Empire*. London: The University of North Carolina Press, 2004. P. 192.

⁶⁶ Watson, A. *Aurelian and the Third Century*. London; New York: Routledge, 1999. P. 5.-6.

⁶⁷ Potter, D. S. (ed.) *A Companion to the Roman Empire*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. P. 153.-154.

⁶⁸ Rostovzeff, M. Citētais darbs. P. 443.-444.

⁶⁹ Southern, P. *Empress Zenobia: Palmyra's Rebel Queen*. London; New York: Continuum, 2008. P. 84.-85.

un 272. gadā pasludināja pilnīgu neatkarību.⁷⁰ Šis valstiskais veidojums literatūrā sastopams ar nosaukumu *Palmīras impērija*. Trešā gadsimta sešdesmitajos gados Romas impērija bija faktiski sadalījusies trīs daļās, taču šī impērijas sadrumstalotība nebija ilgstoša. Vispirms jau 269. gadā pēc Postuma nāves Spānijas provinces pasludināja lojalitāti Romai.⁷¹ Drīz Aureliāna vadībā Romas impērija tika politiski apvienota – Palmīras impērija tika pakļauta 272. un 273. gadā ar vairākām militārām kampaņām, bet pēc tam salīdzinoši viegli centrālajai impērijai tika pievienotas arī atkritušās ziemeļrietumu provinces (Zos. I,26-30). Lai arī apvienota, Romas impērija iekšpolitiski joprojām atradās krīzes stāvoklī – vēl arvien ierasta parādība bija imperatoru slepkavības un uzurpācijas. Militārpersonu organizētas slepkavības rezultātā beidzās gan Aureliāna, gan nākamā imperatora Tacita, gan sešus gadus valdījušā Proba dzīves.⁷²

Arī Diokletiāns, kura laikā impērijas politiskā sistēma tika padarīta stabila, par imperatoru kļuva tradicionālā veidā – iegūstot armijas atbalstu (SHA, Carus, Carinus, Numerian. 13.1) un pēc tam 284. gadā pilsoņu karā sakaujot iepriekšējo leģitīmo valdnieku Karinu (*Carinus*) (SHA, Carus, Carinus, Numerian. 18.2). Diokletiāna veidotās sistēmas pamatā bija ideja par centralizētu impēriju, kuras pārvaldi īsteno vairāku imperatoru veidota kolēģija,⁷³ tomēr galvenās problēmas, ko viņš atrisināja, izveidojot sev lojālus režīmus dažādās impērijas daļās, bija mantošanas sistēmas izveidošana un ārējās drošības situācijas stabilizēšana.⁷⁴ 286. gadā Maksimiānam (*Maximianus*) tika piešķirts *Augusta* tituls, atstājot viņam impērijas rietumu daļas pārvaldi (Zon. XII,31,614), bet 293. gadā varas dalīšanas princips tika attīstīts vēl tālāk, imperatoru kolēģijā iekļaujot arī divus imperatorus ar *Cēzara* tituliem: austrumos par jaunāko imperatoru tika iecelts Galērijs (*Galerius*), bet rietumos – Konstancijs Hlors (*Constantius*), saites senioru un junioru starpā nostiprinot ar laulību palīdzību (Zon., XII, 31, 614).

Tetrarhijas laika iekšpolitisko sistēmu raksturoja agrāko provinču sadalīšana mazākās, ļoti būtiski palielinot ierēdņu aparātu un nošķirot provinču militāro un civilo pārvaldi. Jaunās provinces tika sagrupētas divpadsmit diocēzēs un četrās prefektūrās, kur savukārt valsts pārvalde četrkāršojās – katram imperatoram bija savas administratīvās institūcijas, savas amatpersonas un miesassargi, sava armija un tā tālāk.⁷⁵ Tā rezultātā impērija spēja efektīvi reaģēt uz svarīgākajām problēmām un tika izveidota tā reformētā,

⁷⁰ Southern, P. *Empress Zenobia*. P. 118.-120.

⁷¹ Watson, A. Citētais darbs. P. 89.-90.

⁷² Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 53.-55.

⁷³ Backman, C. *The Worlds of Medieval Europe*. New York; Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 19.

⁷⁴ Potter, D. *A Companion to the Roman Empire*. P. 166.

⁷⁵ Treadgold, W. *A History of the Byzantine State and Society*. Sanford; California: Sanford University Press, 1997. P. 18.

spēcīgā Romas impērija, ar kuru goti saskarsies ceturtnā gadsimta gaitā,⁷⁶ tomēr vienlaikus administratīvā līmenī tā pārstāja būt vienots veselums.⁷⁷ Romas impērijas rietumu un austrumu teritorijas kultūrvēsturiskā mantojuma jomā ļoti būtiski atšķīrās principā visu laiku, un atšķirības nemazinājās arī vienotas politiskās impērijas pārvaldes apstākļos. Austrumos jau iepriekš bija pastāvējusi augsti attīstīta civilizācija, un tur dominēja grieķu valoda, turpretī rietumos savu civilizāciju, kas balstījās uz latīņu valodu, izveidoja paši romieši.⁷⁸

Tomēr par tetrahijas sistēmu nevar runāt kā par ilgtermiņa risinājumu tā iemesla dēļ, ka netika atrisinātas varas mantošanas problēmas. Diokletiāna iecerētā sistēma bija diezgan vienkārša – *Augustu* vietu ieņēmtu *Cēzari*, kas sev izvēlētu jaunus mantiniekus.⁷⁹ Tomēr, kā izrādīsies, neatrisināmas domstarpības radās saistībā ar mantinieku izvēlēšanās principiem – Maksimiāns un Konstancijs vēlējās varu nodot saviem dēliem, savukārt Diokletiāns un Galērijs neatbalstīja mantinieku izraudzīšanos pēc bioloģiskiem principiem.⁸⁰ 305. gadā no varas atteicās Diokletiāns un Maksimiāns, un varas nodošana norisinājās mierīgā ceļā, par jaunajiem *Cēzariem* apstiprinot Galērija atbalstītos Maksimīnu II Dazu un Sevēru II (Euseb. VC I, XVIII). Imperatoru kolēģijā netika iesaistīti pirmo tetrahiju dēli Konstantīns I (*Constantinus*) un Maksentijs (*Maxentius*), kam varēja būt pamats pēc pretenzijām uz varu.

306. gadā pēc Konstancija nāves imperatoru kolēģijas sistēma sāka brukt – par *Augustu* vajadzēja kļūt Sevēram, taču armija šo titulu piešķīra Konstantīnam (Euseb. VC, I, XXII). Kompromisa ceļā izvairoties no pilsoņu kara, Konstantīns tika iekļauts imperatoru kolēģijā kā *Cēzars*,⁸¹ un drīz pēc tam *Augusta* titulu uzurpēja Maksentijs, izraisot pilsoņu karu (Anon. Val. 6). 307. līdz 308. gadā, ieskaitot uzurpatorus, impērijai faktiski bija septiņi imperatori (Aur. Vict. 40,1-2). Visticamāk, Galērija vadībā norisinājās mēģinājumi atjaunot tetrahijas sistēmu vai vismaz pārtraukt savstarpējus karus. Pēc Karnuntas vienošanās, kur 308. gadā piedalījās visi atzītie impērijas vadītāji, uz neilgu laiku iestājās miers, bet pēc Galērija nāves 311. gadā nākamā paaudze nebija ieinteresēta turpmākā miera sablabāšanā.⁸²

311. gadā impēriju pārvaldīja četri imperatori: rietumos Konstantīns un Maksentijs, bet austrumos Licīnijs (*Licinius*) un Maksimīns.⁸³ Pilsoņu karu rezultātā 313. gadā impēriju pārvaldīja Konstantīns un Licīnijs (Zon. XIII,1,3-4), un pēc vairākiem sekmīgiem kariem (Aur. Vict. 41,5-7) 324. gadā visa Romas impērija atradās viena valdnieka – Konstantīna

⁷⁶ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 76.-77.

⁷⁷ Potter, D.S. A Companion to the Roman Empire. P. 166.

⁷⁸ Tierney, B. *Western Europe in the Middle Ages: 300 – 1475*. 6th edition. Boston: McGraw-Hill College, 1999. P. 19

⁷⁹ Backman, C. Citētais darbs. P. 19.-20.

⁸⁰ Potter, D.S. A Companion to the Roman Empire. P. 168.-169.

⁸¹ Крист, К. *История времен римских императоров от Августа до Константина*. Том. 2. Ростов: Феникс, 1997. С. 412.

⁸² Potter, D.S. A Companion to the Roman Empire. P. 169.

⁸³ Крист, К. Citētais darbs. P. 419.-420.

Lielā – varā (Anon. Val. 29-30). Viņš turpināja Diokletiāna sāktās administratīvās reformas un veidoja centralizētu, racionālu valsts pārvaldi.⁸⁴

Tālejošas sekas turpmākajā impērijas attīstībā atstāja 313. gada Milānas edikts. Romas impērijā reliģiskā kārtība bija grūti saprotama – bieži vien agrāk valdījušie imperatori tika dievišķoti, oficiāli tika pielūgts romiešu pagānisko dievību panteons,⁸⁵ Jau Aureliāna valdīšanas laikā ar viņu pašu kā vienīgo absolūto valdnieku tika saistīts Saules kults,⁸⁶ bet tetrahijas periodā uz romiešu panteonu balstījās Diokletiāns, kurš pieņēma Jupitera titulu, simbolizējot sevi kā augstākstāvošo no tetrahjiem,⁸⁷ 313. gadā Konstantīna, kurš valdījis kā Dieva vietnieks (Euseb. VC II,XIX), vadībā tika pārtrauktas iepriekš notikušās kristiešu vajāšanas un legalizēta kristīgā ticība, kas turpmāk virzīta kā impērijas vadošā reliģija, dodot tai dažādas priekšrocības un sekmējot tās izplatīšanos,⁸⁸ tai skaitā arī gotu zemēs.

Vēl viens ļoti nozīmīgs lēmums bija impērijas galvaspilsētas pārcelšana no Romas uz stratēģiski ļoti nozīmīgo Bizantiju, kas 330. gadā tika pārdēvēta par Konstantinopoli. Jau tetrahijas laikā par galvaspilsētām tika izvēlētas tādas pilsētas kā Triēra, Milāna, Sirmija, Nikomēdija, kas atradās tuvāk robežām un kur imperatori rezidēja, taču Konstantinopole tika veidota kā *otrā Roma* ar visām tās institūcijām. Turpmāk impērijas centrālā valdība pastāvīgi atradās tieši šajā pilsētā, kas nu kļuva par impērijas jauno centru.⁸⁹

Kaut arī Konstantīna vara bija absolūta, viņš nespēja izveidot stabilu varas mantošanas sistēmu. Savu vecāko dēlu nogalinājis 326. gadā⁹⁰, Konstantīns līdz 335. gadam šai problēmai nepievērsa uzmanību, bet pēdējos dzīves gados centās izveidot imperatoru kolēģiju, kas balstīta uz radniecību. *Cēzara* tituls bija piešķirts četrām personām – Konstantīna dēliem Konstantīnam II, Konstancijam II, Konstantam (*Constans*) un brāļadēlam Dalmācijam (*Dalmatius*),⁹¹ tomēr Konstantīna veidotā dinastija nepastāvēja ilgstoši.

Konstantīnam bija ļoti liela autoritāte, kā rezultātā pēc viņa nāves 337. gadā armijas atbalstu guva dēli, savukārt brāļadēls Dalmācijs (Zos. II,57), tāpat kā daudzi citi viņa ģimenes locekļi, kas bija potenciālie pretendenti uz imperatora troni, tika nežēlīgi noslepkavoti. Visticamāk, par izrēķināšanos atbildīgi armijas līderi, tomēr Konstancijs, kurš pārvaldīja austrumu teritorijas, nedarīja neko, lai šīs slepkavības apturētu. Dzīvi tika atstāti vienīgi bērni

⁸⁴ Treadgold, W. Citētais darbs. P. 51.

⁸⁵ Backman, C. Citētais darbs. P. 27.

⁸⁶ Watson, A. Aurelian and 3rd Century. P. 188.-191.

⁸⁷ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 558.

⁸⁸ Backman, C. Citētais darbs. P. 36.-37.

⁸⁹ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 180.-181.

⁹⁰ Par šo notikumu nav saglabāties daudz informācijas, jo kristiešu autori tas tiek ignorēts vai noklusēts, savukārt pagānu autori to saista ar Konstantīna tiesmi pēc absolūtas varas. Sīkāk skat Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 96.

⁹¹ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 104.

Galls un Jūliāns.⁹² Tāpat būtiskas domstarpības pastāvēja arī jauno imperatoru starpā,⁹³ un 340. gadā Konstantīns II pēc neveiksmīga iebrukuma Konstanta pārvaldītajās teritorijās tika nogalināts (Zon. XIII,5,28). Par vienīgo imperatoru rietumos kļuva Konstants, kurš zaudēja karavadoņu lojalitāti un 350. gadā uzurpācijas rezultātā tika nogalināts (Zos. II,58). 353. gadā pēc uzurpācijas sakaušanas Konstancijs kļuva par vienīgo valdnieku,⁹⁴ un, nespējot vienatnē tikt galā ar visām problēmām (Zon. XIII,10,49), apstākļos, kad viņam pašam nebija pēcnācēju, *Cēzara* tituls jeb mantinieka statuss tika piešķirts atlikušajiem dinastijas pārstāvjiem: vispirms Gallam (Zos. II,60), bet pēc tam Jūliānam (Amm. XV,VIII,8).

360. gadā Jūliāns it kā pret savu gribu uzurpēja *Augusta* titulu (Amm. XX,IV,17) un īsi pirms Konstancija nāves 361. gadā tika atzīts par leģitīmu mantinieku (Amm. XXI,XV,5). Viņš pārtrauca Konstantīna dinastijas realizēto reliģisko politiku⁹⁵ un centās atjaunot pagānismu,⁹⁶ tomēr jau 363. gadā gāja bojā kampaņā pret persiešiem (Amm. XXV,III,6-23). Par nākamo imperatoru tika izvirzīts komandieris Joviāns, kam bija radniecība ar Jūliānu, tādēļ viņu vēl formāli var pieskaitīt pie Konstantīna dinastijas,⁹⁷ tomēr jau pēc 8 mēnešu valdīšanas arī viņš gāja bojā (Aur. Vict. 44.1).

364. gads iekšpolitiski ir ļoti nozīmīgs ar to, ka nākamie imperatori vairs savu varu nevarēja pamatot, balstoties uz dinastiskiem principiem, līdz ar to turpmāk mazinājās imperatoru leģitimitāte, bet reālā vara atradās armijas augstāko komandieru rokās.⁹⁸ Par nākamo imperatoru 364. gadā tika izvēlēts Valentiniāns (Amm. XXVI,II,2-3). Šajā brīdī bijis skaidrs, ka valsts pārvaldē vajadzīgi vairāki līdzvaldnieki,⁹⁹ un, ignorējot militārpersonu ieteikumus izvēlēties kolēģi pēc tā talantiem (Amm. XXVI,IV,1), Valentiniāns par imperatoru austrumos iecēla savu brāli Valentu (*Valens*) (Zos. IV,93), un, kaut arī abu impērijas daļu valdnieki savā starpā sadarbojās, turpmāk tās bija šķirtas arī politiski¹⁰⁰.

Abi valdnieki, Valentiniāns un Valents, saskārās ar apjomīgiem ārējo ienaidnieku iebrukumiem (Zos. IV,94-95). Attiecībā uz gotiem svarīga būs Jūliāna brālēna (Zon. XIII,16,79) Prokopija 365. gadā īstenotā uzurpācija (Amm. XXVI,VI,14-18), kas sākotnēji noritēja veiksmīgi, tomēr tika apspiesta bez lielas asinsizliešanas.¹⁰¹ 367. gadā Valentiniāns sāka savas dinastijas veidošanu, piešķirot savam dēlam Graciānam *Augusta* titulu (Amm.

⁹² Lieu, S. Citētais darbs. P. 147.-148.

⁹³ Cameron, A. The Late Empire. P. 5.

⁹⁴ Cameron, A. The Late Empire. P. 22.

⁹⁵ Lieu, S. Citētais darbs. P. 151.

⁹⁶ Rubenis, A. Izmantotais darbs, 335.-336. lpp.

⁹⁷ Mitchell, S. Citētais darbs. P. 78.

⁹⁸ Mitchell, S. Citētais darbs. P. 78.

⁹⁹ Cameron, A. The Late Empire. P. 81.

¹⁰⁰ Pēdējo reizi visu Romas impērijas teritoriju vienatnē pārvaldīja Teodosijs. Tas notika 395. gadā pēc uzurpatora Eigenija sakaušanas un ilga dažus mēnešus līdz Teodosija nāvei.

¹⁰¹ Cameron, A. The Late Empire. P. 89.-91.

XXVII,VI,10), un pēc Valentiniāna nāves 375. gadā armija formāli saglabāja uzticību valdošajai dinastijai (Amm. XXX,X,2-4), par rietumu līdzvaldnieku ieceļot četrgadīgo Valentiniānu II un faktiski savā kompetencē pārņemot Āfrikas, Itālijas un Ilīrijas pārvaldi (Zos. IV,103). Tikmēr impērijas austrumu daļā Valents saskārās ar lielām ārējām problēmām, un viņa vadībā pret barbariem, kur svarīgāko lomu ieņēma goti, 378. gadā netālu no Adrianopoles notika romiešu militāra sagraue (Amm. XXXI,XIII,1-19), kuras rezultātā Romas impērijas austrumi palika bez jebkādas militāras un politiskas vadības. Pēc Graciāna aicinājuma armijas vadību austrumos pārņēma talantīgais ģenerālis Teodosijs I (*Theodosius*), kurš 379. gadā tika apstiprināts par imperatoru (Zos. IV,107). Adrianopoles kauja tomēr bija atstājusi smagas iekšpolitiskas sekas un vismaz īstermiņā ļoti novājinājusi Romas impēriju – šādos apstākļos ar gotiem tika noslēgts 382. gada miera līgums, kas bija kā precedents, pēc kura turpmāk barbaru ciltīm tika ļauts apmesties impērijas teritorijās.¹⁰² Līdz ar to barbari un pirmām kārtām tieši goti kļuva par nozīmīgu impērijas iekšpolitisko faktoru.

Kopumā Romas impērijai laiks kopš Teodosija nākšanas pie varas ir pilns ar dažādām akūtām problēmām, jo jau kopš Konstantīna nāves gan impērija, gan armija bija cietusi no pilsoņu kariem un biežās karadarbības pret ģermāņiem un Persiju, tāpat kā no korumpētas ierēdniecības un, visticamāk, arī ekonomiskas un demogrāfiskas lejupslīdes,¹⁰³ un rietumu daļā pēc Graciāna slepkavības 383. gadā sākās ilgstošs juku laiks (Zos. IV,120-124). 395. gadā, Teodosijam ejot bojā, impērija joprojām bijusi ievainojama, taču Tredgolds viņa panākumus vērtē augsti – kaut arī Teodosijs neveica straujās reformas, viņam izdevās izglābt impēriju no katastrofas, saglabāt stabilitāti un dot labus priekšnosacījumus tālākai attīstībai (ar piebildi par spējīgu vadību).¹⁰⁴

395. gadā Teodosija dēli saglabāja imperatora titulus, taču reālā vara un valsts pārvaldes organizēšana turpmāk atradās citu ambiciozu personu rokās. Rietumos tāds bija Teodosija dinastijai lojālais Stilihons, kurš valsts pārvaldi organizēja līdz 408. gadam, kad tika nogalināts.¹⁰⁵ Rietumu daļā šajā laikā turpinājās strauja armijas ģermanizācija, un valsts pārvalde bieži vien bija mazspējīga, bet armija – nepastāvīga, jo bieži norisinājās dezertēšana vai savu neatkarīgu vienību veidošana.¹⁰⁶ Kopumā Austrumromas impērija bija spējīga atpirkties no ārējiem draudiem un baudīja relatīvu mieru, kā arī impērijas administrācijā vara netika koncentrēta militārpersonu rokās, un tā bija spējīga ieviest vajadzīgās reformas.¹⁰⁷

¹⁰² Cameron, A. *The Late Empire*. P. 102.-103.

¹⁰³ Treadgold, W. Citētais darbs. P. 75.-76.

¹⁰⁴ Turpat. P. 75.

¹⁰⁵ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 124.

¹⁰⁶ Sabin, P. (ed.) *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare. Vol. 2: Rome from the late Republic to the late Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 457.-458.

¹⁰⁷ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 111.

1.2. Ekonomiskā situācija

Romas impērija sastāvēja no daudzām provincēm ar atšķirīgu attīstības līmeni, kas miera laikos līdz trešajam gadsimtam bija veiksmīgi integrētas stabilā sistēmā, sekmīgi attīstījās un ekonomiski uzplauka.¹⁰⁸ Galvenā nozīme bija lauksaimniecībai, kas bija ekstensīva un balstījās gan uz vergu, gan brīvo darbaspēku. Impērijas saimnieciskā sistēma līdz otrajam gadsimtam bija ļoti sekmīgi attīstījusies, jo miera gados bija pieejamos līdzekļus ieguldot infrastruktūras uzlabošanai. Tirdzniecību nodrošināja gan Vidusjūras kuģu transports, gan plašais ceļu tīkls. Liela ekonomiska nozīme bija pilsētām – tās bija kā reģionāli centri ar specializāciju kādā no tirdzniecības vai ražošanas jomām.¹⁰⁹

Ieņēmumi tika gūti vairākos veidos: nodokļu ievākšana gan naudā, gan natūrā; brīvprātīgi un obligāti ziedojumi; rekvizīcija un konfiskācijas; tieša īpašumu kontrole, ko mūsdienās sauktu par valsts sektoru.¹¹⁰ Ekonomiski svarīgs uzdevums, ar kuru imperatoram kā valsts augstākajam vadītājam vajadzēja tikt galā, bija ienākumu un izdevumu sabalansēšana. Miera laikā impērijas ekonomika bija vairāk vai mazāk stabila, taču kara vai impērijas provinču postīšanas gadījumos izdevumi pieauga un ieņēmumi samazinājās.¹¹¹ Milzīgi līdzekļi bija nepieciešami armijas uzturēšanai,¹¹² un tās loma impērijas finanšu līdzekļu izmantošanā pieauga pēc Pertinaksa slepkavības 193. gadā. To simbolizē Didiāna Jūliāna kļūšana par imperatoru, militārpersonu atbalstu vienkārši veidā nopērkot (Dio, LXXIV,11), un Septimijs Sevērs, uzsākot valdīt, karavīriem solīis palielināt atalgojumu (Dio, LXXV,2,5).

Jau otrā gadsimta beigās finanšu iekrājumi bija izlietoti, ekonomikas attīstībā bija novērojamas regresīvas tendences un gaidāmas finansiālas grūtības.¹¹³ Lai iegūtu papildus līdzekļus vai aizpildītu iztrūkstošo budžeta daļu, imperatori centās īstenot dažādus pasākumus. Tieši tā – paplašinot nodokļu maksātāju bāzi – var skaidrot Karakallas 212. gadā pieņemto ediktu par Romas pilsoņu tiesībām visiem impērijas teritorijā dzīvojošajiem brīvajiem iedzīvotājiem (Dio, LXXVIII, 9, 5). Visplašāk izmantotais risinājums, šķiet, bija naudas vērtības mazināšana jeb devalvācija, ko var vērtēt kā masveidīgu un apzinātu imperatoru politiku, lai īstermiņā iegūtu budžetā trūkstošos līdzekļus, vienlaikus neriskējot ar reformu veikšanu, kas varētu izraisīt pretestību un lojalitātes krišanos. Trešā gadsimta otrajā

¹⁰⁸ Bowman, A. (ed.) *The High Empire, A.D. 70–192. CAH, Vol. XI, 2nd ed.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. xix.

¹⁰⁹ Potter, D.S. *A Companion to the Roman Empire.* P. 284.-287.

¹¹⁰ Bowman, A. *The Crisis of Empire.* P. 396.-397.

¹¹¹ Bowman, A. *The Crisis of Empire.* P. 396.

¹¹² Sabin, P. *Izmantotais darbs.* P. 36.-37.

¹¹³ De Blois, L. *The Crisis of the Third Century.* P. 207.-209.

pusē un beigās devalvācija sasniedza savu augstāko pakāpi, monetārajai sistēmai faktiski sabrūkot.¹¹⁴

Romas impērijas saimnieciskais stāvoklis trešā gadsimta krīzes laikā pasliktinājās vairāku apstākļu dēļ. Šīs problēmas, iespējams, tiktu atrisinātas ar lielu finanšu līdzekļu izmantošanu, tomēr impērijai tādu nebija un impērija finansiāli nebija gatava ilgstošai nestabilitātei. Vēl vairāk pieauga nepieciešamās izmaksas armijas algošanai un vajadzība atpirkties no ārējiem draudiem.¹¹⁵ Nabadzīgākas kļuva pierobežas provinces, kas cieta ne tikai no ārējo ienaidnieku invāzijām un aktīvas karadarbības, bet, visticamāk, arī no romiešu karavīru darbības. Rekvizīciju, prasību civiliedzīvotājiem apgādāt armiju, var uzskatīt par pieņemamu, bet ir iemesls uzskatīt, ka nedisciplinētie karavīri arī veidojuši bandas un laupījuši. Par to liecina, piemēram, Aleksandra Sevēra apzināts lēmums Persijas kampaņas laikā turēties nomaļus no svarīgākajiem tirdzniecības ceļiem un ciematiem (SHA, Alexander Severus. 51, 6).¹¹⁶

Jaunākie arheoloģisko liecību pētījumi rāda, ka krīze skāra ne visas provinces – atsevišķās provincēs līdz pat sešdesmitajiem gadiem infrastruktūra, iedzīvotāju skaits un labklājība nebija būtiski mainījusies. Tomēr pierobežas provincēs norisinājās ilgstoša karadarbība, līdz ar to tika postīta infrastruktūra, būtiski kritās ražošanas apjomi, mazinājās tirdzniecība, nozīmīga problēma bija arī cilvēku relatīvi augstā mirstība un aizplūšana no lauku teritorijām; tā visa rezultātā ieņēmumi samazinājās.¹¹⁷ Vēl viens no ieņēmumu mazināšanās cēloņiem ir nepietiekama nodokļu ievācēju efektivitāte, līdz ar devalvāciju iedzīvotāji centās veidot uzkrājumus, vērtīgākās monētas paturot pie sevis, bet apgrozībā laižot tās monētas, kas bija nesen izdotas un nevērtīgākas.¹¹⁸

Pirmais, kas šīs problēmas risināja, bija Aureliāns, kurš 274. gadā pēc impērijas teritoriālas apvienošanas bija ieguvis lielas finanšu rezerves. Paceļot nodokļus turīgākajiem iedzīvotājiem, Aureliāns centās izņemt no apgrozības bezvērtīgās monētas un to vietā izdodot monētas ar noteiktu zelta un sudraba saturu. Šī naudas reforma pilnā apmērā tika īstenota vien Itālijas teritorijā,¹¹⁹ tomēr impērijas mērogā problēmas netika atrisinātas.

Nākamais pie saimniecisku reformu veikšanas ķērās Diokletiāns. Nozīmīgs faktors tolaik bija impērijas iekšējais vājums pēc ilgiem pilsoņu karu gadiem, kas nozīmēja finanšu līdzekļu trūkumu. Viņa veidotā impērijas pārvaldes sistēma bija politiski un militāri stabila, tomēr tetrahijas sistēma nozīmēja, ka katram imperatoram bija sava galvaspilsēta,

¹¹⁴ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 356.

¹¹⁵ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 96.

¹¹⁶ De Blois, L. The Crisis of the Third Century. P. 209.-215.

¹¹⁷ Hekster, O. Citētais darbs. P. 34-35.

¹¹⁸ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 161.-162.

¹¹⁹ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 122.-123.

administrācija un armija, kas palielināja kopējās izmaksas. Tāpat pārvaldes sadalīšana vairāku imperatoru starpā veicināja iekšējās tirdzniecības tīklu nozīmes mazināšanos.¹²⁰ Nav skaidrs, kad precīzi reformas tika sāktas, tomēr var pieņemt, ka Diokletiāna uzdevums ideālā variantā bija ieviest spēcīgu naudas sistēmu un sakārtot ieņēmumu – izdevumu bilanci. Īstenoto reformu hronoloģija nav līdz galam skaidra, bet var uzskatīt, ka līdz ar 287. gadu tika iesāktas nodokļu reformas¹²¹, savukārt monetārās reformas tika īstenotas 294. un 300. gadā.¹²²

Ne visas Diokletiāna reformas deva gaidīto rezultātu, lielākās grūtības sagādāja naudas nomaiņa. Lai arī tika veidota stabila triju metālu – zelta, sudraba, bronzas – monētu sistēma,¹²³ vērtīgās jaunās monētas tika uzkrātas un necirkulēja, tādējādi inflācija turpinājās un pašās gadsimta beigās pat naudas vietā tika sākti maksājumi ar precēm.¹²⁴ Cenšoties apturēt cenu kāpumu, Diokletiāns 301. gadā izdeva ediktu par maksimālajām cenām, kur pamatoja fiksētu cenu noteikšanu dažādiem produktiem un pakalpojumiem (Diocl. De pretiis), tomēr edikta īstenošanai bija milzīga pretestība un daudzas īstenošanas problēmas, un drīz vien tas tika aizmirsts.¹²⁵ Tomēr paliekoša nozīme bija reformētajai nodokļu sistēmai, kas bija barga, bet stabila. Nodokļu tika unificēti – tos bija spiesti maksāt visi sabiedrības slāņi un provinces, arī Itālija, kuru pielīdzināja pārējām provincēm, atceļot agrākās ekonomiskās privilēģijas.¹²⁶ Kaut arī ar grūtībām, tetrahijas laikā ekonomika atlaba un tika padarīta ilgtspējīga.

Diokletiāna un Konstantīna laikā¹²⁷ tika radikāli pārveidota impērijas pārvaldes sistēma, izveidojot ļoti lielu birokrātisko aparātu. Viens no ierēdņu svarīgākajiem uzdevumiem bija tieši nodokļu ievākšana, un tas tika darīts ar lielu nežēlību – valsts intereses bija vienīgais būtiskais faktors.¹²⁸ Pēc reformu īstenošanas centrālā valdība aizskāra ikvienu ekonomikas aspektu, un, pateicoties valsts kontrolei, impērija kļuva maksātspējīga un tās ekonomika, vismaz īstermiņā, tika padarīta efektīva, tomēr nenotika mēģinājumi novērst impērijas ilgtermiņa sociālās un ekonomiskās vājības, un abu imperatoru pieņemtā politika pastāvošās grūtības pat drīzāk palielināja,¹²⁹ ko raksturo Zosims: “Konstantīns [...] ne tikai turpināja izniekot impērijas ieņēmumus bezjēdzīgos tēriņos un dāvanās skopām un

¹²⁰ Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 357.

¹²¹ Southern, P. *Roman Empire from Severus to Constantine*. P. 159.-160.

¹²² И.О. Князький. *Император Диоклетиан и закат античного мира*. Санкт-Петербург: Алетея, 2010. С. 64.-65.

¹²³ Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 335.-336.

¹²⁴ И.О. Князький. Citētais darbs. С. 64.-65.

¹²⁵ Southern, P. *Roman Empire from Severus to Constantine*. P. 160.-161.

¹²⁶ Treadgold, W. Citētais darbs. P. 19.-22.

¹²⁷ Avotu trūkuma dēļ ir sarežģīti noteikt precīzu reformu hronoloģiju – nav skaidrs, vai ceturtā gadsimta sākumā izveidotā sistēma ir tikai Konstantīna nopelns, vai arī Konstantīns pārņēma un uzlaboja Diokletiāna iesākto. Skat. Southern, P. *Roman Empire from Severus to Constantine*. P. 153.

¹²⁸ Rostovzeff, M. Citētais darbs. P. 512.-514.

¹²⁹ Tierney, B. Citētais darbs. P. 27.

nevērtīgām personām, bet apspieda tos, kas maksāja deva maksājumus, un darīja bagātākus tos, kas valstij bija nederīgi” (Zos. II,56) Jūliāna valdīšanas laikā 4. gs. 60. gadu sākumā tika mēģināts cīnīties ar ierēdniecības patvaļu, korupciju un dot pilsētām lielāku patstāvību,¹³⁰ taču viņš nevaldīja pietiekami ilgi, lai spētu panākt kādas pārmaiņas. Ekonomiska rakstura problēmas visā impērijā saglabājās visa ceturtā gadsimta gaitā¹³¹

Impērijas austrumu un rietumu daļas savstarpēji atšķīrās gan kultūrvēsturiskā mantojuma, gan politisko tradīciju, gan reliģijas aspektos, un šādas atšķirības pastāvēja arī ekonomiskajā attīstībā.¹³² Impērijas rietumu daļa ekonomiski bija daudz vājāk attīstīta – tur bija daudz mazāka tirdzniecības intensitāte, vienīgā lielā pilsēta bija Roma, un arī lauksaimniecība neattīstījās. Zemes apstrādāšanai tika izmantots gan vergu darbaspēks, gan zemes apstrādātājiem dots īpašs kolonu (*coloni*) statuss, ka veselas ģimenes un dzimtas tika piesaistītas zemei, kuru tās apstrādāja. Koloni nevarēja nedz pamest savu zemi, nedz arī tikt pārdoti verdzībā, iesaukti armijā un tā tālāk. Literatūrā bieži sastopama frāze, ka zemnieki meklēja glābiņu nevis no barbaru iebrucējiem, bet gan no nežēlīgajiem impērijas nodokļu ievācējiem.¹³³

Šādos apstākļos, kad arvien saasinājās ģermāņu invāziju problēma, imperatoriem vajadzēja atrast finanšu līdzekļus pastāvošās armijas noturēšanai un jaunu rekrūšu iesaukšanai. Arvien vairāk armijā dominēja ģermāņi, tomēr tā ietekme uz finansēm nav vērtējama tik viennozīmīgi. Vards-Pērkinss izteicis, ka ģermāņu karavīri, kas bija pietiekami disciplinēti, prasmīgi un arī lojāli, arī finansiāli izmaksāja mazāk nekā romiešu izcelsmes karavīri.¹³⁴ Tomēr jebkurā gadījumā milzīga problēma bija karavīru un veselu armijas vienību dezertēšana, kam par motivāciju kalpoja arī nepietiekamais atalgojums. Regulāri naudas maksājumi bija kļuvuši par vienu no būtiskākajiem faktoriem armijas pastāvēšanā,¹³⁵ tomēr ir acīm redzams, ka impērija to nespēja atļauties. Piektā gadsimta beigās jau risinājās ļoti līdzīgi procesi kā trešā gadsimta krīzes laikā, un šoreiz impērija neizturēja – lielas teritorijas nonāca ģermāņu cilšu ietekmē, neļaujot impērijai iegūt papildu ienākumus un vēl vairāk saasinot vispārējās problēmas.¹³⁶

¹³⁰ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 301.

¹³¹ Treadgold, W. Citētais darbs. P. 75.

¹³² Turpat. P. 3.-4.

¹³³ Knox, E. L. *Late Antiquity: The Controlled Economy of the Late Empire*. Pieejams: <https://europeanhistory.boisestate.edu/westciv/fallrome/11.shtml> (skatīts 06.05.2015.)

¹³⁴ Sīkāk skatīt Ward-Perkins, B. *The Fall of Rome and the End of the Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 38.

¹³⁵ Sabin, P. Citētais darbs. P. 457.-458.

¹³⁶ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 472.

1.3. Ārpolitiskā situācija

Romas impērijas ārpolitika kopumā atradās imperatora rokās – viņš lēma par kara un miera jautājumiem un vadīja diplomātiskās pārrunas ar citu zemju pārstāvjiem.¹³⁷ Tradicionāli romieši starptautiskajās attiecībās un ārējā politikā kā galveno līdzekli izmantoja karaspēku un savu militāro pārkumu, uzvarētos pretiniekus ar varu piespiežot pakļauties.¹³⁸ Izpratni par militārās varenības nozīmi miera un kārtības uzturēšanā apliecina arī viens no romiešu militārajiem pamatprincipiem “Ja vēlies mieru, gatavojies karam.” (Veg. III,1129-1130). Imperatora Hadriana laikā tika noformulēta jauna stratēģija – turpmāk principā vairs nenotika liela apjoma iekarošanas kari, bet pati impērija kļuva “līdzīga aplenkta pilsētai”,¹³⁹ par turpmāku galveno ārpolitikas mērķi var uzskatīt impērijas varenības saglabāšanu.

Ārpolitisko problēmu risināšanā tika kombinēta armijas un diplomātijas izmantošana.¹⁴⁰ Pēc pusotru gadsimtu ilgušās stabilitātes Marka Aurēlija valdīšanas laikā bija saredzamas Romas impērijas attīstības lejupslīdes tendences,¹⁴¹ un norisinājās apjomīgas ģermāņu cilšu invāzijas romiešu teritorijās (Aur. Vict. 16.3), kas tobrīd vēl tika atvairītas.

Romieši bieži ciltīm un tautām aiz impērijas robežām deva dažādas dāvanas un subsīdijas, tā bija pastāvīga Romas impērijas diplomātijas iezīme, kas atšķirīgos veidos tika izmantota vairākus gadsimtus. Hīters norāda, ka subsīdiju maksāšanu saistīt ar padevību barbariem, kas nav savienojama ar Romas impērijas pārkumu pār tiem, nav pareizi. Viņaprāt, augstsirdības un devības izrādīšana pati par sevi norāda uz pārkuma apziņu. Dāvanu došana cilšu līderiem pastiprināja to pozīcijas attiecībās ar citām ciltīm un kalpoja pašas impērijas interesēs, sev draudzīgās barbaru grupas nostādot privilēģētākā stāvoklī un tādā veidā novēršot citu mazāk pakļāvīgu cilšu nostiprināšanos.¹⁴²

Romas impērijas tradicionālais ienaidnieks atradās austrumos – Partijas impērija bija vienīgā valsts, kuru romieši uzskatīja par vairāk vai mazāk līdzvērtīgu pretinieku.¹⁴³ Līdz trešā gadsimta sākumam tā bija diezgan vājā, iekšējo nemieru pārņemtā Partijas impērija, bet Romas imperatoru militārās kampaņas veicināja tās sabrukumu, un 224. gadā Ardaširs I sakāva pēdējo partiešu valdnieku un pavisam drīz apvienoja agrākās Partijas teritorijas, izveidojot Persijas impēriju Sasanīdu dinastijas vadībā, un draudošās briesmas manītas jau tolaik (Dio, LXXX,3,1-4).

¹³⁷ Sabin, P. Citētais darbs. P. 6.-7., 10.-11.

¹³⁸ Kurizaki, S. A Natural History of Diplomacy. Chapter 3 of the book manuscript in progress *When Diplomacy Works*. Texas A&M University, 2011. P. 9.

¹³⁹ Rubenis, A. Citētais darbs, 109. lpp.

¹⁴⁰ Millar, F. Citētais darbs. P.170.-171.

¹⁴¹ Bowman, A. The High Empire. P. 786.

¹⁴² Heather, P. Goths in 4th Century. P. 21.

¹⁴³ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 27.

Romiešu un persiešu militārie konflikti, cīņas ietekmes sfērām Armēnijā un pierobežas teritorijās norisinājās gandrīz visu trešo gadsimtu – no 30. līdz 60. gadiem un no 80. līdz 90. gadiem.¹⁴⁴ Ceturtā gadsimta 30. gados Konstantīns gatavoja militāru kampaņu Persijas teritorijā, bet pāragri gāja bojā, tomēr Konstancijs II, cīnoties ar persiešiem, austrumu teritorijās pavadīja ilgus gadus (Zon. XIII,5,27-XIII,7,37). Nozīmīga romiešu ofensīva notika Jūliāna vadībā 363. gadā, tomēr Jūliāns pēc sākotnējiem panākumiem gāja bojā un nākamais imperators Joviāns noslēdza mieru, atsakoties no plašām teritorijām (Amm. XXIV,I-XXV,VII). Vēl Valents Persiju uzskatīja par savu galveno ienaidnieku un karoja tur līdz 377. gadam,¹⁴⁵ taču pēc tam gan Romas impērija, gan Persija bija aizņemtas cīņās ar citiem ārējiem ienaidniekiem un savstarpēju karu vairs nebija. Teodosijs un Šapūrs 387. gadā sadalīja ietekmes sfēras Armēnijā un noslēdza svarīgu miera līgumu, kas būtībā bija spēkā līdz pat pašam sestā gadsimta sākumam.¹⁴⁶

Konfrontācijas ar Persiju bija nozīmīgas tā iemesla dēļ, ka to rezultātā lielas karaspēka daļas tika pārsvietas uz austrumiem, un to kopš trešā gadsimta izmantoja Romas impērijas ziemeļu kaimiņi – daudzās ģermāņu ciltis. Ar to apdzīvotajām zemēm Romas impērijai bija plaša robeža. Tā ietvēra Britānijas ziemeļu nocietinājumus jeb Adriāna valni, Reinas un Donavas upes un starp tām uzbūvēto nocietinājumu sistēmu *limes Germanicus*.

Pirmās trīs 3 gadsimta sākuma desmitgades ziemeļu robežā bija mierīgas, bet kopš 30. gadiem tieši ģermāņu ciltis bija tās, kas vislielākajā mērā veicināja un izmantoja Romas impērijas iekšējo vājumu trešā gadsimta laikā. Izņēmums bija Britānija, kuru tieša karadarbība gandrīz visu gadsimtu tikpat kā neskāra. Iespējams, to var izskaidrot ar faktu, ka anarhijas laikā Britānijā nenotika uzurpācijas, tādējādi ļaujot armijai efektīvi aizsargāties pret ārējo ienaidnieku iebrukumiem. 30. gados alemaņi un sarmati iebruka Lejasdonavas provincēs, veicinot Aleksandra Sevēra gāšanu un tā saucamās militārās anarhijas sākumu. Turpmāko pilsoņu karu rezultātā impērijas robežas bija vāji aizsargātas, tāpēc turpmākajā pusgadsimtā līdz tam nepieredzēti bieži norisinājās ģermāņu cilšu invāzijas, uz kurām daudzie romiešu imperatori centās reaģēt gan militāri, gan diplomātiski, tomēr nespēja šīs problēmas atrisināt ilgtermiņā. Regulāri iebrukumus veica franki, alemaņi, karpi un goti, kā arī citas mazākas ciltis.¹⁴⁷

Vēl Aureliāna valdīšanas laikā 70. gadu pirmajā pusē, kad impērija jau iekšpolitiski atkopās, joprojām barbaru draudi nebija būtiski mazinājušies,¹⁴⁸ un ļoti svarīgs ir Aureliāna

¹⁴⁴ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 221.-222.,229.

¹⁴⁵ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 137.

¹⁴⁶ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 426.

¹⁴⁷ Turpat. 30.-57. lpp.

¹⁴⁸ Watson, A. Citētais darbs. P. 101.

lēmums par Dāķijas provinces evakuāciju – 274. līdz 275. gadā iedzīvotāji pameta zemes uz ziemeļiem no Donavas. Viens no galvenajiem šī lēmuma cēloņiem noteikti ir nemitīgais barbaru spiediens, jo Donavas dienvidu krastu militāri bija vieglāk aizsargāt no iebrukumiem.¹⁴⁹

Ilgstošs miers ar ģermāņu ciltīm tika panākts tetrarhu un Konstantīna valdīšanas laikā.¹⁵⁰ Šajā periodā, kad tika nostiprināta Romas impērijas armija un provinces, būtiski mainījās pierobežu karu raksturs jo romieši atguva iniciatīvu – imperatori paši varēja izvēlēties, kam un kad uzbrukt. Šī pārrobežu teritoriju kontrole izpaudās arī kā atsevišķu ģermāņu cilšu līderu aktīvāka atbalstīšana, un šādā veidā imperatori sekmēja arī gotu dominances pieaugumu.¹⁵¹

Militāras sadursmes ar ģermāņiem atsākās jau drīz pēc Konstantīna nāves – gan 40. gados Konstanta vadībā pret frankiem¹⁵² un pret Reinas baseina ciltīm 50. gados Jūliāna vadībā (Amm. XVI,II-XII). Jūliāns pret tām cīnās ļoti veiksmīgi un sakauj,¹⁵³ taču Valentiniāna valdīšanas laikā barbaru spiediens uz robežām kļūst vēl apjomīgāks nekā iepriekš.¹⁵⁴ Turpmākie rietumu ģenerāļi, Romas provincēs pie Reinas ar ģermāņiem cīnās ar mainīgām sekmēm, tomēr līdz piektajam gadsimtam ziemeļu robeža kopumā tika noturēta ļoti veiksmīgi.¹⁵⁵

Impērijai problēmas no 395. gada sagādāja gotu vadonis Alariks, kurš dienēja impērijas armijā, bet sadumpojās ar mērķi iegūt lielāku romiešu ģenerāļa titulu (Zos. V,133). Stilihonam bija iespēja Alariku sakaut, taču kauja nenotika, un miera ceļā Alarikam 397. gadā tika piešķirts augsts militārs postenis un tiesības pārvaldīt Ilīriju.¹⁵⁶ Tad četrus gadus par Alariku nav nekādu ziņu, līdz 401. gada laikā¹⁵⁷ viņš atkal sacēlās un postīja Balkānu provinces, līdz nolēma doties uz Itāliju (Jord. 147), taču viņš netika uzskatīts par nopietnu draudu.¹⁵⁸

406. gadā Romas impērija piedzīvoja lielus satricinājumus un pēkšņu, ārkārtīgi strauju situācijas pasliktināšanos. Lai aizsargātu Itāliju, tika atvilktas karaspēks no zemēm pie Reinas, un Stilihons zaudēja imperatora un galma labvēlību un 408. gadā tika nogalināts.

No 405. līdz 409. gadam impērijas rietumu daļa saskārās ar huņņu darbības sekām. Vispirms 405. gada beigās Itālijā iebruka atsevišķa, līdz tam nezināma gotu grupa valdnieka

¹⁴⁹ Watson, A. Citētais darbs. 156.-157.p.

¹⁵⁰ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 78.

¹⁵¹ Turpat. P. 78.-80.

¹⁵² Cameron, A. The Late Empire. P. 6.-7.

¹⁵³ Turpat. P. 55.-56.

¹⁵⁴ Turpat. P. 83.-86.

¹⁵⁵ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 163.-164.

¹⁵⁶ Turpat. 164.-167.

¹⁵⁷ Turpat. P. 168.

¹⁵⁸ Cameron, A. The Late Empire. P. 118.

Radagaisa vadībā, kā rezultātā Stilihons aizsardzības vajadzībām atvilka armijas vienības no Reinas provincēm, kā rezultātā Gallijā iebruka ģermāņi, kā arī Britānijā ar iegānu izvairīties no karaspēka aizsaukšanas notika uzurpācijas. Stilihons gaidāmajām kampaņām centās iegūt Alariku kā sabiedroto, aicinot Romas senātu izmaksāt tam prāvu naudas summu, bet ciešot neveiksmi un zaudējot savu prestižu un ietekmi un galu galā tiekot noslepkavots.¹⁵⁹ Tā rezultātā impērijas vadība kļuva rīcībnespējīga un neko ievērtības cienīgu nerasniedza, daudzi daudzi ģermāņu izcelsmes karavīri, kas iepriekš karoja Stilihona vadībā, pat pievienojās Alarikam, un tādas ģermāņu grupas kā svēbi un vandaļi ar masveida invāzijām aizgāja līdz pat Ibērijas pussalai un, izmantojot impērijas vājumu, dramatiski mainīja līdzšinējo spēku samēru.¹⁶⁰

Par Romas impērijas attīstību kopš otrā gadsimta beigām var secināt, ka kopējā tendence ir izteikti negatīva. Impērijas vājuma problēmas – armijas pārāk lielā patvaļa, vāja ekonomiskā sistēma, kas nespēj uzturēt ilgstošu un biežu karadarbību, talantīgu valdnieku trūkums un ģenerāļu pārmērīgā iekšpolitiskā ietekme – tika spilgti izgaismotas jau trešā gadsimta laikā, kad Romas impērijā norisinājās intensīvi ārējo ienaidnieku, tai skaitā gotu, iebrukumi. Tādu kā nelielu atelpas periodu, īslaicīgi atjaunotu varenību Romas impērijai deva divi talantīgi valdnieki Diokletiāns un Konstantīns, kas kopumā valdīja pusgadsimtu. Šajā laikā principā impērija nesaskārās ar ārējo ienaidnieku iebrukumiem, jo imperatori, esot ar stabilu varu, spēja risināt ārpolitikas problēmas, ka vēlējās, turpretī jau pēc Konstantīna nāves arvien spilgtāk izpaudās dažādas impērijas iekšējās problēmas. Arī šajā laikā, spriežot vispārīgi, var secināt, ka, padziļinoties impērijas problēmām, arvien pieaug ārējo ienaidnieku spiediens. Īpaši spilgti tas redzams 405. līdz 410. gadā, kad impērijas rietumu daļa saskaras ar daudzām problēmām vienlaikus un vairs nespēj sekmīgi cīnīties pret iebrucējiem.

¹⁵⁹ Tierney, B. Izmantotais darbs. P. 67.-68.

¹⁶⁰ Cameron, A. The Late Empire. 120.-129.

2. GOTU PARĀDĪŠANĀS PIE ROMAS IMPĒRIJAS ROBEŽĀM

2.1. Gotu izcelsme un pirmie kontakti ar romiešiem 3. gadsimtā

Pirmais uzdevums ir tikt skaidrībā ar jautājumu, kas ir goti. Volframs izvirzījis hipotēzi par etnoģenēzi. Šis termins nozīmē, ka barbaru etniskā piederība jāsaprot kā atsevišķu dižciltīgu grupu¹⁶¹ etniskā identitāte, tradīcijas, ko attiecīgā grupa līdz ar migrēšanu pārnesa no vienas vietas citur. Tas bija kā kodols, ap kuru, pārņemot tradīcijas, veidojās plašāku grupu etniskā identitāte.¹⁶² Tā rezultātā barbaru identitātes bija gaistošas, kā arī varēja samērā brīvi iekļauties citās kultūrās,¹⁶³ un visticamāk šādā ceļā veidojās arī tas cilšu kopums, ko mēs pazīstam kā gotus.

Visticamāk, sākotnēji goti veidojušies, saplūstot vairākām salīdzinoši nelielām austrumģermāņu ciltīm. Pateicoties antīkajiem autoriem, mums zināmas *gutones* un *guti*¹⁶⁴, kuras principā var tikt uzskatītas par iespējamajiem gotu priekštečiem.¹⁶⁵ Gutoni bijuši viena no ciltīm, kas apdzīvo Skandināviju, savukārt guti dzīvojuši teritorijās pie Vislas upes.¹⁶⁶

Vēsturniekiem par gotu izcelšanos nav īstas skaidrības. Pamats, uz kura bāzes tradicionāli pētīta gotu izcelsme, ir Jordāns.¹⁶⁷ Viņš parāda, ka jau sestā gadsimta laikā bijušas vairākas versijas par gotu izcelsmi: “Ja kāds [...] saka, ka gotiem ir cita izcelsme, citāda nekā manis norādītā, lai viņš iebilst. [...] Es dodu priekšroku ticēt tam, ko esmu lasījis, drīzāk nekā ticēt vecu sievu stāstiem.” (Jord. 38). Zemāk citēts būtisks fragments par gotu izcelšanās versiju, kam ticējis Jordāns:

(25) No šīs Skandzas kā no [...] tautu klēpja sen atpakaļ nākuši goti zem sava karaļa, vārdā Berigs. Tiklīdz kā viņi izkāpa no saviem kuģiem un spēra kāju uz zemes, viņi nekavējoties šai vietai deva nosaukumu – Gotiskandza. (26) Drīz viņi no šejienes pārvietojās uz *ulmerugi* apdzīvotajām vietām, kas tobrīd dzīvoja Okeāna krastos, tikās kaujā un aizdzina tos no viņu mājām. Pēc tam goti pakļāva savus kaimiņus vandaļus un tādējādi pievienoja pakļautajiem. Bet, kad cilvēku skaits ļoti pieauga un Filimers, Godrika dēls, valdīja kā karalis – piektais kopš Beriga –, viņš izlēma, ka gotu armijai ar savām ģimenēm vajadzētu doties prom no šī reģiona. (27) Meklējot piemērotas mājas un patīkamu vietu, viņi nonāca Skitijas zemē, tajā mēlē sauktā par *Oium*. Šeit viņi bija sajūsmā par milzīgo zemes bagātību, un ir

¹⁶¹ Jordāns dod divu gotu karalisko dzimtu nosaukumus – Amali un Balthi. No šīm dzimtām attiecīgi esot cēlušies ostgotu un vestgotu valdnieki (Jord. 42).

¹⁶² Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 39.-40.

¹⁶³ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 52.-53.

¹⁶⁴ Strabo darbā *Geography* (7.1.3) jau 1. gs. m.ē. sākumā tiek minēta cilts *butones*, bet Tacita *Ģermānijā* (43-4) un Ptolemaja *Ģeogrāfijā* (3.5.8) minētas abas ciltis. Skat.. Heather, P. *The Goths*. P. 21.

¹⁶⁵ Sīkāk skat. Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 36.-40.

¹⁶⁶ Turpat. P. 37.

¹⁶⁷ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 49.

minēts, ka, kad puse no armijas tika pārvesta, tilts, pār kuru viņi bija šķērsojuši upi, pārvērtās pilnīgos gruvešos, no tā laika vairs neviens nevarēja pāriet turp vai atpakaļ. Šī vieta esot aplenkta ar slīkšņām un bezdibeņiem, un ar dubultiem šķēršļiem daba to padarījusi nepieejamu. Un pat līdz šodienai šajā apkārtnē var dzirdēt lopu maušanu, ja ticam ceļotāju stāstiem [...]. (28) Šī gotu daļa, kas esot šķērsojusi upi un ar Filimeru iegāja *Oium* zemē, ieguva savā rīcībā kāroto zemi, un tur viņi drīz sastapās ar *Spali* cilti, tikās kaujā un uzvarēja. No tā laika uzvarētāji devās uz Skitijas tālāko daļu, kas ir netālu no *Pontus jūras*. (Jord. I,25-28)

Kaut arī, saprotams, atsevišķas Jordāna stāsta daļas izraisa vairākus jautājumus, viņš sniedz būtisku informāciju par gotu izcelsmes būtību. No Skandināvijas, kas antīkajās tradīcijās tika uzskatīta par salu, līdz Skitijai, tas ir, Melnās jūras piekrastei, goti nonākuši divu masveidīgu, bruņotu migrāciju rezultātā. Vienlaikus nav pieejami alternatīvi rakstiskie avoti, tomēr jāsaprot, cik lielā mērā Jordānam var ticēt.¹⁶⁸ Šādos gadījumos problemātisko jautājumu risināšanā talkā nāk arheoloģija, un Hīters apkopojis pieejamos materiālus un pētījumus.¹⁶⁹ Viņš raksta, ka ar gotiem (līdz ar citām tiem radniecīgām austrumģermāņu ciltīm) var asociēt Vielbarkas (*Wielbark*) un Čerņahovas (*Čerņachov*) arheoloģiskās kultūras, kuras gan nenoliedzami bijušas saistītas ar gotiem, tomēr problemātiska ir precīzas hronoloģijas noteikšana, kā arī starp šīm kultūrām un gotiem nevar likt vienādības zīmi.¹⁷⁰ Vienlaikus otrā gadsimta beigās, trešā gadsimta sākumā atrodami nedaudzi Čerņahovas kultūras atradumi galvenokārt Dņepras augštecē, savukārt visvairāk atradumu iegūts no trešā gadsimta beigām un ceturta gadsimta, kas visai precīzi atbilst gotu dominēšanai zemēs uz ziemeļiem no Donavas un Melnās jūras.¹⁷¹ Arheoloģiskie pētījumi rāda, ka Čerņahovas kultūrai veidojoties, tajā iekļāvušās ģermāņu grupas ar atšķirīgu izcelsmi, tomēr vēlāk šī kultūra kļuvusi pārsteidzoši vienvēidīga.¹⁷²

Trešā gadsimta laikā Melnās jūras piekrastes zemēs izveidojās Čerņahovas kultūra, kas īpaši uzplauka ceturta gadsimta laikā un atradās teritorijās no Donavas līdz Donai, ziemeļu robeža avotos nav fiksēta. Ņemot vērā ģeogrāfisko novietojumu un laika robežas, šo kultūru var visai neapstrīdami uzskatīt tieši par gotu kultūru.¹⁷³ Jau 20. gadsimta sākumā pēc pirmo Čerņahovas kultūras atradumu publicēšanas tika pamanīta pārsteidzošā metāla izstrādājumu un ornamentu līdzība ar Vielbarkas kultūru¹⁷⁴. Šīs kultūras attīstībā iedalāmas divas fāzes. Sākotnēji, kopš pirmā gadsimta vidus, Vielbarkas kultūra veidojās mūsdienu

¹⁶⁸ Heather, P. The Goths. P. 12.

¹⁶⁹ Sīkāk skat. Heather, P. The Goths. P. 13.-50. un Heather, P., Matthews J. The Goths in Fourth Century. P. 47.-92.

¹⁷⁰ Heather, P. The Goths. P. 18.-19.

¹⁷¹ Heather, P. The Goths in 4th Century. P. 51.

¹⁷² Turpat. P. 88.

¹⁷³ Heather, P. The Goths. P. 20.-21.

¹⁷⁴ Tobrīd šī arheoloģiskā kultūra tika saukta par Gotu-gepidu kultūru.

Polijas ziemeļos abās Vislas upes pusēs, kas sakrīt arī ar antīko autoru liecībām par barbaru cilšu ģeogrāfisko izvietojumu, bet kopš otrā gadsimta vērojama šīs kultūras ekspansija tālāk uz dienvidaustrumiem. Interesanti, ka Vielbarkas kultūra ģeogrāfiski izpletās līdz pat zonai, kur pavisam drīz veidosies Čerņahovas kultūra. Hīters arī savstarpēji salīdzina šīs abas arheoloģiskās kultūras un secina, ka varāki īpatnēji Vielbarkas kultūras elementi atrodami arī Čerņahovas kultūrā, kas vedina domāt par ciešu savstarpēju saistību, kas izpaudās kā ieražu, sabiedrības normu un pat ticības sistēmas pārņemšana un cilvēku iecelošana. Tomēr tiek piebilsts, ka Čerņahovas kultūrā ir arī svarīgas iezīmes, kas nav sastopamas Vielbarkas kultūrā, līdz ar to nevar runāt par vienkāršu kontinuitāti.¹⁷⁵

Arheoloģiskie atradumi liecina, ka līdz trešajam un ceturtajam gadsimtam Vielbarkas kultūras atradumi Baltijas jūras piekrastē kļūst arvien retāki, kas principā apliecina Jordāna stāstu par migrāciju Filimera vadībā jeb no Vislas augšteces līdz Melnajai jūrai, bet izskatās, ka migrācija bijusi pakāpeniska.¹⁷⁶ Uzskatu, ka tādējādi par vismaz daļēji patiesu var uzskatīt arī Jordāna rakstīto par gotu pārapsdzīvotību – ar to varētu būt skaidrojams gotu izdarītais spiediens uz dienvidu zemēm. Liela mēroga Vielbarkas kultūras ekspansija dienvidaustrumu virzienā norisinājusies nepilna gadsimta ilgumā kopš otrā gadsimta vidus, un ap 200. gadu Vielbarkas ciltis nonāca tiešos kontaktos ar romiešu Dāķijas provinci. Kad izveidojās Čerņahovas kultūra, tā sevī ietvēra vēl plašākas teritorijas. Šāda ekspansija saskan ar Volframa hipotēzi par etnoģenēzi – visticamāk, vairākas citas ģermāņu ciltis trešā un ceturtā gadsimta gaitā pieņēmušas Čerņahovas kultūras svarīgākās iezīmes un tajā iekļāvušās.

Hīters par gotu darbību aiz Romas impērijas robežām raksta, ka mums par to ir maz kas zināms, tomēr ir diezgan skaidra viņu loma ģermāņu cilšu migrācijas procesu ietekmēšanā.¹⁷⁷ (Wolfram, 43ff). Respektīvi, gotu ekspansijas rezultātā no iepriekšējām teritorijām tika izspiestas citas ģermāņu ciltis, kas bieži vien pārvietojās rietumu virzienā. Pilnīgi iespējams, ka šādā veidā goti netieši sekmējuši arī Markomanu karu izcelšanos otrā gadsimta 60. un 70. gados.¹⁷⁸

Jordāns stāsta, ka gotu ciltis bijušas apvienotas karaļa Ostrogota (*Ostrogotha*) vadībā. Daļa no gotiem tikuši dēvēti par ostrogotiem jeb ostgotiem, savukārt pārējie goti tika saukti par vestgotiem (Jord. 82). Tomēr Hīters raksta, ka ostgoti un vestgoti kā vairāku gotu grupu veidotas politiskas vienības izveidojušās vien piektā gadsimta sākumā – līdz tam šāds dalījums nav pastāvējis. Tāpat viņš nodalījis vismaz 12 atsevišķas gotu grupas, katru ar savu

¹⁷⁵ Turpat. P. 21.-23.

¹⁷⁶ Turpat. P. 23.-24.

¹⁷⁷ Turpat. P. 40.

¹⁷⁸ Turpat. P. 35.,38.

līderi¹⁷⁹, un tikai piecas no šīm grupām piektā gadsimta laikā iekļāvās ostgotu un vestgotu sastāvā.¹⁸⁰

Arī savā darbā Jordāns atsevišķām gotu grupām nepievērš padziļinātu uzmanību un piemin tikai to valdniekus, par vienīgajām gotu grupām izdalot ostgotus un vestgotus. ko jāvērtē kā retrospektīvu piektā un sestā gadsimta situācijas nepamatotu pārņemšanu uz agrāku laika posmu.¹⁸¹ 291. gada paneigirikā Maksimiānam pirmo reizi tika pieminēti tervingi, kas raksturoti kā „vēl viena atsevišķa gotu grupa”. Tas norāda uz faktu, ka tervingi jau bija nodalījušies no galvenās cilts, un turpmāk līdz pat Adrianopoles kaujai, antīkajiem autoriem rakstot par gotiem, tika domāti tieši tervingi, kas atradās blakus impērijas robežām un ar to atradās ciešos kontaktos, savukārt gotu grupas austrumos bija pavisam aizmirstas.¹⁸² Bakalaura darba kontekstā tas ir ļoti svarīgi, jo ir milzīgas grūtības raksturot Romas impērijas un gotu austrumu grupu attiecības tikpat kā bez rakstiskajiem avotiem.

Tas nozīmē, ka darba gaitā tiks analizēta galvenokārt impērijas sadarbība un konfrontācija ar gotu rietumu grupām. Vienkāršoti izsakoties, trešajā gadsimtā tie ir goti Čerņahovas kultūras izplatības rietumu teritorijās, ceturtajā gadsimtā tie ir tervingi, bet pēc Adrianopoles kaujas parādās arī 376. gadā Donavu šķērsojušie greitungi un goti, kas Radagaisa vadībā 5. gadsimta sākumā iebruka Itālijā. Pēdējās divas grupas kopā ar lielāko daļu no tervingiem vēlāk tiks apzīmētas ar vestgotu nosaukumu.¹⁸³

Romas impērijas un gotu sadarbības pašu sākumu raksturošana ir diezgan sarežģīta. Neapšaubāmi svarīgākā sadarbības forma bija gotu dienēšana impērijas armijā¹⁸⁴. Agrākie pierādījumi par šādu iespēju ir atrodami 208. gadā – piemineklis¹⁸⁵ par gotu Gutam (*Guththa*), kurš bijis dēls kādam cilšu karaspēka daļas komandierim, vārdā *Eminarius* un miris 14 gadu vecumā 208. gadā. Pirmkārt, iespējams, ka jau vārds *Guththa* norāda uz kareivja izcelsmi. Tāpat ir redzama līdzība starp vārdu *Erminarius* un daudziem citiem vēlāk sastopamajiem gotu vārdiem 3. gadsimtā. Var arī uzskatīt par iespējamu, ka sava dēla nosaukšana vārdā, kas varētu tikt tulkots kā gots, atspoguļo situāciju, ka konkrētais karavīrs bijis svešinieks romiešu vidē. Saprotams, diez vai personu vārdi var tikt izmantoti identitātes

¹⁷⁹ Greitungus vadīja karaļi, tervingus (karu laikos) – tiesneši, bet abos gadījumos to darīja dižciltīgas dzimtas. Sīkāk skat. Heather, P. *The Goths*. P. 57.

¹⁸⁰ Turpat. P. 52.-53.

¹⁸¹ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 111.

¹⁸² Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 57.

¹⁸³ Heather, P. *The Goths*. P. 52.

¹⁸⁴ Vispārīgi līdz ar dienēšanu ģermāņu ciltis iepazinās ar romiešu dzīvesveidu. Kad pēc 25 dienesta gadiem karavīri atgriezās mājās aiz impērijas robežām, līdz ar viņu jauniegūtajiem ieradumiem pieauga arī vajadzība pēc tirdzniecības ar Romas impēriju (skat. Kulikowski, *Rome's Gothic Wars*. P. 35.-36.), un droši vien pēc līdzīga modeļa varēja attīstīties arī impērijas – gotu attiecības. Tas ir svarīgi, jo ļauj parādīt, ka tieši militārā sadarbība bija pirmā savstarpējas sadarbības forma.

¹⁸⁵ Pilnu uzraksta tulkojumu angļu valodā var skatīt Heather, P. *The Goths in Fourth Century*. P. 1.

skaidrošanai un šis piemērs nav dokumentāli pierādāms,¹⁸⁶ tomēr nav izslēgts, ka goti vai nu individuāli, vai kā vienības dienējuši romiešu armijā jau kopš trešā gadsimta sākuma. Jau visai drošus pierādījumus par gotu klātesamību impērijas armijā sniedz persiešu uzraksts, kur, slavīnot Šapūra I sasniegumus, dota svarīga informācija par romiešiem: “Gordiāns Cēzars savāca armiju no visas Romas impērijas un no gotu un ģermāņu zemēm un maršēja uz Asīriju.”¹⁸⁷

Interesantu informāciju dod arī Augustu vēsture. Maksimīns, kuram bija lemts 235. gadā kļūt par imperatoru, pēc tam, kad notikusi Makrīna konspirācija pret Karakallu, esot atstājis dienestu un atgriezies Trāķijā savā dzimtajā ciemā. No turienes viņš tirgojies ar gotiem, it kā būtu viens no tiem. Minēts arī, ka cita cilts – alani – ar Maksimīnu esot apmainījušies ar dāvanām un sveikuši kā draugu (SHA, Two Maximini, IV.4-5). Zināms, ka Maksimīns bijis ģermāņu izcelsmes karavīrs no Trāķijas, kurš pēc imperatora titula iegūšanas Romā ticis uzskatīts par barbaru.¹⁸⁸ Par trīs gadus ilgušo dienesta pamešanu stāsta arī Jordāns (Jord. 87), bet pārējā informācija var arī būt fiktīva, to pavisam noteikti nevar vērtēt kā ticamu. Tomēr šī ir viena no nedaudzām liecībām, kas vēsta par gotu kontaktiem ar Romas impēriju vai romiešiem.

2.2. Pirmās problēmas kopš 238. gada

Lai arī kāda būtu bijusi šī pirmā sadarbība, ir redzamas Vielbarkas kultūras un tās ietvaros arī gotu ekspansijas tendences, un nebija ilgi jāgaida, kamēr tā kļuva par Romas impērijas problēmu.

Par problēmām, kas attiecās uz gotiem pirms 238. gada, vienīgo informāciju sniedz Augustu vēsture: Kad Karakalla pieņēma uzvārdus *Germanicus*, *Parthicus*, *Arabicus* un *Alamannicus*, Helvijs Pertinakss, Pertinaksa dēls, viņam jokojoš teicis, lai pārējiem pievieno arī *Geticus Maximus*, jo viņš bija noslepkavojis savu brāli Gētu, kā arī tas ir vārds gotiem, kurus viņš pakļāva, kamēr ceļā uz austrumiem, sadursmju sērijā (SHA, Antoninus Caracalla, X.6). Jādomā, ka tā pavisam noteikti bijusi izdomāta saruna, jo sadursmes, ja tās būtu notikušas, tiktu aprakstītas arī Hērodiāna vai Kasija Diona darbos. Šo autoru darbi beidzas līdz ar militārās anarhijas sākumu, un kopš 238. gada, kad notiek pirmās pierādāmās sadursmes, vairs nav pieejamas plašas un uzticamas laikabiedru liecības.

¹⁸⁶ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 36.

¹⁸⁷ The Inscription Of Shapur I At Naqsh-E Rostam. Pieejams: Hekster, citētais darbs. P. 112.-114.

¹⁸⁸ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 64.

Kuļikovskis raksta, ka gotiem trešā gadsimta sākumā avotos ir pārāk maz informācijas, lai raksturotu gotu iebrukumu motivāciju un iespējamus agrākos kontaktus.¹⁸⁹ Romiešu un grieķu autori biežos gotu reidus impērijas teritorijās skaidrojuši kā fundamentālu dabas kārtību, proti, uzbrukšana civilizācijai vienkārši ir tas, ko barbari dara, tāpēc avotos citi cēloņi nav fiksēti. Kuļikovskis izvirza hipotēzi, ka gotu (tāpat kā citu ģermāņu cilšu) aktivitāte jāskata pašas Romas impērijas attīstības kontekstā jau no pirmā un otrā gadsimta. No vienas puses, trešajā gadsimtā impērijā norisinājās masveidīgas pārmaiņas, kas bijusi kulminācija iepriekšējā perioda procesiem, un, no otras puses, impērijas ekspansijas rezultātā ar romiešu dzīvesveidu iepazīnās vairākas ciltis aiz impērijas robežas, tās transformējās, ar laiku kļuva par draudu un spēja izmantot impērijas iekšpolitisko vājumu.¹⁹⁰

Maksimāna valdīšanu (235 – 238) pieņemts uzskatīt par tā saucamās trešā gadsimta krīzes sākuma posmu, kad Romas impēriju plosīja bieži pilsoņu kari un apjomīgi ārējo ienaidnieku iebrukumi. Tieši šādā situācijā goti sāka veikt iebrukumus relatīvi vāji aizsargātajās romiešu provincēs. Tos analizējot, rodas iespaids, ka, neapšaubot viņu arvien lielāko militāro spēku, goti tomēr galvenokārt izmantojuši impērijas vājumu. Gotu iebrukumi pēc rakstura sakrīt ar vispārējo Romas impērijas ārējās drošības attīstību trešā gadsimta vidū, jo intensīvi iebrukumi norisinājās, kad impērija bija aizņemta ar daudzām problēmām, bet līdz ar tās atkopšanos 70. gados iebrukumi tika pārtraukti.

2.2.1. Romas impērija un goti pie Donavas

Trešā gadsimta trīsdesmito gadu otrajā pusē sākās Lejasdonavas reģiona cilšu militārs spiediens uz romiešu provincēm Dāķiju, Mēziju un Trāķiju, tomēr goti bija tikai viena no vairākām reģiona ciltīm un sākotnēji nebūt ne bīstamākā. Romiešiem visvairāk problēmu sagādāja karpi, kas bieži vien sadarbojās ar citām ciltīm, kā gotiem un sarmatiem.¹⁹¹

Pirmais droši pierādāmais gotu iebrukums romiešu provincēs, kas darba ietvaros kalpo kā hronoloģisks atskaites punkts, norisinājās 238. gadā, kad goti iebruka Mēzijas provincē un postīja Melnās jūras piekrasti.¹⁹² Volframs atzīmē, ka šim gadam ir vēsturiska nozīme, jo tas iezīmē sākumu karam ar gotiem.¹⁹³ 238. gadā par Mēzijas pārvaldnieku tika iecelts Menofils (*Menophilus*), kurš noslēdza miera līgumu, paredzot gotiem subsīdiju maksājumus. Menofila vadībā tika realizēta mērķtiecīga aizsardzības politika,¹⁹⁴ tomēr 241.

¹⁸⁹ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 18.

¹⁹⁰ Turpat. P. 21.-23.

¹⁹¹ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 35.

¹⁹² Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 18.

¹⁹³ Wolfram, H. History of the Goths. P. 45.

¹⁹⁴ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 35.

gadā viņš tika atbrīvots no provinces pārvaldnieka pienākumiem. Souterns raksta, ka Menofila, kuram ģermāņi uzticējās, nomaiņa ar citu personu ģermāņos izraisīja bažas par iespējamu līguma laušanu nākotnē. 242. gadā, gatavojoties kampaņai pret Persiju, impērijas faktiskais vadītājs Timesitijs (*Timesitheus*) pārtrauca iepriekšējo politiku un pat pret gotiem veica militāro kampaņu (SHA, Three Gordians, XXVI.3-4), kuras rezultātā priekš kampaņas austrumos impērijas armijā tika iesaukti gotu karavīri.¹⁹⁵ Šis fakts licina, ka, neskatoties uz pieaugošo Romas impērijas un gotu konfrontāciju, nebija izslēgta arī savstarpēja sadarbība. Volframs pat iet tik tālu, ka piemin varbūtību, ka jau līdz ar 238. gada līgumu goti varētu būt kļuvuši par federātiem¹⁹⁶, tomēr mūsu rīcībā nav nekādu liecību, kas šādu iespēju pamatotu.

Jaunas problēmas radās līdz ar Timesitija nāvi 243. gadā un sakāvi austrumos gadu vēlāk, jo iebrukumus atsāka karpī (Zos. I,13), un pilnīgi iespējams, ka šajos reidos piedalījās arī goti (SHA, Three Gordians, XXXI.1). Jauns iebrukumu vilnis norisinājās, sākot ar 248. gadu, kad nemitīgo pilsoņu karu rezultātā Romas impērija bija militāri vāja.¹⁹⁷ Gotiem kā papildus stimuls iebrukumiem bijis Filipa lēmums apturēt gotiem sniegtās subsīdijas. Nepieminot vai nezinot par iepriekšējām romiešu – gotu sadursmēm, Jordāns pat rakstīja, ka līdz ar šo maksājumu pārtraukšanu goti “tika saniknoti un draugu vietā kļuva par ienaidniekiem” (Jord. 89). Kampaņas pret iebrucējiem vadījis Dēcijs, un sākotnēji tas izdevies ļoti veiksmīgi – Zosims raksta, ka Dēcijs ne tikai uzvarējis katrā kaujā, bet atguvis sagrābto laupījumu un centies neļaut ienaidniekiem atgriezties savā zemē ar nodomu iznīcināt viņus visus, lai novērstu līdzīgu iebrukumu veikšanu nākotnē. (Zos. I,15.) Tomēr goti jau ap 250. gadu bija kļuvuši par ievērojamu spēku – Jordāns raksta, ka gotu līderis Cniva vadījis 70 000 vīru karaspēku (Jord. 101). Goti ieņēma vairākas Balkānu pilsētas, no kurām svarīgākā bija Filipopole, un gotu militāro spēku parāda fakts, ka Cniva ar savu armiju spējis pavadīt ziemu, palikdams Romas impērijas teritorijās.¹⁹⁸ 251. gadā pie Abritas norisinājās liela kauja, kur goti smagi sakāva romiešu armiju, un Dēcijs tika nogalināts. (Jord. 103)

Hīters konstatē, ka pēc Abritas kaujas turpmākie gotu iebrukumi aptvēra jau daudz plašākas teritorijas¹⁹⁹ jeb, citiem vārdiem sakot, goti kļuva par lielāku Romas impērijas problēmu nekā līdz tam. Nākamais imperators Treboniāns Galls izlēma neturpināt karu un ar gotiem noslēdza ne pārāk izdevīgu miera līgumu – gotiem tika atļauts doties mājup ar iegūto laupījumu un gūstekņiem, kā arī tika atjaunotas subsīdijas (Zos. I,15). Tiesa, nav zināmi šī miera nosacījumi, un tas izskatās pēc īstermiņa risinājuma, jo drīz vien atsākās karadarbība.

¹⁹⁵ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 70.

¹⁹⁶ Wolfram, H. History of the Goths. P. 62.

¹⁹⁷ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 37.

¹⁹⁸ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 18.

¹⁹⁹ Heather, P. The Goths in 4th Century. P. 2.

Jordāns to skaidro ar imperatoru nolaidību un nevērīgu izturēšanos pret gotiem (Jord. 104), tomēr Treboniāns Galls saskārās ar daudzām problēmām – impēriju mocīja mēris, kā arī persiešu iebrukumi austrumos un ģermāņi rietumos.²⁰⁰

Jau ap 253. gadu atsākās romiešu un gotu kari. Jordāns raksta, ka arī pēc Dēcija nāves goti joprojām bieži postījuši tieši Mēziju (Jord. 105), par gotu uzbrukumiem runā arī Zosims (Zos. I,16). Zonars savukārt piedāvā versiju, ka goti, ierodoties saņemt subsīdijas, sūdzējušies, ka viņiem dotais esot mazāk nekā apsolīts, un draudot devušies prom. Pēc tam Mēzijas komandieris Emiliāns armijai apsolījis kara gadījumā gotiem dotās subsīdijas atdot karavīriem un goti tikuši pārsteigti un sakauti (Zon. XII,21,590). Visticamāk, šoreiz pie miera laušanas vainīgi bijuši romieši. Dž. Drinkvaters raksta, ka pēc Abritas kaujas goti Trāķiju un Mēziju lielākoties atstāja neskartu un principā atbalsta Zonara versiju, jo goti netika sodīti par Dēcija nogalināšanu, provinces armija ar Emiliānu priekšgalā ņēma lietas savās rokās, atjaunojot konfrontāciju ar gotiem.²⁰¹ Kad Emiliāns tā rezultātā tika pasludināts par imperatoru un maršēja uz Romu, goti Cnivas vadībā iebruka impērijas teritorijā un ienāca dziļi Balkānu provincēs (Zos. I,17). Par nākamo imperatoru pilsoņu kara rezultātā kļuva Valeriāns. Watsons raksta, ka viņa pirmā prioritāte bijusi Lejasdonavas reģiona robežu aizsardzība. Valeriāna vadībā tika sākta lielāko pilsētu un stratēģisko punktu nocietināšana, tomēr šī programma netika izpildīta pilnībā, jo ārējo draudu dēļ tieša imperatora klātbūtne bija nepieciešama gan austrumos pret Persiju, gan rietumos pie Reinas, kur devās Valeriāna dēls Galliēns.²⁰² Bez imperiālās armijas regulāras klātbūtnes Balkānos gotiem un citām ciltīm netika izrādīta liela pretestība. 50. gadu vidū Grieķijas iedzīvotāji bijuši panikā un atjaunojuši pirms vairākiem gadsimtiem nojauktos pilsētu mūrus, bet gotu sirojumi skāruši Balkānus, Illīriju un pat Itāliju (Zos. I,17), kā arī impērija saskārās ar jaunu problēmu jeb tā saucamo Melnās jūras gotu iebrukumiem, kas analizēti nākamajā apakšnodaļā. Galliēnam izdevās stabilizēt situāciju impērijas rietumu daļā, un Souterns vērtē, ka 256. gadā pat izskatījās, ka Romas impērija bija pārvarējusi grūtības.²⁰³ Donavas lejteces goti impēriju atstāja mierā līdz pat 50. gadu beigām – visticamāk romieši bija atjaunojuši subsīdijas un goti pievērsās kādām citām problēmām citur.²⁰⁴

Tomēr 50. gadu beigās Romas impērija saskārās ar milzīgām problēmām. Germāņu ciltis uz impērijas robežām izdarīja lielu spiedienu, uz kuru Galliēnam nemitīgi vajadzēja reaģēt (Zon. XII,24,596). Kad pēc Valeriāna nonākšanas persiešu gūstā iekšpolitiski impērija

²⁰⁰ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 76.

²⁰¹ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 40.-41.

²⁰² Watson, A. Aurelian and the Third Century. P. 25.

²⁰³ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 78.

²⁰⁴ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 42.-43.

atradās uz sabrukuma robežas, izdevību izmantoja arī goti. 60. gadu sākumā pret gotiem Galliēns nosūtīja ģenerāli Marciānu (*Marcianus*) (Zos. I,22), bet Augustu vēsturē dota informācija, ka Galliēns pēc savām desmit gadu svinībām sakāvis gotus (SHA, Two Gallieni, XXI.5). Tātad varam uzskatīt, ka goti romiešu teritorijas postījuši vismaz trīs četru gadu garumā, jo maz ticams, ka imperators šajā laikā būtu veicis ko vairāk par defensīva rakstura kampaņām.

Apjomīgas gotu invāzijas norisinājās 60. gadu beigās, tomēr tām nav skaidras hronoloģijas; šo problēmu analizējis Vatsons.²⁰⁵ Saskaņā ar avotos pieejamo informāciju Balkānos norisinājās vairāki gotu iebrukumi. Vispirms piekrastes pilsētas invāzijā no Melnās jūras (SHA, Two Gallieni, XIII.6), karadarbību turpinot Balkānu provincēs un pat ieņemot Atēnas (Zon. XII,26,604-605). Romiešu cīņas pret gotiem notikušas jau Galliēna vadībā. Augustu vēsturē minēta arī Galliēna dienšņā liela uzvara pār gotiem (SHA, Two Gallieni, XIII.9), kas varētu būt kauja pie Nestas upes.²⁰⁶ Goti netika sakauti pilnībā, jo Galliēnam vajadzēja reaģēt uz Aureola uzurpāciju, savukārt cīnīšanās pret gotiem atstāta ģenerāļa Marciāna pārziņā (Zos. I,22). Šo atlikušo gotu sakaušana piedēvēta Klaudijam (SHA, Claudius, VI.1).

Klaudija laikā acīmredzot ar pavisam nelielu laika intervālu notikusi cita apjomīga gotu invāzija – postot Melnās piekrasti, goti nonāca līdz Egeja jūrā, no turienes devās ziemeļu virzienā un jau atkal postīja Balkānus. Tieši kauja pie Naišas bija izšķiroša (Zos. I,22), goti tika pilnībā sakauti un vai pakļauti impērijai, iesaistot tos armijā vai izmitinot kā zemes apstrādātājus (SHA Claudius IX.3-5 un Zos. I,24). Tātad iepriekšminētā ir viena versija par gotu iebrukumiem 60. gadu beigās. Tās bija divas lielas invāzijas Balkānu provincēs, galvenokārt Trāķijā un Maķedonijā, ar samērā līdzīgiem maršrutiem.²⁰⁷

Tomēr Vatsons secina, ka pieejamajos avotos abu invāziju elementi ir saplūduši, un pastāv arī iespēja, ka šīs pēc būtības līdzīgās gotu invāzijas, kas notikušas ar pavisam nelielu laika intervālu, patiesībā varētu būt arī tikai viena invāzija, kur visdrīzāk gotus sakāvis Galliēns, bet slava tika pārnesta Klaudijam.²⁰⁸ Šāds skatījums mūsdienās ir visai plaši akceptēts.²⁰⁹ Daži vēsturnieki gotu invāziju datē ar Klaudija valdīšanas laiku, piemēram, Kuļikovskis raksta, ka Galliēna slepkavība veicināja tūlītējus gotu iebrukumus²¹⁰, un šajā

²⁰⁵ Watson, A. Citētais darbs. P. 215.-216.

²⁰⁶ Southern, P. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 106.

²⁰⁷ Watson, A. Citētais darbs. P. 215.-216.

²⁰⁸ Jāatzīst gan, ka Klaudija vadībā pilnīgi noteikti tikusi izcīnīta kāda nozīmīga uzvara pār gotiem, jo viņš ir pirmais imperators, kurš tika godināts ar titulu *Gothicus Maximus* jeb kā gotu pakļāvējs. Skat.: The Crisis of Empire. P. 40.-41.

²⁰⁹ Watson, A. Citētais darbs. P. 215.

²¹⁰ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 29.

gadījumā piekrītu Watsonam, ka šāda tipa teorijām piemīt vienkāršības skaistums, tomēr vēsturiskā realitāte ne vienmēr ir vienkārša.²¹¹

Naišas kaujai bija liela nozīme, tomēr arī pēc tās Donavas gotu un Romas impērijas starpā netika panākts pastāvīgs miers. Zosims stāsta, ka Aureliāns 271. gadā Pannonijā ticis informēts par gotu plāniem iebrukt un paspējis tam sagatavoties. Kad goti šķērsoja Donavu, norisinājās sadursme, pēc kuras gotu sūtņi devušies noslēgt mieru (Zos. I, 24). Augustu vēsturē kā cīnīšanās teritorija minēta arī Trāķijas province, tomēr minēts arī, ka Aureliāns veicis militāro kampaņu otrpus Donavai un nogalinājis to karali Kanobaudu (*Cannabaudes*) (SHA, Aurelian, XXII.2), šādu iespēju ticamu padara fakts, ka Aureliāns izmantojis titulu *Gothicus Maximus*.²¹²

Ļoti būtisks ir Aureliāna lēmums par Dāķijas provinces pilnīgu evakuāciju 274. vai 275. gadā un robežas veidošanu Donavas dienvidu krastā. Augustu vēsturē rakstīts: “Redzot to, ka Illīrija bija izpostīta un Mēzija bija sabrukuma stāvoklī, viņš pameta Dāķijas provinci, kuru bija izveidojis Trajāns, un no tās prom vadīja gan karavīrus, gan citus iedzīvotājus, atmetot cerību, ka šī province varētu būt saglabājama.” (SHA, Aurelian, XXXIX.7) Problēmas ar Dāķiju bija visai nozīmīgas, jo jau Galliēna laikā notika daļēja karaspēka atvilkšana.²¹³ Drinkvaters raksta, ka goti 60. gados uz impērijas robežām izdarīja spiedienu arī rietumu virzienā, un, visticamāk, formāla romiešu varas zaudēšana agrākajā Dāķijas provincē norisinājusies jau Klaudija laikā.²¹⁴ Tādējādi šim Aureliāna lēmumam bija pietiekami problemātiska priekšvēsture, tomēr Dāķijas evakuāciju Watsons vērtē kā radikālu un drosmīgu risinājumu, ar kura palīdzību īstermiņā tika atrisinātas divas problēmas: Aureliāns ieguva nozīmīgu armijas pastiprinājumu gaidāmajai kampaņai pret Palmīras impēriju, kā arī samazināja kopējo impērijas robežu garumu,²¹⁵ Volframs izteicis varbūtību, ka līdz ar 271. gadā noslēgto līgumu goti kļuvuši par romiešu sabiedrotajiem,²¹⁶ un, kaut arī tādas iespējas pierādīšanai trūkst rakstisko liecību, šī ideja šķiet interesanta – iespējams, goti varētu būt veidojuši tādu kā buferzonu aiz impērijas robežām. Tomēr pēc Aureliāna pāragrās nāves 275. gadā mēs vairs nevaram zināt, kāda bija viņa ilgtermiņa stratēģiju, ja tāda vispār bijusi. Lai nu kā, pēc 271. gada goti iesaistījās cīņās ar citām reģiona ciltīm par Dāķijas teritoriju pārdali, bet attiecībā uz Romas impēriju “palika klusi un ilgu laiku neko nemēģināja” (Amm. XXXI,V,17).

²¹¹ Watson, A. Citētais darbs. P. 215.

²¹² Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 20.-21.

²¹³ Watson, A. Citētais darbs. P. 55.

²¹⁴ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 49.

²¹⁵ Watson, A. Citētais darbs. P. 55.

²¹⁶ Wolfram, H. History of the Goths. P. 57., 62.

Pilnīgi iespējams, ka periodos starp kariem, kad Romas impērijas un gotu starpā tika noslēgts miers, viens no līgumā iekļautajiem punktiem varēja būt par gotu karavīriem impērijas armijā. Vienīgais šādas sadarbības piemērs ir, kad pēc 238. gada miera goti Gordiāna vadībā karoja austrumos, bet citas liecības vai nu nav bijušas, vai nav saglabājušās līdz mūsdienām. Iespējams, ka līdzīga veida sadarbība apmaiņā pret subsīdiju maksājumiem varēja notikt arī atsevišķos laika posmos 50. un 60. gados, kā arī sākot ar 70. gadiem, tomēr tie ir tikai minējumi.

2.2.2. Melnās jūras goti un to darbība

Gotu iebrukumos jauna fāze sākās pēc Dēcija nāves 251. gadā. (sīkāk Wolfram 43) 50. gadu sākumā barbariem izdevās pārņemt romiešu kontrolēto Melnās jūras ziemeļu krastu²¹⁷, iegūstot kuģus un līdz ar to iespējas veikt uzbrukumus otrpus jūrai. Dažāda apjoma sirojumi no jūras tika veikti līdz pat 70. gadiem, tomēr tieši pirmais sirojumu posms ir labāk dokumentēts.²¹⁸ Šajos reidos lielu lomu spēlēja goti, tomēr avotos parādās arī *boranoi* (Zos. I,17) jeb *boradoi* (Greg. 5) – šis apzīmējums nav ne etnisks, ne politisks, tā nozīme ir *cilvēki no ziemeļiem*.²¹⁹ Piekrītu Drinkvatera apgalvojumam, ka *boranoi* sastāv no tādām cilvēku grupām kā Melnās jūras ziemeļu teritorijās ienākušās ģermāņu ciltis un vietējās ciltis, kā arī romiešu atkritēji. Viņš arī raksta, ka kopumā šo jauno romiešu draudu ir ērti, kaut arī ne pilnīgi pareizi, klasificēt kā Melnās jūras gotus ar piebildi, ka tie nošķirami no gotiem pie Donavas.²²⁰ Šajā laikā avotos nedz par Donavas, nedz Melnās jūras gotiem nav minētas kādas sīkākas, atsevišķas gotu grupas, līdz ar to pieturēšos pie apzīmējuma *Melnās jūras goti*.

Ir grūtības pirmo reidu datēšanā – tie notikuši trīs gadus pēc kārtas no 254. līdz 256. gadam vai arī attiecīgi gadu vēlāk,²²¹ tomēr pastāv arī viedoklis par 253. kā sākuma gadu²²². Par mērķi kļuva Melnās jūras austrumu un dienvidaustrumu teritorijas, kuras saskaņā ar Zosimu pēc samērā nesekmīga pirmā mēģinājuma ar otro piegājienu tomēr tika izlaupītas, ieņemta arī lielākās pilsētas Trebizonu un *Pityus* (Zos. I,18-19). 256. gadā Melnās jūras goti veica vēl lielāka apjoma iebrukumus Mazāzijas rietumu piekrastes teritorijās, ieņemot daudzas pilsētas, tostarp Kalkedonu, Nikomēdiju, Nīkeju un citas (Zos. I,19-20).

²¹⁷ Romiešu kontrole tika īstenota ar Bosfora valsts starpniecību, kas kopš 8. gada p.m.ē. bija Romas impērijas vasaļvalsts, skat. Bowman, A. *The Augustan Empire*, 43. B.C.–A.D. 69. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 151.-152.

²¹⁸ Heather, P. *The Goths in 4th Century*. P. 2.-4.

²¹⁹ Kulikowski, M. *Citētais darbs*. P. 18.-19.

²²⁰ Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 41.-42.

²²¹ Heather, P. *The Goths in 4th Century*. P. 2.

²²² Bowman, A. *The Crisis of Empire*. P. 42.

Tieši par šiem iebrukumiem avotos atrodams visvairāk liecību. Gotu lomu apstiprina Jordāns (Jord. 107-108), bet Neocēzarejas bīskapa Gregorija vēstulēs parādīts, kā romieši reaģējuši uz šiem iebrukumiem. Gregorijs nosoda barbaru vardarbību, tomēr vēl vairāk viņu satrauc tas, ka romieši iebrukumu aizsegā laupa un uzvedas necivilizēti, mantkārīgi un pat pievienojas iebrucēju bandām (Greg. 1-5), viņš arī izvirza priekšlikumus, kā ar katru no iepriekšminētajām problēmām cīnīties (Greg. 5-10). Gregorijs nesniedz informāciju par to, no kurienes barbari nākuši vai kādi varēja būt šo iebrukumu cēloņi. Zosims par svarīgāko sirojumu cēloni uzskata bagātīgo laupījumu: „Kad pārējie goti saprata, cik daudz laupījuma viņi bija ieguvuši, tie nolēma veikt līdzīgu mēģinājumu.” (Zos. I,19), tomēr kā nozīmīgs faktors pieminēts arī gotu karaļu ietekmes zudums. Tiek skaidrots, ka līdz tam karaļi spējuši gotus atturēt no iebrukumiem Āzijā – tas mainījās, kad vara nonāca nekrietnu un nevērtīgu personu rokās (Zos. I,18). Sliccos uzskatīt, ka iebrukumus var skaidrot ar romiešu nespēju veiksmīgi reaģēt uz šiem iebrukumiem, kā rezultātā tika viegli gūts laupījums. Souterns secina, ka goti bija atklājuši un īpaši aktīvi izmantoja jūras transporta priekšrocības kā papildus atbalstu uzbrukumos un laupījuma aizvešanā.²²³

Cik noprotams, nākamie sirojumi no jūras norisinājušies 60. gados. Augustu vēsturē minēts, ka “skiti, kas bija gotu grupa, postīja un laupīja Āziju” (SHA, Two Gallieni, VI.2), par tās aizsardzību gādāja Palmīras līderis Odenats.²²⁴ Jādomā, ka sešdesmito gadu otrajā pusē norisinājusies Donavas un Melnās jūras gotu sadarbība, kas analizēta iepriekšējā nodaļā. Iespējams, ka romieši gotus sakāvuši jūras kaujā²²⁵ (SHA, Two Gallieni, XIII.6). Romiešiem lielas problēmas sagādāja arī gotu pirātisms Vidusjūrā, kur uzbrukumi tika veikti pat Krētas un Rodas salām (Zos. I,24). Pirātisma lielos apjomus apstiprina fakts, ka gotu pirātisma apkarošanai flote tika uzticēta Ēģiptes prefektam Probam (Zos. I,23), kurš ar uzdevumu veiksmīgi tika galā.²²⁶

271. gadā Aureliāns sakāva Donavas gotus, izbeidzot karadarbību aptuveni divu gadu desmitu garumā, tomēr impērija vēl joprojām saskārās ar Melnās jūras gotiem. Tacita laikā goti veica lielu iebrukumu Mazāzijā un pat aizgāja līdz tās dienvidu provincēm (Zon. XII,28,608). Notikušās kaujas nav dokumentētas, tomēr goti tikuši pamatīgi sakauti (Zos. I,31), un Tacitam tika piešķirts tituls *Gothicus*,²²⁷ tomēr uzvara pār gotiem nebija pilnīga, jo pēc Tacita slepkavības impērijā izcēlās pilsoņu karš, kura rezultātā goti ieguva iespēju atgriezties mājās (Zos. I,31), un Zosims vairs nemin Proba sadursmes ar gotiem, tomēr tieši

²²³ Southern. Roman Empire from Severus to Constantine. P. 109.

²²⁴ Southern. Empress Zenobia. P. 76.

²²⁵ Tādā gadījumā pēc tam goti pa sauszemi devušies rietumu virzienā un tikuši sakauti arī cīņās pret Galliēnu.

²²⁶ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 42.

²²⁷ Southern, Roman Empire from Severus to Constantine. P. 127.

Probs ir pēdējais imperators, kurš cīnījies ar Melnās jūras gotiem – visticamāk, tika sakauti goti, kas izglābās no Tacita,²²⁸ Var pieņemt, ka šis 275.– 276. gada reids bijis pēdējais nozīmīgais Melnās jūras gotu uzbrukums, jo turpmāk vairs nav ziņu par gotu iebrukumiem Mazāzijā.

Līdz trešajam gadsimtam goti ienāca Melnās jūras ziemeļu zemēs un nonāca kontaktos ar Romas impēriju. Trešā gadsimta gaitā novērojama gotu nostiprināšanās zemēs, kas atrodas uz ziemeļiem no Donavas. Līdz četrdesmito gadu vidum Romas impērijas un gotu starpā nenotika īpaši lielas sadursmes un kaut kādā apmērā norisinājās arī sadarbība, tomēr, kļūstot par arvien nozīmīgāku cilšu grupu reģionā, goti izmantoja impērijas iekšējo vājumu un sagādāja tai arvien lielākas problēmas. Iebrukumi kļuva plašāki pēc 251. gada, kad kaujā pret gotiem krita Romas imperators Dēcijs; sākās arī gotu reidi no jūras – tika postīta Romas impērijas teritorija Melnās jūras krastos un līdz pat Vidusjūrai. Gotu uzbrukumi apsīka 70. gados, jo Aureliāns pieņēma lēmumu pamest Dāķijas provinci, ļaujot gotiem kļūt par arvien nozīmīgāku spēku.

²²⁸ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 55.

3. ROMAS IMPĒRIJA UN GOTI NO DIOKLETIĀNA LĪDZ 376. GADAM

Iepriekšējā nodaļā secināts, ka iepriekšējais Romas impērijas un gotu attiecību posms beidzas trešā gadsimta 70. gados. Kopš 271. gada, kad goti tika sakauti Aureliāna vadībā un kad tika evakuēta Dāķijas province, divas nākamās desmitgades rakstiskajos avotos vairs neparādās goti, kas saistīti ar zemēm ziemeļos no Donavas. Pēc tam kad tika pārtraukti arī Melnās jūras gotu veiktie iebrukumi, romieši ciešākos kontaktos atradās galvenokārt ar sev ģeogrāfiski tuvāko gotu grupu – tervingiem, kuru varā vistīcāmāk atradās teritorijas starp upēm Donavu un Dņestru. Tieši tervingi ir gotu grupa, kas rakstiskajos avotos minēta ar vārdu goti²²⁹ līdz pat 376. gadam, kad huņņu iebrukuma rezultātā arī citas gotu grupas šķērsoja Donavu.

Nodaļā analizēts laika posms, kad Romas impērija bija atguvusi savu varenību un attiecības ar gotiem risināja no spēka pozīcijām. Šajā periodā kopumā norisinājās Romas impērijas un pie tās robežām tuvāko gotu sadarbība, un goti vēl vairāk nostiprināja savas pozīcijas kā dominējošā ģermāņu grupa Lejasdonavas reģiona zemēs. Gotu varenība ceturta gadsimta laikā pieauga tik ļoti, ka 378. gadā gotu vadībā tika smagi sakauta Romas impērijas austrumu armija; pēc šī notikuma būtiski izmainījās impērijas un gotu attiecību raksturs, aizsākot jau citu periodu.

Hīters ceturto gadsimtu līdz huņņu atnākšanai iedala trīs sīkākos periodos: pirms 332. gada, no 332. gada līdz 60. gadiem un līdz 70. gadu otrajai pusei.²³⁰ Līdzīgs apakšnodaļu izkārtojums veidots šajā nodaļā.

3.1. Sadarbība līdz 332. gadam

Ceturta gadsimta norises Romas impērijā sākas līdz ar Diokletiāna veidoto tetrahijas sistēmu, un līdzīgi attīstās arī impērijas sadarbība ar gotiem. Diokletiāna vadībā pie Donavas pret tervingiem un sarmatu cilti taifaliem 289. un 291. gadā veiktas militāras kampaņas, un vienīgais, kas par tām ir zināms, ir uzvarētājs – romieši. Tieši pēc 291. gada sākusies nozīmīga imperatoru sadarbība ar gotiem.²³¹ Šādu pieņēmumu apstiprina Jordāns, kurš raksta, ka goti impērijas armijas sastāvā cīnījušies pret persiešiem (Jord. 110).

Saskaņā ar Kuļikovski turpmākie gadi iezīmē svarīgu attīstības punktu gotu vēsturē, kad mērķtiecīgas tetrahju politikas rezultātā tervingi vismaz kaut kādā mērā tika iedrošināti uz

²²⁹ Heather, P. The Goths in 4th Century. P. 16.

²³⁰ Turpat. P. 16.-17.

²³¹ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 31.

varenības palielināšanu un pat reģionālas hegemonijas veidošanu.²³² Par gotu ekspansiju liecina reģionā dzīvojošo cilšu novietojums. Par labu šādai versijai liecina vairāki apstākļi. Piemēram, citu reģiona cilšu novietojums – 307. gadā notika kampaņas pret sarmatu un karpu ciltīm; sarmati atradās uz rietumiem no to tradicionāli apdzīvotajām teritorijām, savukārt gandrīz visi karpī sakāves rezultātā diezgan viegli piekrituši to izvietojumam impērijas teritorijās, un Kuļikovskis to skaidro ar gotu militāro spiedienu.²³³ Vērts pieminēt, ka jau trešā gadsimta 70. un 80. gados no zemēm Donavas ziemeļos tika izspiesti arī bastarni un citas ciltis (SHA, Probus, XVIII.1-2) Ja romieši to uztvertu kā draudu, pret gotiem neizbēgami tiktu vērsta kāda militāra kampaņa, tomēr avotos šādas ziņas nav atrodamas. Tāpat par romiešu labvēlīgo attieksmi pret gotiem vedina domāt spēcīgu nocietinājumu izveidošana gotu teritorijās visai tālu aiz impērijas robežām. Tie varēja tikt izveidoti tikai ar romiešu atbalstu. No romiešu skatpunkta, vismaz īstermiņā, spēcīgs un uzticams sabiedrotais aiz Donavas varēja būt izdevīgs gan no militārā viedokļa, gan ekonomiski.²³⁴

Goti formāli atradās impērijas austrumu daļas ietekmes sfērā.²³⁵ Tetrarhu pilsoņu karu laikā goti tika iesaistīti romiešu iekšpolitiskajās norisēs, un pēc Licīnija pret gotiem veiktās kampaņas goti dienēja Licīnija armijā un arī piedalījās karā pret Konstantīnu. Visticamāk, ar šo laiku sākusies sistemātiska gotu rekrūšu nozīmes pieaugšana, kas turpināsies arī turpmāk ceturtā gadsimta laikā.²³⁶ Goti, kā izrādījās, iesaistījās nepareizajā pusē, un pēc Konstantīna uzvaras pār Licīniju 324. gadā bija gaidāma atbildes reakcija.²³⁷ Jordāns apliecina, ka goti tikuši iesaukti karot ļoti bieži: “Jau sen tā bijusi problēma Romas armijai cīnīties pret jebkuru tautu vispār bez tiem.” (Jord. 111). Tomēr turpat Jordāns devis neprecīzu informāciju, norādot, ka pilsoņu karā goti cīnījušies tieši Konstantīna labā.

Par vienīgo imperatoru rietumu daļā Konstantīns bija kļuvis 313. gadā, un pēc 324. gada viņam kā vienīgajam impērijas valdniekam bija pilnīga rīcības brīvība. Literatūrā sastopams viedoklis par iespēju, ka Konstantīns par karošanu ar gotiem domājis diezgan ilgi, respektīvi, no 310. gada, kad viņš paziņoja par dinastisku saistību ar 268.–270. gada imperatoru Klaudiju, kurš bija iemantojis slavu, gūstot lielu uzvaru pār gotiem. Šis solis var netieši norādīt uz Konstantīna plāniem attiecībā uz gotiem.²³⁸ Tomēr neskaidrības rada fakts, ka karš ar gotiem tika sākts vien 330. gadā. Uzskatu – ja Konstantīns tik ļoti būtu vēlējis karu, tas būtu sākts jau ātrāk, jo iegants – gotu atbalsts Licīnijam – viņam bija. Tāpat

²³² Turpat. P. 78.

²³³ Turpat. P. 79.

²³⁴ Turpat. P. 76.-80.

²³⁵ Lenski, N. (ed.) *The Cambridge Companion to the Age of Constantine*. Revised Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P. 359.

²³⁶ Turpat. P. 359.-360.

²³⁷ Heather, P. Matthews, J. Izmantotais darbs. P. 17.

²³⁸ Lenski, N. Izmantotais darbs. P. 358.-359.

Volframs raksta, ka jau 323. gadā atsākušies neliela apjoma gotu sirojumi pierobežā.²³⁹ Interesanti, ka Jordāns piemin būtisku gotu palīdzību Konstantinopoles būvēšanā (Jord. I,112), kas norāda uz sadarbību.

Jādomā, ka lielākās bažas goti sagādāja līdz ar savu apjomīgo ekspansiju. Pirmajās trīs ceturta gadsimta desmitgadēs goti bija kļuvuši par neapstrīdamiem saimniekiem zemēs starp Karpatiem un Kaukāzu, un šos faktus apstiprināja valoda: ap 270. gadu grieķi, latīņi un persieši pēkšņi sākuši izmantot vārdu “goti”,²⁴⁰ bet līdz ar 4. gadsimta 20. gadiem agrākās Dāķijas provinces teritorijas tika sauktas par *ripa Gothica* jeb Gotu krastu, un drīz pēc tam zemes uz ziemeļiem no Donavas grieķu valodā apzīmējis vārds *Gothia*, kas pašu gotu valodā sastopams kā *Gutthiuda*.²⁴¹

Gotu dominanci reģionā ievērojis arī Volframs, turklāt arī pēc 324. gada tervingi turpināja teritoriāli izplesties.²⁴² 330. gada kampaņa pret gotiem norisinājās “sarmatu zemēs”, kas atrodas pie romiešu Pannonijas provincēm²⁴³ jeb visai tālu, salīdzinot ar Donavas gotu darbību trešā gadsimta laikā. Ar tetrarhu atbalstu gotu vara dažās desmitgadēs bija ļoti būtiski pieaugusi, un var uzskatīt, ka Konstantīnam bija nepieciešams jauns miera līgums, kurā viņš varētu iekļaut savus nosacījumus un veidot attiecības ar gotiem pēc sava prāta, nevis balstoties uz tetrarhu noslēgtajiem līgumiem.

Karš pret gotiem sākās 330. gadā, atbalstot tobrīd romiešu sabiedrotos sarmatus, kas cīnās pret gotiem lūdza romiešu palīdzību. Šo kampaņu vadīja Konstantīna dēls *Cēzars* Konstantīns II, kurš guva lielu uzvaru.²⁴⁴ 332. gadā starpā tika noslēgts miers, kas bija spēcīgā vairāk nekā 30 gadus un ļāva Romas impērijai un gotiem uzturēt abpusēji izdevīgu sadarbību līdz tam nebijuši plašā līmenī. Tomēr, neskatoties uz tā nozīmi, par pašu miera līgumu zināms samērā maz. Būtībā zināms vien, ka gotu sakāve notikusi “sarmatu zemēs” un ka par vienu no ķīlniekiem pēc kara beigām paņemts gotu karaļa Ariarika (*Ariaric*) dēls.²⁴⁵ Neskaidrības alternatīvu avotu trūkuma dēļ radušās par diviem jautājumiem – miera noteikumiem un Ariarika nozīmi. Ariariks ir vienīgais mums zināmais gotu karalis, kurš piedalījies karā, un tervingu 60. gadu vadoņa Atanarika (*Athanaric*) vectēvs, kas liecina par viņa samērā lielo nozīmi, tomēr vienīgais avots, kas Ariariku saista ar vēlākajiem tervingu karaļiem, ir Jordāns

²³⁹ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 59.

²⁴⁰ Bonfante, L. (ed.) *The Barbarians of Ancient Europe: Realities and Interactions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 360.

²⁴¹ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 71.,76.

²⁴² Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 57.

²⁴³ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 84.

²⁴⁴ Turpat. P. 84.

²⁴⁵ Lenski, N. Citētais darbs. P. 360.

(Jord. I,112), kurš bija ieinteresēts nepārtrauktas gotu vēstures konstruēšanā. Šī saistība ir ticama, tomēr spekulatīva.²⁴⁶

Volframs norāda, ka droši vien goti par romiešu sabiedrotajiem bija kļuvuši jau iepriekš²⁴⁷, un iespējams, ka, balstoties tieši uz iepriekšēju līgumu, gotu militāro palīdzību pieprasījis gan Licīnijs, gan pusgadsimtu vēlāk arī Prokopijs. Tomēr tieši 332. gada mieram ir īpaša nozīme tā iemesla dēļ, ka šī miera līguma pastāvēšana ir droši pierādāma.²⁴⁸ Šis līgums ir spēkā līdz 60. gadu vidum, kad goti Konstantīna dinastijas pārstāvim Prokopijam sniedz militāru atbalstu pilsoņu karā pret leģitīmo Valentiniāna dinastiju. Šis periods skatīts nākamajā nodaļā.

3.2. Sadarbība pēc 332. gada miera

Nodaļā raksturots periods, ko Hīters raksturojis kā Romas impērijas politisko hegemoniju pār tervingiem ar hronoloģiskajām robežām no 332. gada, kad Romas impērijas un gotu starpā tika noslēgts miera līgums, līdz 60. gadiem, kad goti centās mainīt pastāvošo kārtību.²⁴⁹ Šī fāze gotu un impērijas attiecībās bija ievērojama ar daudzpusīgu sadarbību, kas bija daudz plašāka nekā iepriekš. 332. gada miera ir svarīga robežšķirtne kā Romas impērijas, tā gotu vēsturē ir būtisks tā iemesla dēļ, ka tas atstāja lielu paliekošu nozīmi.²⁵⁰ Šo nozīmi visai veiksmīgi, kaut arī sev raksturīgi ar izteiktu Konstantīna gloricēšanu, raksturojis Eisebijs:

[...] kā viņš (Konstantīns) pakļāva barbariskās tautas romiešu varai, kā viņš bija pirmais, kurš pakļāva gotu un sarmatu ciltis, kas nekad nebija mācējušas pakļauties, un piespieda, lai cik negribīgi, pakļauties Romas augstākajai varai. Imperatori, kas bija pirms viņa, īstenībā izrādīja gotiem cieņu, un romieši ar ikgadējiem maksājumiem atzina sevi par barbaru kalpiem; apvainojums, kuru mūsu imperators vairs nespēja izturēt, nedz arī bija apvienojams ar viņa uzvaras nesošo karjeru turpināt maksājumus, ko viņa priekšteči bija radījuši. Tādējādi ar pilnu pārliecību un Pestītāja atbalstu viņš pacēla uzvarošo karogu pret šiem pretiniekiem un drīz noveda tos visus līdz padevībai, ar militāru spēku piespiežot tos, kas nikni pretojās viņa autoritātei, bet pārējos noskaņoja labvēlīgi ar gudri vadītām sarunām un pieradināja tos pie kārtības un civilizācijas no agrākās mežonīgās dzīves. Šādi goti beidzot iemācījās pakļauties romiešiem. (Euseb. IV,5)

Apjoma ziņā nelielu, tomēr būtisku informāciju dod Jordāns, kurš runā par gotu milzīgo militāro palīdzību un izsakās, ka goti bija federāti (Jord. 112). Šis statuss būs attiecināms uz gotiem pēc 376. gada, tomēr attiecībā uz 332. gadu tas uzskatāms par

²⁴⁶ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 85.

²⁴⁷ Kā konkrēti gadi, kad varēja tikt noslēgts šāda veida līgums, norādīti 238., 251., 271., kā arī 295.-297. gadi. Sīkāk skat. Wolfram, H. History of the Goths. P. 62.

²⁴⁸ Wolfram, H. History of the Goths. P. 62.

²⁴⁹ Heather, P. The Goths. P. 85.

²⁵⁰ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 85.-86.

anahronismu.²⁵¹ Kaut arī vispārēji pieņemts, ka goti ieņēmuši īpašu statusu,²⁵² kopumā šāds viedoklis un Jordāna sniegtā informācija par gotu attiecībām ar Konstantīnu vērtējama ļoti skeptiski; autoritatīvākais gotu pētnieks Hīters to vērtē kā krāpniecisku.²⁵³ Viņš arī raksta, ka, liekot uzsvāru nevis uz sestā gadsimta tekstiem, bet uz konkrētiem ceturtā gadsimta pierādījumiem, rodas pavisam cita aina – salīdzinot ar citiem šajā laikā slēgtajiem nolīgumiem, nešķiet, ka Konstantīns gotiem būtu piešķīris kādas īpašas privilēģijas.²⁵⁴ Tomēr Konstantīns ar tiem izveidoja ciešas formālas saites,²⁵⁵ un 336. gadā viņš pat pieņēma titulu Dacicus, kas liecināja par romiešu ietekmes atjaunošanu agrākās Dāķijas provinces teritorijās.²⁵⁶ Līdz sešdesmitajiem gadiem impērijas stratēģijā bija paredzēts miermīlīgas attiecības ar tervingiem nodrošināt ar ciešu ekonomisku, militāru un politisku sadarbību.²⁵⁷

Gotu ekonomiskajā dzīvē tradicionāli lielāko nozīmi ieņēma zemkopība, tomēr pietiekami attīstītā līmenī bija arī darba dalīšana. Var runāt par sava veida ekonomisko specializāciju – visai izplatītas bija metālu, īpaši dzelzs un bronzas, apstrādes prasmes, un jādama, ka attīstījās arī tirdzniecība.²⁵⁸ Kopš 332. gada tika būtiski paplašināti romiešu un gotu pārrobežu sakari – tirdzniecība varēja norisināties jebkurā robežas punktā.²⁵⁹ Par ciešām ekonomiskajām attiecībām liecina romiešu amforas, kuras diez vai ievadot bija tukšas, kā arī stikla trauki un citi vērtīgi priekšmeti, kas tika ievesti lielākos apmēros nekā iepriekš, savukārt par precēm, kas tika sūtītas uz Romas impēriju, nav zināms daudz vairāk par to, ka gotu zemēs darbojās vergu tirgotāji, un Hīters norāda, ka tas vien varēja radīt spēcīgas romiešu intereses tirdzniecības saišu nostiprināšanā.²⁶⁰

Par nopietnu tirdzniecību romiešu un ģeogrāfiski tuvāko gotu starpā liecina tervingu zemēs atrodamais romiešu monētu daudzums. Informācija par monētām zemēs uz ziemeļiem no Donavas laika posmā no 275. līdz 491. gadam apkopota tabulā, kas dota 3. pielikumā²⁶¹. Kopumā atrastas vairāk nekā 8 000 monētas, no kurām ap 5 000 kaltas no 320. līdz 360. gadam,²⁶² kas liecina par šī miera perioda nozīmi. Attiecībā uz monētām jāatceras, ka atrastās

²⁵¹ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 86.

²⁵² Noble, T. F. X. (ed.) *From Roman Provinces to Medieval Kingdoms*. London: Routledge, 2006. P. 293.

²⁵³ Turpat. P. 293.

²⁵⁴ Turpat. P. 295.

²⁵⁵ Heather, P. The crossing of the Danube and the Gothic conversion, GRBS, No. 27, 1986. P. 290.

²⁵⁶ Bowman, A. The Crisis of Empire. P. 105.

²⁵⁷ Heather, P. The Goths in 4th Century. P. 17.-18.

²⁵⁸ Plašāk par Čerņahovas kultūras ekonomiskās attīstības līmeni skatīt Heather, The Goths in 4th Century. P. 81.-85.

²⁵⁹ Turpat. P. 87.

²⁶⁰ Turpat. P. 87.

²⁶¹ Ņemta no Heather, P. The Goths in 4th Century. P. 86.

²⁶² Turpat. P. 85.

monētas veido vien daļu no monētām, kas tolaik bija apgrozībā. Visticamāk, ievērojama daļa monētu tirdzniecības ceļā nonākušas atpakaļ impērijā, samazinot atrasto monētu skaitu.

Balstoties uz tabulā apkopoto informāciju, var secināt, ka atrasto zelta un sudraba monētu īpatsvars ir salīdzinoši neliels – aptuveni viena divdesmitā daļa, un vērtīgie metāli vispār ir daudz retāk atrodami.²⁶³ Jādomā, ka sudrabs un zelts galvenokārt bijuši vajadzīgi sociālā statusa apliecināšanai un pildījuši tieši prestiža funkcijas. Sudrabs izmantots dažādās augšējo slāņu rotaslietās, tomēr tā izcelsme nav pienācīgi izpētīta, un Hīters izsaka minējumu, ka viens no iespējamajiem sudraba avotiem varētu būt pārkausētas romiešu sudraba monētas.²⁶⁴ Turpretī romiešu zelta monētas jeb solīdi tika nēsātas kā medaljoni, un šāds specifisks piemērs raksturīgs tikai gotu zemēm.²⁶⁵ Daudz masveidīgāki ir bronzas monētu atradumi. Pirmkārt, tās ir Romas impērijas monētas, kas koncentrētas pierobežas teritorijās, aptuveni 30 km joslā aiz impērijas robežām un diezgan nepārprotami izmantotas tirdzniecībai, un Kuļikovskis pat raksta, ka bronzas monētu izplatība uzreiz aiz robežas ļoti tuvu līdzinās laika periodam, kad šīs teritorijas veidoja Romas impērijas Dāķijas provinci.²⁶⁶ Tomēr zemākas kvalitātes bronzas monētas lielos apjomos tikušas izgatavotas arī zemēs nostāk no pierobežas – tas liecina gan par par tirdzniecības apjomu pieaugumu, gan gotu ekonomikas attīstību, kur nauda acīmredzot kļuva par arvien nozīmīgāku faktoru.²⁶⁷

Miera laikā norisinājās savstarpēja kultūras apmaiņa, un līdz ar ekonomisko sakaru pieaugumu goti apguva romiešu dzīvesveidu,²⁶⁸ Tā spilgtākā izpausme bija kristietības ienākšana gotu sabiedrībā. Kristietības ariānisma novirziena izplatīšanu gotu zemēs uzņēmās Ulfila (lat. *Ulfilas*, got. *Wulfila*). Viņš bija cēlies no Mazāzijas grieķiem, kas Galliēna valdīšanas laikā kāda iebrukuma rezultātā kopā ar kara laupījumu paņēmti līdzī gūstā, tomēr audzis gotu vidē un ar gotu vārdu.²⁶⁹ Kaut arī pēc izcelsmes principā uzskatāms par gotu, Ulfila itin bieži rīkojās saskaņā ar impērijas interesēm, un viņam bija ievērojama loma gan kā diplomātiskajam pārstāvim romiešu un gotu starpā, gan kā bīskapam ceturtā gadsimta baznīcas strīdos.²⁷⁰ Misionāra darbību Ulfila sācis 341. gadā²⁷¹, kad viņš gotu delegācijas sastāvā devās uz Konstantinopoli un tika iesvētīts kā kristiešu bīskaps gotu zemēs (Phil. II,5).

²⁶³ Heather, *The Goths in 4th Century*. P. 85.

²⁶⁴ Turpat.

²⁶⁵ Kulikowski, M. *Rome's Gothic Wars* P. 91.

²⁶⁶ Turpat. P. 86.

²⁶⁷ Turpat. P. 86.-87.

²⁶⁸ Tierney, B. *Citētais darbs*. P. 63.

²⁶⁹ Kulikowski, M. *Citētais darbs* P. 107.

²⁷⁰ Heather, P. *Goths in 4th Century*. P. 124.-126.

²⁷¹ Pastāv neskaidrības par laiku, kad Ulfila ticis iesvētīts par bīskapu. Tas noticis vai nu 336. gadā Konstantīna valdīšanas laikā, vai 341. gadā, kad valdīja Konstancijs II. Par ticamāko uzskatāms otrais variants. Sīkāk skatīt Heather, P. *The Goths in 4th Century*. P. 133.

Ulfilas darbība gotu pievēršanā kristīgajai ticībai ir saistīta arī ar politiskajām norisēm. Nav skaidrs, vai tā bijusi mērķtiecīga imperatoru politika vai improvizācija, tomēr reliģijas izplatīšana izvērtās kā romiešu maigās varas izpausme – jaunā reliģiskā pārliecība veicināja lojalitāti Romas impērijai un iedragāja gotu tradicionālo identitāti.²⁷² Hīters par to raksta: “Ir grūti izvairīties no secinājuma, ka gotu līderi, tāpat kā Romas imperatori, saredzēja reliģiju kā politisku jautājumu, kristietības izplatību asociējot kā impērijas intereses.”²⁷³ Ulfila gotu teritorijā darbojās septiņus gadus (Aux. 38[60]). 347. un 348. gadā norisinājās pirmās kristiešu vajāšanas, kuru rezultātā Ulfila un grupa kristīto gotu izceļoja uz romiešu Mēzijas provinci (Phil. II,5). Jādomā, ka kristiešu vajāšanas bija plašākas romiešu – Gotu krīzes izpausme, kur gotu mērķis varēja būt ierobežot pieaugošo impērijas ietekmi, tomēr par šīs krīzes apstākļiem maz kas zināms. Šī bijusi diplomātiska rakstura konfrontācija, kas drīz vien tika atrisināta un attiecības nopietni neizmainīja.²⁷⁴

Izraidītais Ulfila Romas teritorijā tika uzņemts ar ļoti lielu cieņu – Konstancijs pat viņu dēvējis par *mūsu laika Mozu* (Phil. II,5). Mēzijā darbojoties trīsdesmit trīs gadus (Aux. 38[60]), Ulfilas vadībā tika izveidots gotu alfabēts un iztulkota Bībele (Phil. II,5). Tomēr arī turpmākajos gados kristiešu starpā abos Donavas krastos saglabājās diezgan cieši kontakti, un ļoti iespējams, ka kristīgo ticību pieņēmušajiem gotiem bijušas dažādas priekšrocības un plašākas iespējas individuālai sadarbībai ar Romas impēriju,²⁷⁵ un pēc pirmajām vajāšanām turpinājās kristīgās ticības nozīmes pieaugšana gotu zemēs.

Tradicionāli Romas impērijas sadarbība ar barbariem visvairāk skāra tieši militāros aspektus, kas ietvēra kara dienestu. Balstoties uz Jordāna piedāvāto versiju, rodas priekšstats par gotu lielu devumu un nozīmi impērijas armijā: goti apgādājuši imperatoru ar 40 000 vīriem un “Par viņu karā sniegtajiem pakalpojumiem tiek runāts līdz šodienai” (Jord. 112). Vispārīgā līmenī šiem apgalvojumiem varētu piekrist tādā ziņā, ka, būtiski pieaugot gotu un romiešu sadarbībai, būtu diezgan loģiski, ja nozīmīgāka kļūtu arī militārā sadarbība, tomēr Jordāna minētie fakti neatbilst vēsturiskajai realitātei. 360. gadā, gatavojoties kampaņai pret Persiju, Konstancijs centās iegūt gotu militāru atbalstu pārrunu ceļā ar dažādiem solījumiem (Amm. XX,VIII,1), un tas parāda, ka notikušas vienošanās par gotu atbalstu, savukārt gotu sniegtais atbalsts nav bijis tik plašs, kā to cenšas parādīt Jordāns.²⁷⁶ Kopumā šajā periodā skaidri zināmi tikai trīs gadījumi, kad goti asistēja Romas impērijas militārajās kampaņās – tas notika 348. un 360. gadā Konstancija vadībā un 363. gadā Jūliāna vadībā pret Persiju.

²⁷² Heather, P. The crossing of the Danube. P. 316.-317.

²⁷³ Heather, P. Goths in 4th Century. P. 125.

²⁷⁴ Turpat.

²⁷⁵ Heather, P. The crossing of the Danube. P. 317.

²⁷⁶ Noble. Citētais darbs. P. 295.

Tāpat arī Jordāna minētais karavīru skaits jāvērtē kā pilnīgi absurds, ticamākais, ka gotu vienībās bija vairāki tūkstoši karavīru.²⁷⁷

Kaut arī aptuveni trīsdesmit gadu garumā Romas impērijas un tervingu starpā norisinājās diezgan cieša sadarbība, savstarpējās pretrunas šajā laikā neizzuda. Viena pretrunu izgaismošanās epizode bija četrdesmito gadu beigās, bet nākamā – sešdesmitajos gados. Hīters raksta, ka problēmas brieda jau kopš Jūliāna valdīšanas. Jau 362. gadā pirms kampaņas pret Persiju pie viņa ieradās gotu sūtņi un lūdza izmaiņas līguma nosacījumos, uz ko Jūliāns atbildējis, ka līgumu iespējams mainīt vien kara ceļā (Lib. XII,78). Jau šajā brīdī impērijas militārās aprindas vēlējušās veikt militāro kampaņu pret gotiem, un šo armijas noskaņojumu redzēja arī tur dienšie goti, kas pēc Jūliāna nāves atgriezās mājās un, jādūmā, jutās apdraudēti un sāka gatavoties iespējamam karam pret romiešiem.²⁷⁸ Var uzskatīt, ka šis bijis sākums gotu centieniem atbrīvoties no romiešu politiskās ietekmes, un turpmāk novērojama gotu agresivitāte pierobežā, kas veicināja konflikta tālāku attīstību.²⁷⁹ Pēc Jūliāna nāves sākušies nelieli gotu uzbrukumi pierobežas teritorijām (Them. VIII,179), savukārt lielāka mēroga gotu iebrukumi romiešu provincēs nav notikuši tā iemesla dēļ, ka tur atradās lielas karaspēka vienības.²⁸⁰

Interesanta ir sakritība, ka Romas impērijas un gotu sadarbība ievērojami apsīka tieši pēc tam, kad impērijā par valdošo kļuva Valentiniāna dinastija. Par to, ka goti atcerējās Konstantīnu ar lielu cieņu, liecina Eitropija secinājums par 332. gada mieru: “Kad Konstantīns izbeidza pilsoņu karu, viņš arī vairākkārt sakāva gotus un piekrita mieram, atstājot barbaru prātos spēcīgas atmiņas par viņa (izcēlums mans – M.I.) laipnību.” (Eutr. X,VII.3). Šis fragments dod iespēju izv—īrīt pieņēmumu, ka Konstantīns gotu atmiņā saglabājies kā ļoti varena persona, tomēr jādūmā, ka liela cieņa varējusi rasties gan no laipnības, gan arī lielas varenības un militāra spēka dēļ. Jādūmā, ka sava veida respekts gotiem saglabājies arī pret visu Konstantīna dinastiju. Ja Jūliānu – Konstāncija Hlora mazdēlu – vēl varam uzskatīt par pilnvērtīgu šīs dinastijas pārstāvi, tad 364. gadā par imperatoru armijas aprindas izraudzījās Valentiniānu, kam ar Konstantīna dinastiju nebija nekādas saistības.²⁸¹ Visticamāk, saistībā ar šo Romas impērijas iekšpolitisko aspektu pieauga gotu cerības panākt nosacījumu izmaiņas ar spēku.²⁸²

²⁷⁷ Noble. Citētais darbs. P. 293.

²⁷⁸ Вольфрам, X. Готы: *От истоков до середины VI века (опыт исторической этнографии)*. Санкт-Петербург: Ювента, 2003. С. 102.

²⁷⁹ Heather, P. *Goths in 4th Century*. P. 18.-19.

²⁸⁰ Вольфрам, X. Готы. С. 99.-100.

²⁸¹ Mitchell, S. Citētais darbs. P. 78.-79.

²⁸² Heather, P. *Goths in 4th Century*. P. 18.

3.3. Attiecības no 365. līdz 376. gadam

Saspīlējums Romas impērijas – gotu attiecībās bija audzis kopš Jūliāna valdīšanas, bet jaunu pakāpi sasniedza –. Valents iesāka novērošanas un skatu torņu atjaunošanas darbus un nosūtīja robežas aizsardzībai papildus vienības, bet, līdzīgi kā Jūliāns, gatavojās kampaņai austrumos. Valenta nodomus izjauca Prokopija sacelšanās.²⁸³

Kad pie gotiem ieradās Prokopija sūtņi līdz ar Konstancija II dažus gadus veco meitu, parādot “Prokopija saistību ar Konstantīnu Lielo, imperatoru tik iespaidīgu barbaru atmiņā”²⁸⁴, tie nosūtīja Prokopijam 3000 karavīrus (Amm. XXVI,X,3). No vienas puses, šāda gotu rīcība šķiet saprotama – būtībā tika pildīts zvērests, kas 332. gadā tika dots Konstantīnam, taču šajā gadījumā Romas impērijas valdnieki bija mainījušies un goti nostājās pret impērijas leģitīmo režīmu. Citādu viedokli par gotu motivāciju izsaka Kuļikovskis – par sniegto atbalstu goti tika ļoti labi atalgoti, lielākie sudraba monētu uzrājumi satur ap trīstūkstoš monētu, tostarp trīsdesmit monētas ar Prokopija attēlu, savukārt 332. gada miera līgums ticis izmantots vien kā aizbildinājums.²⁸⁵ Vienlaikus nedrīkstam aizmirst gotu neapmierinātību ar spēkā esošā līguma nosacījumiem – Prokopija uzvaras gadījumā iespēja tos mainīt būtu bijusi visnotaļ reāla.²⁸⁶

Pēc Prokopija sacelšanās apspiešanas tika neutralizēta arī gotu karavīru vienība, kas tika atbruņota un izvietojta vairākās pilsētās. Gotu pārstāvji lūdza šos karavīrus atbrīvot, jo tie ieradušies pēc personas, ko goti tobrīd uzskatījuši par likumīgo imperatoru, lūguma (Zos. IV,98), un pieņēmums, ka Prokopijs kā tuvākais Konstantīna radnieks uzskatāms par imperatoru, gotu uztverē bijis pietiekams attaisnojums notikušajam pārpratumam (AM, XXVII, V,1). Cits autors Einapijs rakstījis, ka šo lietu nokārtot taisnīgi bija sarežģīti.²⁸⁷ 366. gada vasarā pēc Prokopija sakaušanas Valentam konflikta ar gotiem mierīgs atrisinājums nebija pa prātam – viņš paziņoja, ka goti laužuši 332. gada līgumu,²⁸⁸ un gotu karavīri karagūstekņu statusā tika nosūtīti uz Mazāzijas provincēm un tur izmitināti kā zemes apstrādātāji.²⁸⁹

Valentam bija izdevies nosargāt troni, tomēr prestiža palielināšanai un varas nostiprināšanai viņam bija nepieciešama kāda veiksmīga militāra kampaņa. Karš pret gotiem varēja šķīst izdevīgs risinājums, un tam bija pietiekams iegansts.²⁹⁰ Hīters kopumā 60. gadu situāciju salīdzina ar konfrontāciju, kas norisinājās 20. gados – arī šoreiz goti iejaucās

²⁸³ Вольфрам, Х. Готы. С. 100-101.

²⁸⁴ Cameron, A. The Late Empire. P. 90.

²⁸⁵ Kulikowski, M. Citētais darbs P. 115.

²⁸⁶ Wolfram, H. History of the Goths. P. 18.-19.

²⁸⁷ Turpat. P. 66.

²⁸⁸ Cameron, A. The Late Empire, P. 94.

²⁸⁹ Kulikowski, M. Citētais darbs P. 115.

²⁹⁰ Turpat.

impērijas iekšpolitikā, un atkal – zaudējošajā pusē.²⁹¹ Šķiet, ka Valenta un Konstantīna apstākļi savā ziņā tik tiešām bijuši līdzīgi – goti bija ievērojami palielinājuši savu dominanci reģionā, bet sadarbība ar gotiem tika izveidota iepriekšējā impērijas režīma laikā, tāpat pilnīgi iespējams, ka arī viņš gribēja slēgt ar gotiem jaunu mieru un veidot tā nosacījumus pēc sava prāta. Pēc Temistija runām visai skaidri noprotams, ka Valenta mērķis bija pilnīga uzvara pār gotiem.²⁹²

Valents karam pret gotiem labi sagatavojās (Zos. IV,99) un uzsāka karadarbību 367. gadā; kara gaitā kopumā var izdalīt trīs kampaņas.²⁹³ Nedz 367., nedz 368. gadā romiešiem neizdevās tikties ar gotiem kādā lielā kaujā. 367. gada vasarā romieši šķērsoja Donavu un iegāja gotu teritorijās (Amm. XXVII,V,2). Zosims raksta: “Imperators [...] apsoliņa naudas summu ikvienam, kurš atnesīs tam barbara galvu. Tas karavīriem iedvesa cerības par naudas iegūšanu, pamudinot tos doties uz mežiem un purviem, nogalinot visus atrastos, kuru galvas tie aiznesa imperatoriem un saņēma solīto atlīdzību. Ar šādiem līdzekļiem tik daudzi bija iznīcināti, ka pārējie lūdza pamieru.” (Zos. IV,99), tomēr viņa paustā informācija saskan ar Ammiānu – Valents nespēja iniciēt kādu lielāku sadursmi ar gotiem (Amm. XXVII,V,3), un viņš pat secina, ka imperators atgriezās, necietis jebkādus zaudējumus un arī bez tādu radīšanas gotiem (Amm. XXVII,V,4). Nākamajā, 368. gadā Valents plūdu dēļ nespēja šķērsot Donavu (Amm. XXVII,V,5), tādēļ karadarbība lielākos apjomos sākās vien 369. gadā, kad impērijas armija tervingu teritorijās “iegāja tālāk nekā jebkad iepriekš, pat tālāk nekā sūtņi” (Them. X,201). Šajā reizē Valents gan cīnījās pret greitungu grupu, gan sakāva Atanariku (Amm. XXVII,V,6), tomēr šī kauja nebija ar izšķirošu nozīmi, un drīz vien romieši devās atpakaļ uz savu teritoriju.²⁹⁴

Temistijs būtībā atzīst, ka nenotika kāda īpaši apjomīga kauja: “Viņi ir sakauti bez atklātas cīņas, [...] pārspēti nevis fiziskā vai bruņotā sadursmē, [...] bet ar spriestspēju, gudrību un tikuši pārliecināti par savu mazvērtību.” (Them. X,139). Tomēr gan romiešu ienākšana gotu teritorijās 367. gadā un to postīšana, gan jo īpaši nākamā gada milzīgie plūdi, gan impērijas – gotu tirdzniecības apturēšana atstāja sliktu ietekmi uz gotu ekonomisko stāvokli, neļaujot tiem ilgstoši turpināt karu,²⁹⁵ savukārt Valentam vajadzēja ātrāk reaģēt uz Persijas iebrukumu austrumu provincēs, kā rezultātā 369. gadā tika noslēgts miers.²⁹⁶

²⁹¹ Heather, P. Goths in 4th Century. P. 17.

²⁹² Turpat. P. 20.

²⁹³ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 115.

²⁹⁴ Wolfram, H. History of the Goths. P. 67.-68.

²⁹⁵ Turpat. P. 68.

²⁹⁶ Heather, P. Goths in 4th Century. P. 19.

369. gada miers aizstāja 332. gada mieru,²⁹⁷ un tas uzskatāms par kompromisa mieru. Valents nespēja diktēt savus nosacījumus, un to īpaši spilgti pierāda fakts, ka šī miera noslēgšanas ceremonija norisinājās uz Donavas upē uz kuģa – principā neitrālā teritorijā, jo tradicionāli uzvaras gadījumā gotu sūtņi ierastos impērijas teritorijās vai arī romiešu armija veiktu militāru parādi gotu zemēs.²⁹⁸ Valenta orators Temistijs savās runās mieru centies attēlot kā Valenta diktētu, būtiski pārspilējot pārspilējot viņa sasniegumus un šo ideju balstot uz gotu bailēm no impērijas militārās un intelektuālās varenības (Them. X,133/202), tomēr viņš būtībā atklāti parāda, ka miers tomēr bijis kompromiss: barbaru vadonis pēc sarunām devies prom apmierināts, tomēr pretēju emociju varā – vienlaikus nicinošs un nomākts par tiem līguma aspektiem, kur zaudēja savu lietu, bet iepriecināts par tiem, kur veiksmē bija viņa pusē. (Them. X,135). Volframs pat raksta, ka Valents un Atanariks veduši sarunas kā līdzvērtīgi partneri,²⁹⁹ arī Hīters runā par diplomātisku vienlīdzību, kā arī secina, ka goti atmetuši vairākus Romas impērijas virskundzības elementus.³⁰⁰

369. gada miers radīja pietiekami nozīmīgus rezultātus, tomēr jāpiekrīt Kulikovskim, kurš rakstījis, ka, Ammiānam, kas ir mūsu galvenais avots par šīm kampaņām, bija iemesls samazināt to svarīgumu, zinot par drīz gaidāmo Adrianopoles kauju.³⁰¹ Kopumā attiecībās ar gotiem būtiski mainījās impērijas stratēģija: tika pārtraukta subsīdiju maksāšana (Them. X,135), tirdzniecība tika ierobežota un atļauta divās rūpīgi pārraudzītās tirdzniecības vietās (Them. X,206), goti parstāja dienēt impērijas armijā, un turpmāk, lai nodrošinātu mieru, uzsvars tika likts uz spēcīgu aizsardzības līniju veidošanu pie Donavas (Them. X,206/136).³⁰²

Tomēr arī Atanariks varēja pasludināt panākumu, jo līdz ar cienīga miera iegūšanu viņam bija izdevīga situācija, lai stiprinātu savas iekšpolitiskās pozīcijas.³⁰³ Nav skaidrs, vai kristietību pieņēmušajiem gotiem bija kāda loma kara laikā un vai tie kaut kādā veidā pretojās Atanarikam,³⁰⁴ tomēr no 369. gada līdz pat 372. gadam Atanarika vadībā tika veiktas mērķtiecīgas, uz pilnīgu kristiešu iznīcināšanu vērstas kristiešu vajāšanas. Volframs cīņu pret kristietību cieši saista ar mēģinājumu apturēt romiešu ietekmes izplatīšanos, kuras rezultātā tika grauta tradicionālā sabiedrības kārtība, uz ko balstīta paša Atanarika vara.³⁰⁵

Tomēr, kaut arī lielākā gotu daļa joprojām bija pagāni, gotu kristiešu grupa bija pietiekami spēcīga, un to nebija iespējams tā vienkārši iznīdēt. Tā rezultātā tervingi sašķēlās,

²⁹⁷ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 94.

²⁹⁸ Heather, P. *Goths in 4th Century*. P. 23.

²⁹⁹ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 68.

³⁰⁰ Heather, P. *Goths in 4th Century*. P. 23.

³⁰¹ Kulikowski, M. *Citētais darbs*. P. 116.

³⁰² Heather, P. *Goths in 4th Century*. P. 17.

³⁰³ Kulikowski, M. *Citētais darbs*. P. 117.

³⁰⁴ Turpat. P. 117.

³⁰⁵ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 69.

un kristīgos gotus vadīja Fritigerns, kurš uzsāka sadarbību ar Valentu un pat pret Atanariku īstenoja pilsoņu karu – karadarbība norisinājās kaut kad laika posmā no 272. līdz 376. gadam, bet precīzāka hronoloģija nav zināma, un rezultātā Atanariks guva virsroku.³⁰⁶ Tiesa, sadarbība ar gotiem joprojām turpinājās, un tervingi veidoja daļu no impērijas karaspēka 70. gadu vidū, kad viņš devās uz austrumiem cīnīties pret Persiju (Amm. XXX,II,6), un līdz ar to varu vienīgi piekrist Volframa secinājumiem, ka Valentam par gotiem kopumā bija radies neprecīzs priekšstats,³⁰⁷ un viņš nebija gatavs turpmākajai krīzei ar gotiem.

Kopumā var secināt, ka trešā gadsimta laikā līdz 70. gadu vidum tervingi bijuši visai cieši Romas impērijas sabiedrotie. Sadarbība notikusi ar ikvienu impērijas valdošo režīmu: gan ar tetrarhiem, gan Konstantīnu un viņa dinastiju, gan pēc tās krišanas. Tervingu varenība šajos sadarbības gados būtiski pieauga, un tie pilnībā dominēja zemēs uz ziemeļiem no Donavas lejteces. Romas impērijas un tervingu sadarbība mijās ar īslaicīgiem militāriem konfliktiem, kuru rezultātā tika mainīts attiecību raksturs – pēc Konstantīna noslēgtā miera būtiski pieauga romiešu ietekme tervingu zemēs, un tās rezultātā attīstījās arī visai plaša sadarbība, kas ilga trīs gadu desmitus un tika ierobežota Valenta valdīšanas laikā. Valenta vadībā pret gotiem trīs gadus tika veiktas militāras kampaņas, bet tervingi atkāpās dziļi savās teritorijās un izvairījās no izšķirošām kaujām. Pēc Valenta miera līguma saglabājās neliela savstarpēja sadarbība, tomēr šajā reģionā drošība turpmāk tika balstīta uz militāru spēku. Šāda kārtība nepastāvēja ilgāku laika posmu un tika radikāli mainīta 376. gadā, kad goti ienāca Romas impērijas teritorijās.

³⁰⁶ Wolfram, H. History of the Goths. P. 69.-70.

³⁰⁷ Turpat. P. 121.

4. GOTI ROMAS IMPĒRIJĀ PĒC ADRIANOPOLES KAUKAS

Kopš ceturrtā gadsimta Romas impērijas vēsturē paliekošas sekas atstāja process, kas pazīstams ar Lielās tautu staigāšanas nosaukumu. To izraisīja huņņi, kas kopš 4. gadsimta 70. gadiem izjauca politisko kārtību gotu zemēs. No 376. līdz pat 406. gadam vairākas gotu grupas meklēja patvērumu Romas impērijas teritorijā.³⁰⁸

Tieši 376. gadā tervingi šķērsoja Donavu un līdz ar sacelšanos izraisīja nozīmīgu krīzi, kuras rezultātā kaujā pie Adrianopoles tika iznīcinātas divas trešdaļas no Romas austrumu imperatora Valenta armijas³⁰⁹ un goti arī turpmāk palika impērijas teritorijās kā ļoti nozīmīgs politisks un militārs spēks, ar kuru impērijas līderi gan karoja, gan sadarbojās. Laika posms no 376. gada līdz 382. gadam, kad Teodosijs ar gotiem noslēgs mieru, Halsala darbā dēvēts par Gotu krīzi³¹⁰, un šāds termins izmantots arī šajā darbā.

4.1. Adrianopoles kauja 378. gadā un tās priekšvēsture

Huņņi, kas pārējās ciltīs esot iedvesuši lielas bailes, pakļāva arvien vairāk cilšu zemēs pie Melnās jūras (Jord. 123-127) un virzījās uz rietumiem. Drīz vien tika sakauti arī iekšēju problēmu novājinātie greitungi (Jord. 129-130). Šāda notikumu attīstības gaita attēlota arī citos avotos (Amm. XXXI,II-III un Zos. 104). Huņņu darbība Romas impēriju neapdraudēja tiešā veidā, tomēr acīmredzot izraisīja lielas bailes citu cilšu vidū, tostarp tervingu zemēs, kas pēc ostgotu pakļaušanas bija nākamais huņņu mērķis. Saskaņā ar Jordānu tervingi nav zinājuši, kā nodrošināt aizstāvību, un galu galā ticis nolemts sūtīt savus pārstāvjus pie Romas imperatora Valenta un apmaiņā dzīvesvietas iegūšanu Donavas dienvidu krastā pakļauties romiešu likumiem un virsvadībai (Jord. 131). Šāds stāsts jāuzskata par vienkāršotu, un, visticamāk, goti ar savu nežēlību izraisīja gotos paniku, bet padzina tos militāra spiediena rezultātā.³¹¹

Jordāns raksta, ka Valents gotu piedāvājumus esot uzņēmis ar prieku un pat gatavojies izvirzīt līdzīgas prasības (Jord. 132), Ammiāns stāsta par gotu sūtņiem, kas lūdzās, lai no mājām padzītie ļaudis, kas tobrīd bija apmetušies otrpus Donavai, tiktu laipni uzņemti impērijas zemēs. Pateicoties meistarīgiem glaimotājiem, kas “visu laiku pārspīlēja” un solīja gan lielu militāru, gan ekonomisku atbalstu, Valents šim priekšlikumam piekrita (Amm. XXXI,IV,4-5). Hīters izsaka viedokli, ka Valents tādā veidā īstenoja “mazākā ļaunuma” politiku, jo par šo vienošanos viņš diez vai varēja būt apmierināts. Parasti imigrācija norisinājās atbilstoši romiešu noteikumiem un imperatoriem bija pilnīga militārā kontrole,

³⁰⁸ Heather, P. *The Goths*. P. 97.

³⁰⁹ Kulikowski, M. *Citētais darbs*. P. 143.

³¹⁰ Halsall, G. *Citētais darbs*. P. 165.

³¹¹ Turpat. P. 172.

nereti imigranti tika sadalīti mazākās grupās un izkaisīti pa impērijas teritoriju, būtiski mazinot draudu izcelšanās iespējas, turpretī 376. gadā ar gotiem neviens no iepriekšminētajiem nosacījumiem netika ievērots. Pats Valents atradās Antiohijā, un lielākā daļā impērijas karaspēka bija aizņemta cīņās pret Persiju, romieši notikumus pie Donavas vienkārši nebija spējīgi kontrolēt³¹² Arī Volframs min šīs pašas problēmas, kā citus cēloņus minot atbildīgo romiešu amatpersonu nekompetenci un pārmērīgo gotu skaitu.³¹³

Ammiāns raksta: “Ieguvuši no imperatora atļauju šķērsot Donavu un apstrādāt dažus Trāķijas apgabalus, tie šķērsoja upi dienu un nakti bez apstājas” (Amm. XXXI,IV,5) un “virsnieki, kam bija uzticēts noteikt to skaitu beigās atmeta šo mēģinājumu kā bezcerīgu, un cilvēks, kurš vēlētos konstatēt šo skaitu, tikpat labi varētu [...] mēģināt skaitīt viļņus Āfrikas jūrā vai vēja izmētātos smilšu graudus” (Amm. XXXI,IV,6); patiesais ienākušo gotu skaits nav zināms.³¹⁴ Ienākušajiem gotiem tika piešķirtas zemes, tomēr lielās cilvēku masas – gan karavīri, gan to ģimenes – bija visai atkarīgas no romiešu apgādes, un varam pieņemt, ka jautājums par pārtikas piegādi vismaz uz kādu laiku bijusi daļa no vienošanās.³¹⁵

Sākotnēji uzkrājumi gotiem tika nodrošināti, tomēr tas nebija ilgstoši. Par atbildīgajām romiešu amatpersonām uzskatāmi Lupicīns un Maksims, kuri “līdz ar citu bezkaunīgo piekrišanu parādīja vislielāko izvirdību pret šajās teritorijās dzīvojošajiem svešiniekiem, kuriem nevar piedēvēt nevienu noziegumu” (Amm. XXXI,IV,9-10). Jādomā, ka 376. gadā īpaši spilgti izpaudās gan romiešu un gotu vispārēja neuzticība un ilgtermiņa cēloņi, gan arī īstermiņa konflikti, ko piefiksējis arī Ammiāns: “Tervingi, kaut arī jau kādu laiku saņēmuši atļauju šķērsot upi, joprojām klaiņoja gar tās krastu, tos traucēja divkārti kavēkļi: [...] tie nebija apgādāti ar nepieciešamajiem krājumiem, un tie tika tīšām aizkavēti, lai vieglāk aplaupītu saskaņā ar negodīgu tirgošanos. Un, kad viņi pārliecinājās par šiem faktiem, viņi bija neapmierināti un ierosināja [...] šiem ļaunumiem pretoties ar atklātu spēku; un Lupicīns, kurš baidījās, ka tie pretotos [...]” (Amm. XXXI,V,1-2). Bruņotas sadursmes izcēlās, kad gotu komandieri tika uzaiņināti uz tikšanos Marcianopolē, un pēc tās tervingu vadonis Fritigerns uzsāka atklātu sacelšanos (Amm. XXXI,V,5). Šajā laikā, kad romiešu spēki bija aizņemti citur, Donavu nekontrolēti šķērsoja arī citas gotu grupas, kā greitungi (Amm. XXXI,V,3).³¹⁶ Lupicīna vadībā tika sapulcināti pieejamie karavīri, kas veica strauju uzbrukumu gotiem turpat pie Marcianopoles, bet rezultātā romieši piedzīvoja smagu sakāvi, zaudējot gan daudzus karavīrus, gan vienības standartus. Tika iznīcinātas Trāķijas reģionālās karaspēka

³¹² Heather P., Moncur D. Politics, Philosophy, and Empire. P. 200-201.

³¹³ Wolfram, H. History of the Goths. P. 117.-119.

³¹⁴ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 130.

³¹⁵ Turpat. P. 130.

³¹⁶ Heather P. Politics, Philosophy, and Empire. P. 202.

vienības,³¹⁷ bet pēc tam goti savākuši romiešu ieročus, smagās bruņas (Amm. XXXI,V,9) un turpmāk postījuši visas apkaimes teritorijas, īpaši ja tās nebija aizsargātas ar mūri (Amm. XXXI,VI,4).

Sākotnēji ienākušie goti nebija politiski vienoti, to parāda piemērs, ka atsevišķa gotu grupa ģenerāļu Sverida un Koliassa vadībā, paklausot Valenta pavēlēm maršēt uz austrumu fronti, ieradās Adrianopolē. Tikai pēc tam, kad klaji atbildīgās pilsētas amatpersonas politiski tuvredzīgi atteicās piešķirt gotu ģenerāļiem līdzekļus ceļa turpināšanai, pie tam pilsētnieki centās tos padzīt ar spēku, līdz arī šī gotu vienība sadumpojās un pievienojās Fritigernam (Amm. XXXI,VI,1-3). Jāpieņem, ka šādā veidā no vairākiem aptuveni vienā laikā notikušiem lokāliem dumpju gadījumiem izveidojās plaša masveida sacelšanās, kuras rezultātā Fritigerna virsvadībā atradās daudzās Donavu šķērsojušās gotu grupas³¹⁸, un arī Ammiāns šajā laikā maina leksiku un runā nevis par atsevišķām gotu grupām kāda līdera vadībā, bet par gotiem vispārēji.³¹⁹ Kā gotu sabiedrotie Trāķijā ienāca arī citas barbaru cilšu – alanu un huņņu – vienības.³²⁰

Šajā laikā Valents acīmredzot sāka saprast situācijas nopietnību un iniciēja miera noslēgšanu ar Persiju, lai ātrāk dotos uz Konstantinopoli un personīgi risinātu problēmas (Amm. XXXI,VII,1). Kuļikovskis kā ievēribas cienīgu aspektu piemin, ka līdz pat 378. gadam ne viena, ne no gotu, ne romiešu puses nav pūlējusies vienoties par karadarbības apturēšanu, un pie tā varētu būt vainojams Valents. Viņš bija neparedzams, un bez viņa dotām pilnvarām konflikta mierīgākā noregulēšanā diez vai var vainot romiešu ģenerāļus Balkānos.³²¹ Par problēmu nopietnību liecina fakts, ka cīņā pret gotiem tika nosūtīti arī divi ģenerāļi no impērijas rietumu daļas (Amm. XXXI,VII,3-5). Aktīva karadarbība norisinājās Mēzijā un Trāķijā, un Graciāna ģenerāļiem kopumā veicās labāk (Amm. XXXI,VII-X). Ap 378. gadu gan Graciāns rietumos bija nokārtojis problēmas ar alemaņiem (Amm. XXXI,X,18-20), gan Valents mobilizēja armijas galvenos spēkus un devās pretī gotiem (Amm. XXXI,XI,1-2). Jūlija vidū Valents bija sasniedzis Adrianopoli, un tur viņu sagaidīja pat pārāk labas ziņas: tuvojās Graciāns līdz ar rietumu armiju, pret gotiem pavisam nesen tika veiktas sekmīgas kampaņas, kā arī bija saņemtas ziņas par samērā nelieliem gotu spēkiem netālu.³²² Valenta pārliecību, iespējams, palielināja arī no Fritigerna sūtņa saņemtā vēstule, kur prasīts

³¹⁷ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 120.

³¹⁸ Zināmā informācija par otru nozīmīgo gotu grupu jeb greitungiem, ko romieši pat īsti nepazina, nākusi no Ammiāna Marcelīna, kurš tos pieminējis tieši Gotu krīzes kontekstā saistībā ar sagrāvi pret huņņiem, skat. Kulikowski, *Rome's Gothic Wars*. P. 111. Tomēr trešā un ceturtais gadsimta laikā pastāvējušas arī citas, mums nezināmas gotu grupas, un jāpieņem, ka šajā laikā huņņu izraisītās migrācijas rezultātā tās integrējušās vestgotu, ostgotu vai kādā citā sabiedrībā.

³¹⁹ Kulikowski, M. *Rome's Gothic Wars*. P. 132.-133.

³²⁰ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 122.

³²¹ Kulikowski, M. *Rome's Gothic Wars*. P. 136.-137.

³²² Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 124.-125.

pilnībā nodot gotu pārziņā Trāķijas provinci, slepenā ziņojumā piedāvājot arī sabiedroto statusu (Amm. XXXI,XII,8-9). Valenta karavadoņu vidū dalījās viedokļi par nepieciešamību sagaidīt Graciānu (Amm. XXXI,XII,6-7). Uzvaras gadījumā tiktu gan ievērojami paaugstināta impērijas austrumu armijas morāle, gan Valenta prestižs, jo viņš kā vecākais imperators bija skaudīgs par Graciāna panākumiem pret sarmatiem īsi pirms viņa došanās pret gotiem un “nevēlējās dalīt nenovēršamās uzvaras slavu ar Graciānu”³²³. Neskatoties uz vairākiem brīdinājumiem, tika nolemts par uzbrukuma veikšanu bez Graciāna atbalsta.³²⁴

376. gada 9. augustā Romas impērijas imperatora Valenta vadībā impērijas austrumu daļas armija pameta Adrianopoli, līdz kaujas vietai karstā un sausā dienā nosoļodami vairāk nekā 15 kilometrus.³²⁵ Pa ceļam iegūta informācija, ka gotu spēki ir lielāki nekā iepriekš zināms, kā arī joprojām darbojušies Fritigerna sūtņi. Miera sarunu veikšanai Fritigernam kā gūsteknis ticis sūtīts ģenerālis Rihomērs, taču pēc tam, kad atsevišķas romiešu vienības uzbruka gotiem, jau tā trauslās cerības uz pamieru sabruka (Amm. XXXI,XII,10-17) un sākās liela apjoma cīņas. Daļa romiešu armijas atkāpās, pārējie tika ielenkti un iznīcināti (Amm. XXXI,XIII,1-12). Kopā ar Valentu divas trešdaļas Austrumromas armijas, vismaz 35 armijas vecākie virsnieki. Vēlāk nu jau Teodosija orators Temistijs par šo situāciju rakstīja, ka “Trāķija tika izpostīta, Illīrija tika izpostīta, kad veselas armijas pilnībā izzuda kā ēna” (Them. XVI,206d). Pēc šīs sagrauves goti brīvi postīja Balkānu teritorijas, un Romas impērija sāka atkopties vien pusgadu vēlāk, kad par imperatoru tika apstiprināts Teodosijs I.³²⁶

4.2. Jaunā kārtība pēc Adrianopoles kaujas

4.2.1. Gotu krīzes risināšana 378 – 382

Var uzskatīt, ka Valentam padomā bija mainīt 376. gadā radušos situāciju un atgūt kontroli pār gotiem, līdz minimumam mazinot gotu sacelšanās iespējas nākotnē,³²⁷ tomēr viņš cieta smagu sagrauvi. Jāpiekrīt viedoklim, ka Adrianopoles kauja parādīja, ka gadījumos, kad Romas impērijas spēki tiek neveiksmīgi vadīti, vai vienkārši neveiksmes gadījumos ģermāņu iebrucējiem bija pa spēkam pat ļoti lielas armijas iznīcināšana,³²⁸ bet laikā, kamēr impērija centās sākt risināt Adrianopoles kaujas radītās problēmas, goti postīja Balkānu provinces līdz pat Alpiem (Amm. XXXI,XVI,7), tomēr nespēja ieņemt romiešu pilsētas un pilnībā kontrolēt

³²³ Kulikowski, M. Citētais darbs. P. 140.-141.

³²⁴ Wolfram, H. History of the Goths. P. 125.-126.

³²⁵ Turpat. P. 126.-127.

³²⁶ Heather P. Politics, Philosophy, and Empire. P. 274.

³²⁷ Turpat. P. 211.-212.

³²⁸ Ward-Perkins, B. The Fall of Rome. P. 38.

reģionu, kurā siroja.³²⁹ Ammiāns sniedz arī interesantu liecību par romiešu un gotu savstarpējo naidu – viens no romiešu Mazāzijas ģenerāļiem Jūlijs, uzzinājis par Adrianopoles kauju, nosūtījis visiem romiešu ģenerāļiem slepenas vēstules, lai tie vienā un tajā pašā laikā noslepkavo savā pakļautībā esošos gotu karavīrus. Tas arī esot izdarīts, un “austrumu provinces tikušas atbrīvotas no lielām briesmām” (Amm. XXXI,XVI,8).

Pēc Rietumu imperatora Graciāna aicinājuma austrumu armijas vadību uzņēmās Teodosijs I (Zos. IV,107), kurš 379. gada 19. janvārī tika pasludināts par Austrumu imperatoru. Šis notikums karā ar gotiem iezīmēja otro fāzi, kas ilga līdz 382. gada 3. oktobrim, kad tika noslēgts miers.³³⁰ Teodosijs bija talantīgs karavadonis ar ievērojamu militāro izcelsmi, un, viņam nākot pie varas, Temistijs viņu aprakstījis bezmaz vai kā kara dievu, ar kura klātbūtni būs pietiekami, lai romieši atgūtu drosmi cīnīties, bet frāze “Konstantinopole imperatoram gatavoja uzvarētāja kroni” parāda tā brīža kareivīgo noskaņojumu (Them. XIV,180-182). Var piekrist Hītera vērtējumam, ka Teodosijs ticis iecelts ar nolūku, lai attiecībās ar gotiem atjaunotu līdzsvaru.³³¹

379. gadā, kad principā imperators bija aizņemts ar armijas atjaunošanu,³³² romieši nepiedalījās lielās kaujās, tomēr guva vairākas uzvaras pār gotiem, kuru plašā koalīcija pēc Adrianopoles kaujas bija izjukusi.³³³ Panākumus cīņās guva vietējie komandieri, īpaši izcēlās ģenerālis Modares, pēc etniskās piederības gots (Zos. IV,107-108), un jau 379. gada beigās formāli tika paziņotas romiešu uzvaras pār huņņiem, gotiem un alaniem.³³⁴ Teodosijs ar centrālo armiju aktīvā karadarbībā iesaistījās 380. gada sākumā, tomēr cieta sakāvi pret Fritigerna spēkiem (Zos. IV,111). Pēc šīs sakāves Teodosijs Sirmijā tikās ar Graciānu, un turpmāk kara vadīšana tika atstāta rietumu armijas pārziņā.³³⁵ Vienlaikus Graciāns acīmredzot saprata, ka tikai ar militāru darbību sakaut gotus būs neiespējami, tāpēc grupa greitumu un to sabiedroto tika izvietoti impērijas provincēs Balkānu rietumos.³³⁶ Goti tika atspiesti uz aptuveni tām pašām teritorijām Trāķijā, kuras tie kontrolēja pirms Adrianopoles kaujas (Zos. 112-113), un aptuveni ap šo laiku Hīters datē Teodosija un gotu sarunu par mieru sākšanos.

Atmetis cerības uz izšķirošas uzvaras gūšanu ar impērijas austrumu armiju, Teodosijs pielāgojās pastāvošajai situācijai un atzina gotu autonomiju Romas impērijas teritorijā.³³⁷

³²⁹ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 129.-130.

³³⁰ Heather P. *Politics, Philosophy, and Empire*. P. 205.

³³¹ Turpat. P. 205.-206.

³³² Turpat. P. 206.

³³³ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 129.-130.

³³⁴ Heather P. *Politics, Philosophy, and Empire*. P. 206.

³³⁵ Turpat. P. 206.

³³⁶ Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 132.

³³⁷ Heather P. *Politics, Philosophy, and Empire*. P. 206.,212.

Jauno pieeju gotu jautājumam attēlo gotu karaļa Atanarika, impērijas kāreizējā ienaidnieka, ierašanās Konstantinopolē, un Temistijs secina, ka viņa ierašanās parāda, ka ienaidnieki tika efektīvāk pakļauti ar pierunāšanu, pārliecināšanu nekā ar spēku (Them. XV,190c-d). Tas parāda milzīgās izmaiņas Teodosijs bija gatavs uz kompromisa mieru pārrunu ceļā. Atanariks Konstantinopolē nonāca gotu grupu iekšpolitisko cīņu rezultātā, bet tika uzņemts kā dižs viesis un nāves viņam tika sarīkotas arī grandiozas bēres (Jord. 142-144), to attēlojot kā impērijas spēka un miermīlīgo nolūku demonstrāciju.³³⁸

Aptuveni pusotru gadu pēc Atanarika bērēm jeb 382. gada 3. oktobrī Teodosijs ar gotiem noslēdza mieru, ar kuru tika izbeigta Gotu krīze un pārtraukta karadarbība, tomēr tas gotiem pavēra līdz tam neredzētas iespējas – goti kļuva par romiešu sabiedrotajiem un savā apdzīvotajā teritorijā baudīja autonomiju, bet romieši atteicās no gotu integrācijas mēģinājumiem kultūras jomā, romiešu un gotu starpā pat tika aizliegtas laulības.³³⁹ Šis līgums bija precedents jaunai sabiedroto veidošanas sistēmai, jo tas tika slēgts nevis ar ikvienu ieceljošu gotu individuāli, bet gan ar gotu vadoni, kurš pārstāvēja visu savu grupu. Arī karā turpmāk gotu vienībām bija pašām savi ģenerāļi, kas bija ļoti liela atkāpe no impērijas tradicionālās kārtības.³⁴⁰

4.2.1. Romiešu un gotu attiecības miera periodā 382 – 395

Pēc 382. gada līguma Teodosijam, šķiet, izdevās atjaunot veiksmīgas attiecības ar gotiem. Jordāns raksta: “Tagad [...] visa armija turpināja dienestu pie imperatora Teodosija un pakļāvās romiešu valdīšanai, veidojot vienu karaspēku kopā ar impērijas karavīriem. Agrākais federātu dienests zem imperatora Konstantīna tagad bija atjaunots, un tie bija atkal saukti par federātiem.” (Jord, 145). Gotiem tika piešķirta teritorija un atjaunotas ikgadējās subsīdijas labības un naudas formā.³⁴¹

Vairāki gotu līderi individuāli dienēja Teodosija armijā un ieņēma augstus amatus kā armijas komandieri. Tompsons raksta, ka tie, kurus Teodosijs vēlējās iegūt savā pusē, bija augsta ranga, dižciltīgie cilšu līderi, tomēr lielākā daļa gotu bija naidīgi noskaņoti. Pat neskatoties uz federātu statusu, gotu militārā palīdzība netika pieprasīta gandrīz desmit gadu garumā.³⁴² Par šo laika posmu nav daudz avotu, bet no literatūras zināms, ka Teodosijam savas dzīves laikā izdevies ļoti veiksmīgi saglabāt labas vai vismaz neitrālas attiecības ar tā

³³⁸ Sīkāk skat. Wolfram, H. *History of the Goths*. P. 132.-133.

³³⁹ Sabin, P. *The Cambridge History Greek and Roman Warfare*. P. 456.

³⁴⁰ Goffart, W. *Rome, Constantinople and the Barbarians*. *The American Historical Review*, Vol. 86, No. 2. (April 1981), P. 288

³⁴¹ Thompson, E. A. *Romans and Barbarians: The Decline of the Western Empire*. Madison: The University of Wisconsin Press, 1982. P. 38.

³⁴² Turpat. P. 41.-42.

saucamajiem barbariem. Šajā laikā, visticamāk, liels gotu skaits ticis nomitināts romiešu teritorijās gar Donavu.³⁴³

Kaut arī formāli Teodosija un gotu attiecības var uzskatīt par draudzīgām, par pastāvošo naidu liecina tas, ka 391. gada laikā Teodosijs gandrīz tika noslepkavots – to mēģinājuši gotu dumpinieki. Kad Teodosijs aktuālo lietu nokārtošanai par atbildīgo atstājis vienu no saviem ģenerāļiem Promotu (*Promotus*), tas ticis noslepkavots. Pēc trim gadiem, kad Teodosijs devās ceļā pret Eigeniju, šādu nemieru vairs nebija.³⁴⁴

394. gadā, gadu pēc Eigenija veiktās uzurpācijas pret pēdējo Valentiniāna dinastijas pārstāvi rietumu tronī, Teodosijs sapulcināja karaspēku un devās apvienot visu Romas impēriju savā varā,³⁴⁵ un karaspēku veidoja arī goti ģenerāļa Alarika vadībā. Protams, Jordāna sacītais “Un, tā kā imperators zināja, ka tie (goti) viņam un viņa draugiem bija uzticīgi, viņš no to skaita paņēma vairāk nekā 20 000 kareivju dienēt pret uzurpatoru Eigeniju [...]” (Jord, 145). Parasti antīko autoru dotajiem skaitļiem nevaram ticēt, arī šis gadījums noteikti ir pārspīlējums, tomēr jādodomā, ka goti veidojuši pietiekami lielu vienību imperatora armijā, un uz tā pamata vēlāk Alariks izvirzīs pretenzijas uz augstu statusu impērijas karavadoņu vidū.

4.2.3. Sadarbība un konfrontācija pēc Teodosija nāves līdz 410. gadam

Alariks, kurš tika izvirzīts par savas gotu koalīcijas karali (Jord. 146), drīz pēc Teodosija nāves uzsāka sacelšanos un postīja Grieķiju it kā ar mērķi iegūt augstu militāro titulu un tā dotās priekšrocības (Zos. V,133). 397. gadā pēc augsta militārā titula – *magister militum* Illīrijā – iegūšanas Alariks piekrita mieram, tomēr jau 402. gadā viņš uzbruka Romai, un Stilihons šo iebrukumu atvairīja.³⁴⁶

Kaut arī par Alarika motivāciju var diskutēt, interesantu viedokli izteicis Tompsons – iespējams, šo gotu nemieru mērķis esot bijis panākt, lai romieši un goti dzīvotu kopīgi uz savstarpēji labvēlīgiem nosacījumiem. Viņš raksta, ka ir neliels pamats uzskatīt, ka gadījumā, ja Alarika personīgā pozīcija impērijā tiktu nodrošināta un viņš tiktu iecelts augstā militārā amatā, viņš pēc tam varētu mazāk satraukties par sev lojālo vīru statusu un neveltīt tik daudz pūļu ar romiešiem vienlīdzīga statusa iegūšanai.³⁴⁷ Tāpat tiek minēts, ka otrs Alarika mērķis, kas palīdzējis viņam saglabāt lielu ietekmi gotu vidū, jau kopš paša sākuma bijis atrast piemērotu zemi, kur apmesties.³⁴⁸

³⁴³ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 103.

³⁴⁴ Kulikowski. Citētais darbs. P. 162.-163.

³⁴⁵ Cameron, A. *The Late Empire*. P. 109.

³⁴⁶ Tierney, B. *Izmantotais darbs*. P. 67.

³⁴⁷ Thompson. *Izmantotais darbs*, P. 44.

³⁴⁸ Turpat.

Pēc 408. gadā notikušās Stilihona slepkavības Alariks devās uz Itāliju un sastapās ar pavisam minimālu pretestību un pat papildināja savu karaspēku ar galvenokārt ģermāņu izcelsmes karavīriem. Alariks divu gadu laikā trīsreiz aplenca Romu un draudēja to ieņemt, tomēr tas drīzāk jāuzskata par politisku līdzekli, lai piespiestu imperatoru Honoriju piekrist viņa izvirzītajām prasībām,³⁴⁹ kas bija maksājumi zeltā un labībā, vairāku impērijas provinču pārvaldība un augstākais militārais tituls (Zos, V.161), kas nozīmētu Alarika un Romas impērijas sava veida aliansi, kur gotiem būtu diezgan liela teikšana. Šajā ziņā iepriekšminētās Tompsona idejas šķiet diezgan ticamas.

Kad Honorijs Alarika piedāvājumu noraidīja, notika mēģinājums izvirzīt pašam savu imperatoru, kurš saprotamā kārtā izpildītu Alarika prasības (Zos, V.167), taču arī šis plāns nedarbojās, jo imperatora titulu uzurpējušais Atals (*Attalus*) neko nespēja mainīt, un drīz vien pēc nepakļaušanās Alarikam viņš tika nogalināts.³⁵⁰ Galu galā pēc divus gadus ilgiem mēģinājumiem neko nepanācis, Alariks 410. gadā atmeta cerības noslēgt kādu nozīmīgu vienošanos ar Honoriju,³⁵¹ un pēc trešā aplenkuma Roma tika ieņemta. Kaut arī tas noticis samērā civilizēti (Jord. 156), šis fakts izraisīja milzīgu rezonansi Vidusjūras pasaulē.³⁵²

Pēc Romas ieņemšanas Alariks esot plānojis vest savu armiju uz bagātajām Āfrikas provincēm, taču nomiris vien dažus mēnešus pēc Romas ieņemšanas (Jord. 156-157), un nākamais karalis Ataulfs, vismaz nomināli, atgriezās pie dienesta Romas impērijas labā federātu statusā.³⁵³ Iespējams, par nolūku veidot romiešu – gotu savienību liecina fakts, ka Ataulfs apprecēja imperatora Honorija māsu Gallu Placīdiju (Jord. 159). Pēc tam Ataulfa vadībā goti devās uz Gallijas dienvidu zemēm un savā vēsturē sāka jaunu posmu, samērā maz politiski saistītu ar Romas impēriju.

Līdz ar Gotu krīzi attiecības starp Romas impēriju un gotiem būtiski mainījās. Goti pēc uzvaras Adrianopoles kaujā bija acīmredzams spēks un tā rezultātā vispirms ieguva autonomijas tiesības, dzīvojot Romas impērijas teritorijā, bet pēc tam alka pēc kaut kā vairāk, un pilnīgi iespējams, ka viņu mērķis bija savu statusu no romiešu sabiedrotajiem nomainīt uz pilntiesīgiem impērijas iedzīvotājiem. Honorijs Alarika prasības noraidīja un, var teikt, pat nepretojās notikumu attīstības gaitai, kāda tā bija. Imperatora un viņa galma nekompetences rezultāta goti vienkārši parādīja savu spēku un līdz ar Romas ieņemšanu iezīmēja Romas strauja norieta un gotu valstiskuma attīstības periodu.

³⁴⁹ Kulikowski. Citētais darbs. P. 173.-174.

³⁵⁰ Turpat. P. 174.-176.

³⁵¹ Tierney, B. Izmantotais darbs. P. 68.

³⁵² Cameron, A. The Late Empire. P. 127.

³⁵³ Tierney, B. Izmantotais darbs. P. 68.

SECINĀJUMI

Kopumā, aplūkojot gotu faktora nozīmi Romas impērijas attīstībā laika posmā no trešā gadsimta līdz piektā gadsimta sākumam, jāsecina, ka Romas impērijas attīstībā vērojama lejupslīde, jo gadsimtu gaitā arvien vairāk samilst impērijas problēmas – gan militārā, gan ekonomiskā un sociālā, gan it īpaši iekšpolitiskajā jomā, un šo problēmu cēloņi netiek izskausti. Turpretī goti divu gadsimtu laikā kopš ienākšanas Melnās jūras ziemeļrietumu zemēs, sākotnēji būdami tikai viena no vairākām reģiona ciltīm, kļuva arvien varenāki un ceturtā gadsimta gaitā jau pilnībā dominēja reģionā uz ziemeļiem no Donavas, līdz ar to kļūdami arī par arvien nozīmīgāku faktoru Romas impērijas ārpolitikā.

Būtiski, ka, pētot Romas impērijas un gotu attiecības, ir jārunā nevis par visu gotu cilšu kopumu, bet par tām gotu ciltīm, kuras ir zināmas no vēstures avotiem. Gotu, kas ar impēriju dibināja kontaktus trešā gadsimta sākumā, piederība kādai no gotu grupām nav zināma, taču iespējams, ka tie bijuši tervingi, kas zemēs uz ziemeļiem no Donavas lejteces mīt jau vismaz kopš trešā gadsimta beigām. Trešā gadsimta 50. līdz 70. gados atsevišķa gotu grupa veikuši uzbrukumus Romas impērijas piekrastes pilsētām; uzbrukumi tika veikti no Krimas pussalas, un avotos iebrucēji sastopami ar nosaukumu *borani* jeb *vīri no ziemeļiem*. Cita gotu grupa, ar ko impērija saskārās kopš 4. gadsimta otrās puses, ir greitungi, nav liecību par viņu plašiem sakariem ar Romas impēriju; pastāvējušas arī vēl citas gotu grupas.

Ievadā tika izvirzīti trīs visai skaidri definēti laika periodi, kādos iedalāmas impērijas un gotu attiecības. Pēc pētījuma veikšanas varu secināt, ka tik tiešām šādus posmus var izvirzīt. Par trešā gadsimta sākumu nav pieejamas nepārprotamas liecības, kas ļautu pirmo skaidri pierādāmo sadarbības vai militāru sadursmju gadu datēt pirms 238. gada. Kops šī gada aptuveni trešdaļu no gadsimta raksturo bieža karadarbība, kas, jādomā, miera laikos varēja mīties ar gotu karavīru dienestu impērijas armijā, tomēr vienīgais šādas sadarbības gadījums datējams ar 40. gadu sākumu, kad imperators veic kampaņu Persijā. Šis periods noslēdzas ar, no vienas puses, impērijas atgūšanos Aureliāna vadībā, bet, no otras puses, ar viņa īstenoto Dāķijas provinces evakuāciju, kuru barbaru spiediena rezultātā bija sarežģīti noturēt.

Nākamā posma laikā Romas impērija Diokletiāna virsvadībā pārvar piecdesmit gadus ilgušo iekšpolitisko krīzi un pēc būtiskas centralizācijas arī uz laiku atgūst savu varenību. Diokletiāna reformas turpina Konstantīns, un jau kopš trešā gadsimta deviņdesmitajiem gadiem, šķiet, tetrarhi mērķtiecīgi regulē impērijas ziemeļu pierobežas ciltis, un sadarbība veidojas arī ar gotiem. Goti dienē gan Galērija armijā kampaņā pret Persiju, gan Licīnija armija pilsoņu karā pret Konstantīnu, un jau ceturtā gadsimta sākumā goti veikuši nozīmīgu ekspansiju savā reģionā, ar militāra spiediena palīdzību izdzenot prom

reģionā tradicionāli dzīvojušās ciltis. Pēc tam, kad 332. gadā Konstantīna dēla vadībā goti tika izšķiroši sakauti, impērijas un gotu starpā norisinājās visai plaša sadarbība, un ir pamats uzskatīt, ka pastāvējusi kaut kādas formas romiešu politiskā virskundzība pār gotiem. Tā tika būtiski ierobežota kopš Valenta veiktā kara pret gotiem 60. gadu beigās.

70. gadu vidū huņņu spiediena rezultātā goti bija spiesti pamest savas apdzīvotās teritorijas, un lielas gotu masas pēc Valenta atļaujas saņemšanas šķērsoja Donavu un ienāca romiešu Trāķijas provincē. Jau šis process nenotika saskaņā ar impērijas tradīcijām – būtībā ienākot goti paturēja savus ieročus un veidoja netika sadalīti mazākās grupās. Sākoties nemieriem, vairākas ienākušās gotu un citu barbaru cilšu grupas izveidoja plašāku, pret impēriju vērstu koalīciju, un 378. gada 9. augustā šī apvienība sagrāva austrumu imperatora Valenta vadīto armiju. Bez iespējām gotus droši un izšķiroši sakaut nākamais imperators Teodosijs četrus gadus vēlāk pieņēma pastāvošo situāciju un deva gotiem tiesības autonomi dzīvot Balkānu provincēs apmaiņā pret militāru palīdzību. Pēc Teodosija nāves goti Alarika vadībā izraisīja nemierus un postīja impērijas provinces, visticamāk ar mērķi iegūt augstāko militāro titulu, kas karaspēkam nodrošinātu augstāku sociālo statusu, iespējams, ka tieši līdzīgas tiesības kā romiešiem līdz ar jaunas mājvietas iegūšanu bijušas gotu patiesās vēlmes.

Var secināt, ka periodi, kad Romas impērija atrodas veiksmīgā situācijā un ir spēcīga, tad attiecības ar gotiem ir raksturojamas kā sadarbība. Tā bija ceturtajā gadsimtā, kamēr pie varas atradās Konstantīna dinastija, līdzīgi bija arī trešā gadsimta 40. gados, kad gados jaunā Gordiāna III vārdā valsts pārvaldi regulēja talantīgais ģenerālis Timesitijs. Šajā sakarā jāpiemin arī Teodosijs, jo viņa laikā miers ar gotiem ilga gandrīz 15 gadus laikā kad impērija bija problemātiskā situācija. Tātad arī valdošā imperatora personībai, jādomā, ir nozīme.

Kopumā jāsecina, ka Romas impērijas un gotu attiecības izpaudās vai nu kā militārās konfrontācijas, vai kā sadarbība. Romas norieta laikā gotiem pietiekami bieži radās izdevības izmantot impērijas militāro vājumu un izdarīt veiksmīgus iebrukumus romiešu teritorijās – pēc Gotu krīzes – vienkārši postīt romiešu zemes. Savukārt sadarbības gadījumos neapšaubāmi svarīgākā tās forma bija gotu rekrūšu došana impērijas armijā, tomēr kopš ceturta gadsimta trīsdesmitajiem gadiem norisinājās arī pietiekami attīstīta sadarbība ekonomiski, kā arī kultūras jomās.

Darba gaitā apkopots un analizēts, kā attīstījās Romas impērijas un gotu savstarpējie kontakti un problēmas laika posmā no gotu ienākšanas līdz 410. gadam, kad būtiski mainās attiecību raksturs. Pētījumu varētu paplašināt, salīdzinot to ar citām ģermāņu ciltīm šajā laika posmā, vai paplašinot hronoloģiskās robežas līdz Romas krišanai vai pat līdz 8. gadsimta sākumam, kad bojā iet Vestgotu izveidotā valsts Ibērijas pussalā

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti:

1. Ammianus Marcellinus. *The Roman History*. / Yonge, C. D. (transl.), 1911.
2. Banchich, T., Lane. E. *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*. London; New York; Routledge, 2009. 317 p.
3. Dio Cassius. *Roman History*. / Cary, E. (transl.). Pieejams: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html (skat. 03.02.2015.)
4. Eusebius. *The Life Of Constantine*. / Richardson, E.C. (transl.) 1890.
5. Eutropius. *Abridgment of Roman History*. / Watson, J. S. (transl.). London: George Bell and Sons, 1886. 61 p.
6. *Herodian's Roman History*. Pieejams: <http://www.livius.org/he-hg/herodian/hre000.html> (skatīts 05.04.2015)
7. *Historia Augusta*. Pieejams: http://www.livius.org/hi-hn/ha/hist_aug.html (skatīts 19.04.2015.)
8. Jordanes. *The Origin and Deeds of the Goths*. / Mierow, C. (transl.), 1915.
9. Libanius. *Oration 12*. Translated by Norman, A. F. Harvard: Loeb Classical Library. Pieejams: http://www.loebclassics.com/view/libanius-oration_12_to_emperor_julian_consul/1969/pb_LCL451.37.xml [skat. 07.05.2015.]
10. Sextus Aurelius Victor. *Epitome De Caesaribus* / Banchich, T. (transl.), 2nd edition. Buffalo; New York; Canisius College Translated Texts, 2009. 30 p.

Avotu krājumi:

1. Heather P., Moncur D. *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century. Select Orations of Themistius. Translated Texts for Historians*. Vol. 36. Liverpool: Liverpool University Press, 2001. 361 p.
2. Heather, P., Matthews J. *The Goths in Fourth Century*. Translated Texts for Historians. Vol. 11. Liverpool: Liverpool University Press, 1991. 210 p.
3. Hekster, O. *Rome and its Empire, AD 193-284. Debates and Documents in Ancient History*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008. 183 p.
4. Lieu, S., Monsterrat, D. *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views. A Source History*. London; New York; Routledge, 1996. 285 p.

Literatūra:

1. Backman, C. *The Worlds of Medieval Europe*. New York; Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 19.
2. Boer, W. *Some Minor Roman Historians*. Leiden: Brill, 1972. 241 p.
3. Bonfante, L. (ed.) *The Barbarians of Ancient Europe: Realities and Interactions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 395 p.
4. Bowman, A. (ed.) *The Crisis of Empire, A.D. 193-337*. // CAH, Vol. XII. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 112. 899 p.
5. Bowman, A. (ed.) *The High Empire, A.D. 70–192*. CAH, Vol. XI, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1161 p.
6. Cameron, A. (ed.) *The Late Empire, A.D. 337-425*. // CAH, Vol. XIII. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 845 p.
7. Campbell, C. *War and Society in Imperial Rome: 31 BC – AD 284*. New York; London: Routledge, 2002. 208 p.
8. Dihle, A. *Greek and Latin Literature of the Roman Empire*. London; New York: Routledge, 1994. P. 476.
9. Easterling, P. E. (ed.) *The Cambridge History of Classical Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 956 p.
10. Easterling, P. E. (ed.). *The Cambridge History of Classical Literature. The Hellenistic Period and the Empire*, Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 367 p.
11. Goffart, W. *Barbarian Tides: the Migration Age and the Later Roman Empire*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006. 372 p.
12. Halsall, G. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 591 p.
13. Heather, P. *The Goths*. Malden: Blackwell Publishing, 2002. 358 p.
14. Hose, M. *Cassius Dio: A Senator and Historian in the Age of Anxiety*. // Marincola, J. A. (ed.). *A Companion to Greek and Roman Historiography*, Vol. I-II. Malden: Blackwell Publishing, 2007. P. 630 p.
15. Kulikowski, M. *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 240 p.
16. Kurizaki, S. *A Natural History of Diplomacy*. Chapter 3 of the book manuscript in progress *When Diplomacy Works*. Texas A&M University, 2011. P. 9.

17. Lenski, N. (ed.) *The Cambridge Companion to the Age of Constantine*. Revised Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 471 p.
18. Mellor, R. *The Roman Historians*. London; New York: Routledge, 1999. P. 158.
19. Millar, F. *Government, Society and Culture in the Roman Empire*. London: The University of North Carolina Press, 2004. 470 p.
20. Mitchell, S. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. Malden: Blackwell Publishing, 2007. 469 p.
21. Noble, T. F. X. (ed.) *From Roman Provinces to Medieval Kingdoms*. London: Routledge, 2006. 402 p.
22. Potter, D. S. (ed.) *A Companion to the Roman Empire*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. P. 691 p.
23. Rostovzeff, M. *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Vol. 1, 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1998. P. 541 p.
24. Rubenis, A. *Varas politika Senajā Romā: pilsoņu kopienu, reliģija, tiesības, valsts*. Rīga: [Andris Rubenis], 2013. 367 lpp.
25. Sabin, P. (ed.) *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare. Vol. 2: Rome from the late Republic to the late Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 546 lpp.
26. Southern, P. *Empress Zenobia: Palmyra's Rebel Queen*. London; New York: Continuum, 2008. 214 p.
27. Southern, P. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. New York; London: Routledge, 2001. 401 p.
28. Thompson, E. A. *Romans and Barbarians: The Decline of the Western Empire*. Madison: The University of Wisconsin Press, 1982. 329 p.
29. Tierney, B. *Western Europe in the Middle Ages: 300 – 1475*. 6th edition. Boston: McGraw-Hill College, 1999. P. 19
30. Treadgold, W. *A History of the Byzantine State and Society*. Sanford; California: Sanford University Press, 1997. 1019 p.
31. Von Albrecht, M. *A History of Roman Literature*, Vol. 1.-2. Leiden; New York; Koln: Brill, 1997. 1373 p.
32. Ward-Perkins, B. *The Fall of Rome and the End of the Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 38.
33. Watson, A. *Aurelian and the Third Century*. London; New York: Routledge, 1999. 303 p.

34. Wolfram, H. *History of the Goths*. Los Angeles; London: University of California Press, 1988. 613 p.
35. Вольфрам, Х. Готы: *От истоков до середины VI века (опыт исторической этнографии)*. Санкт-Петербург: Ювента, 2003. 653 с.
36. И.О. Князький. *Император Диоклетиан и закат античного мира*. Санкт-Петербург: Алетейя, 2010. С. 64.-65.
37. Крист, К. *История времен римских императоров от Августа до Константина*. Том. 2. Ростов: Феникс, 1997. С. 412.

Raksti:

1. De Blois, L. The Crisis of the Third Century A.D. in the Roman Empire: a Modern Myth? // de Blois, Rich (ed.), *The Transformation of Economic Life under the Roman Empire*. Amsterdam: Brill Academic Publishers, 2002. P. 205.
2. Goffart, W. Rome, Constantinople and the Barbarians. *The American Historical Review*, Vol. 86, No. 2. (April 1981), (pp. 275-306)
3. Goffart, W. Zosimus, The First Historian of Rome's Fall. *The American Historical Review*, Vol. 76, No. 2 (Apr. 1971). P. 412.-441. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/1858706> (skatīts 20.04.2015.)
4. Heather, P. The crossing of the Danube and the Gothic conversion, *GRBS*, No. 27, 1986. P. 290.
5. Treadgold, W. The Diplomatic Career and Historical Work of Olympiodorus of Thebes. *The International History Review*. Vol. 26, No. 4 (Dec., 2004), P. 709.-733. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/40110580> (skatīts 20.04.2015.)
6. Tumans, H. Miesiskums vai garīgums? Kultūru konflikts Tertulliāna spoguļī. *Kentaurs XXI*, 2007, Nr. 43. 28 – 38. lpp.

Uzziņu literatūra:

1. *Ammianus Marcellinus*. Encyclopedia Britannica. Pieejams: <http://academic.eb.com/EBchecked/topic/20916/Ammianus-Marcellinus> (skatīts 11.04.2015.)
2. *Ancient Rome: Introduction*. Encyclopaedia Britannica. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/507905/ancient-Rome> [skat. 13.04.2015.]

3. *Eunapius*. Encyclopædia Britannica.
<http://academic.eb.com/EBchecked/topic/195316/Eunapius> (skat. 10.04.2015.)
4. Eusebius of Caesarea. Pieejams:
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/196614/Eusebius-of-Caesarea>
 (skatīts 11.04.2015.)
5. *Joannes Zonaras*. Encyclopædia Britannica. Pieejams:
<http://academic.eb.com/EBchecked/topic/657839/Joannes-Zonaras> (skat. 10.04.2015.)
6. Knox, E. L. *Late Antiquity: The Controlled Economy of the Late Empire*.
 Pieejams: <https://europeanhistory.boisestate.edu/westciv/fallrome/11.shtml>
 (skatīts 06.05.2015.)
7. Lendering, J. *Herodian*. Pieejams: <http://www.livius.org/hg/herodian/herodian.html> (skatīts 12.04.2015)
8. *Publius Herennius Dexippus*. Encyclopædia Britannica.
<http://academic.eb.com/EBchecked/topic/160506/Publius-Herennius-Dexippus> (skat. 10.04.2015.)
9. The Problem of Eusebius. Christian History. Pieejams:
<http://www.ctlibrary.com/ch/2001/issue72/1.8.html> (skatīts 11.04.2015.)

Bakalaura darbs „Romas impērija un goti (238-410” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Mārtiņš Ivbulis

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: asociētais profesors Dr. hist. Harijs Tumans

Recenzents: Dr. hist. Mārtiņš Mintauris

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: docents Jānis Ķeruss

